

MTA Világgazdasági Kutatóintézet

**A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK,
GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK**

10. kötet

**A PÉNZÜGYI~GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA
ÉS KEZELÉSE AZ EU FEJLETT KIS TAGÁLLAMAIBAN**

Szerkesztette

Vida Krisztina

Budapest
2009

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK,
GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

10. kötet

A PÉNZÜGYI~GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA
ÉS KEZELÉSE AZ EU FEJLETT KIS TAGÁLLAMAIBAN

Szerkesztette

Vida Krisztina

Budapest
2009

Készült a VKI – ECOSTAT *A magyar gazdasági-társadalmi kitörési stratégia a bizonytalan globalizált világ kihívásai közepette és az EU-integráció által befolyásolt történelmi keresztúton* című kutatási projekt keretében.

ISBN 978-963-301-532-2 Ö
ISBN 978-963-301-538-4

H-1014 Budapest, Országház u. 30.

✉ 1535 Budapest, Pf. 936.

☎ (36-1) 224-6760

🖨 (36-1) 224-6765

💻 vki@vki.hu

www.vki.hu

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
AUSZTRIA – A VÁLSÁG HULLÁMAI ELÉRTÉK A STABILITÁS SZIGETÉT <i>Kőrösi István</i>	7
BENELUX ÁLLAMOK <i>Somai Miklós</i>	13
VÁLSÁGKEZELÉS GÖRÖGORSZÁGBAN <i>Artner Annamária</i>	29
VÁLSÁGKEZELÉS ÍRORSZÁGBAN <i>Artner Annamária</i>	38
PORTUGÁLIA ÉS A GAZDASÁGI VÁLSÁG <i>Éltető Andrea</i>	51
A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI VÁLSÁG HATÁSA A SKANDINÁV ORSZÁGOKBAN ÉS AZ ARRA ADOTT VÁLASZOK <i>Lengyel Balázs</i>	56
KÖTETLISTA.....	71

ELŐSZÓ

A Miniszterelnöki Hivatal megbízásából és az ECOSTAT-tal együttműködve az MTA Világgazdasági Kutatóintézete (VKI) 2009 első felében átfogó kutatást folytatott a globális gazdasági és pénzügyi válság hatásairól és lehetséges következményeiről. Az ECOSTAT-tal való munkamegosztás keretében a VKI a globális és az európai fejleményekre összpontosított, és azt a nemzetközi környezetet és feltételrendszert igyekezett feltárni, amelyben a külgazdaságtól erőteljesen függ – és annak kétségtelen előnyeit az elmúlt két évtizedben hatékonyan kihasználó – magyar gazdaság elhelyezkedik. Csak ebben a keretben lehet ugyanis feltérképezni a hatások jellegét és intenzitását, valamint megalapozni a rendelkezésre álló mozgástérrel számoló, reális és fenntartható gazdaságpolitikát – mind a válságkezelés időszakában, mind pedig a válság utáni időszakra való felkészülést tekintve.

Vizsgálatunk négy alapvető területre terjedt ki.

- (a) Makrogazdasági elemzések (növekedés, kereskedelem, tőkeforgalom, munkaerőpiac, transznacionális vállalati viselkedés).
- (b) Kiválasztott gazdasági (és részben társadalmi) prioritások, amelyek a válság előtt is léteztek, de amelyek jelentőségét, új konfliktusmezőit a válság erősítette, illetve tárta fel (állam szerepe, jóléti rendszerek, kutatás-fejlesztés, környezetvédelem, fogyasztási szokások, továbbá nemzetközi vonatkozásban a pénzügyi rendszer átalakulása és az új regionalizmus térhódítása).
- (c) A világgazdaság vezető szereplőinek és meghatározó régióinak, valamint a Magyarország földrajzi környezetében elhelyezkedő országoknak kötött, ezért összehasonlíthatást lehetővé tevő struktúrában való vizsgálata, az alábbi szempontok szerint:
 - * Mi jellemezte az adott országot/régiót a válság előtt?
 - * Hogyan érintette a válság?
 - * Milyen válaszokat adott (ha adott) a válságra?
 - * Milyen rövid és középtávú hatásai lehetnek a válságkezelő csomagoknak?
- (d) Tekintettel EU-tagságunkra, a válság (és a hosszabb távú belső folyamatok) hatása az EU közösségi politikáira.

A legfontosabb kutatási eredményeket a VKI külön sorozatban, a fentieknek megfelelő tematikus tagolásban bocsátja az érdeklődők rendelkezésére. A kutatás első fázisa 2009. június végén zárult, és az anyagok az addig elérhető információkra és kormányzati intézkedésekre, valamint statisztikai háttérre támaszkodnak. Tekintettel arra, hogy a válság közel sem ért véget, amit újabb és újabb mentő-megsegítő-élénkítő csomagok nyilvánossá válása is jelez, a kutatást tovább folytatjuk, és az újabb eredményekről be fogunk számolni. Erre nem utolsósorban azért van szükség, mert a racionális gazdaságpolitika már a válság időszakában megkezdte a tudatos felkészülést a válság utáni periódusra. Ennek során természetesen figyelembe veszi a válság és a válságkezelés közép- és hosszabb távú hatásait, de azt aényt is, hogy a nemzetközi válság által időlegesen háttérbe szorított, de valóban globális témák (mint a környezetvédelem, a nemzetközi intézmények jövőbeli szerepe, a globális foglalkoztatás, a demográfiai folyamatok, a növekvő jövedelemkülönbségek, a fejlesztési támogatás iránti igény nö-

vekedése stb.) a válság után újult erővel fognak a gazdaságpolitikai kutatások, viták és intézkedések homlokterébe kerülni.

Budapest, 2009. október

Inotai András

AUSZTRIA – A VÁLSÁG HULLÁMAI ELÉRTÉK A STABILITÁS SZIGETÉT

Kőrösi István

1) Az osztrák gazdaság – a prosperitásból a válságba

Az osztrák gazdaságot az elmúlt években kiegyensúlyozottság jellemezte. A szolid, de megbízható növekedési trend, az állótőke-beruházások folyamatos emelkedése, a munkahelyek lassan, de tendenciájában folyamatosan növekvő száma, a munkanélküliségi ráta 2005 és 2008 ősze közötti impozáns csökkenése, a hagyományosan alacsony infláció, a fogyasztás bővülése, az államháztartás igen konszolidált mérlege, amely 2007–2008-ban csak mikroszkopikus hiánnyal zárt, az összesített államadósság arányának jelentős mérséklése, az export reálértékben gyors növekedése 2007-ig – mindezen folyamatok nyomán Ausztria a stabilitás szigete volt. A 2009 elején készült prognózisok még azt jelezték előre, hogy az is marad, bár néhány területen stagnálás vagy enyhe visszaesés várható. 2009 májusáig azonban a gazdasági helyzet a vártnál jóval nagyobb mértékben romlott, és az előrejelzéseket is rendre lefelé kellett módosítani. A recesszió nemcsak elérte Ausztriát (is), hanem a korábban stabilitáshoz szokott ország évtizedek óta nem tapasztalt válságba került. (A válságról és a romló előrejelzésekről lásd az *1. táblázatot*.)

Elemzésünk kulcskérdése, hogy a korábbi stabilitásból a jövőben mennyi lesz fenntartható, a világgazdaságra nagymértékben ráutalt kis méretű, fejlett osztrák gazdaság mennyiben tud ellenállni a kívülről jövő válságnak, a gazdaság struktúrája, intézményei, szereplői adekvát, vagy legalább megfelelő választ tudnak-e adni a válság kihívásaira? Különösen fontos kérdés, hogy az osztrák gazdaságpolitika a válságtényezőkkel szemben mennyire cselekvőképes, eszközrendszere és annak alkalmazása milyen hatékonynak bizonyul. Az osztrák gazdaságpolitika az elmúlt években számos rész kérdésben problematikus és vitatható volt ugyan, de összességében kiválóan bizonyult, az ország gazdasági helyzete, a fejlődés fő tényezői harmonikusan alakultak, a magas életszínvonalat megőrizték és tovább emelték. *Az osztrák gazdaságpolitika és eredményei az országot nemzetközi összehasonlításban az EU egyik legsikeresebb (több téren a legsikeresebb) tagállamává tették, ezért gazdaságpolitikáját követendő példaként értékelték Európában. Az osztrák gazdaságpolitika, bár nemzetközi összehasonlításban jelenleg is viszonylag sikeres, egyre inkább lavírozni kényszerül.*

1. táblázat
 Ausztria fő makrogazdasági adatai
 (növekedés, százalék)

	2005	2006	2007	2008	2009 ^{a)}	2009 ^{b)}	2010 ^{b)}
Bruttó hazai termék	2,9	3,4	3,1	1,9	-0,2	-3,0	-0,3
Bruttó állótöke-beruházások	2,4	2,6	4,7	2,8	-1,2	-6,4	-1,0
- gép és berendezés	6,9	-0,8	5,9	3,1	-3,7	-9,7	-1,1
- építőberuházások	-0,4	4,2	2,8	2,5	0,3	-3,3	-1,0
Foglalkoztatás	1,0	1,7	2,1	2,2	0,3	-1,7	-1,1
Munkanélküliségi ráta (Eurostat definíció)	5,2	4,8	4,4	3,8	4,2	5,6	6,9
Munkanélküliségi ráta (osztrák definíció)	7,3	6,8	6,2	5,8	6,3	7,6	9,0
Fogyasztói árindex	2,3	1,5	2,2	3,3	1,7	0,4	1,1
Magánfogyasztás	2,6	2,4	1,0	1,1	1,3	0,0	0,5
Közületi fogyasztás	1,5	2,3	1,8	0,9	1,1	1,5	0,8
Államháztartás mérlege	-1,5	-1,5	-0,4	-0,7	-2,0	-3,9	-5,0
Államadósság /éves GDP	63,7	62,0	59,6	57,5	63,1	69,8	73,8
Export	7,0	7,5	8,8	2,9	-1,4	-7,8	0,4
Import	6,3	5,1	7,5	2,2	-1,1	-5,6	1,2

^{a)} Österreich Konjunktur Nov. 2008 előrejelzése 2009-re; ^{b)} Österreich Konjunktur Mai 2009 előrejelzése 2009-re és 2010-re.

Források: Statistik Österreich, Bank Austria, Österreich Konjunktur, Nov. 2008, 9. p., Mai 2009, 4. p.; Statistisches Jahrbuch Österreichs 2009; Wirtschaft im Überblick, Bank Austria, Nr. 1. 2009.

Ausztriában a *bruttó hazai termék* 2005 és 2007 között reálértékben 2,9-3,4 százalékos növekedést mutatott, ami nemzetközi összehasonlításban igen számottevőnek mondható. 2008-ban a növekedési ütem a II. félévi megkezdődött recesszió hatására 1,9 százalékra csökkent és 2009-re az év elején 0,2 százalékos, májusban már 3,0 százalékos visszaesést jeleztek előre.

A *bruttó állótöke-beruházások* a gazdaságnövekedési üteméhez képest hullámzóbban alakultak, de 2005 és 2007 között folyamatos növekedés volt tapasztalható, 2,4 százalékról 4,7 százalékra. 2008-ban ez az ütem 2,8 százalékra süllyedt és 2009-ben osztrák megítélésben drámai; 6,4 százalékos visszaesést várnak. A *gép- és berendezésberuházások* sokkal nagyobb kilengést mutattak. 2008-ban még összességében 3,1 százalékos növekedés volt, de 2009-ben 9,7 százalékos zuhanás lesz tapasztalható. (Az év elején még „csak” 3,7 százalékos csökkenéssel számoltak.) A gép- és berendezésberuházások alakulásában a kis méretű, fejlett, nyitott Ausztria esetében számottevő egy-egy nagy beruházás lendítő, illetve befejezésének ütemcsökkentő hatása. Ezúttal azonban nem erről van szó, hanem két generáció óta nem tapasztalt válságról.

A *magas szintű foglalkoztatás* mindig Ausztria egyik fő erényének számított az Európai Unióban. A foglalkoztatás bővítése, sőt annak növekedési üteme 2005 és 2008 között folyamatos volt: 1,0 százalékról 2,2 százalékra. Ausztria Európa-szerte igen ritka kivételnek számított volna abban, hogy 2009-re további, igaz mikroszkopikus, 0,3 százalékos új munkahelyteremtést vártak, ehelyett azonban a munkahelyek száma 1,7 százalékkal csökken és 2010-re további 1,1 százalékos munkahely-leépítést jeleznek előre.

A *munkanélküliségi ráta* Eurostat-definíció szerint Ausztriában 2005-ben 5,2 százalékos volt, ami 2008-ig folyamatosan és jelentősen csökkent, mégpedig 3,8 százalékra. 2009-re ez az arány várhatóan 5,6 százalékra emelkedik, de EU-viszonylatban így is az átlagnál jóval alacsonyabb marad, viszont 2010-re is további romlást, 6,9 százalékos értéket várnak. A

munkanélküliségi ráta osztrák definíciója sokkal szigorúbb: eszerint az állástalanok aránya 2005-ben 7,3 százalék volt, ami 2008-ra 5,8 százalékra csökkent, 2009-ben azonban már 7,6 százalékra emelkedhet. Az előrejelzések szerint ez a mutató 2010-re eléri a 9,0 százalékot, ami már nehezen kezelhető.

Az *infláció* mértéke a fogyasztói árindex alakulása szerint általában 2 százalék körül, némileg afölött mozog általában. 2009-ben ez az egyetlen mutató, amely igen öröndetesen alakul. 2009 elején még 1,7 százalékot vártak, májusban a prognózisok szerint éves szinten mindössze 0,4 százalék fogyasztói áremelkedés várható. 2010-re 1,1 százalékos inflációt jeleznek előre.

Az elmúlt években Ausztriában mind a magán, mind a közületi fogyasztás folyamatosan, de viszonylag szolid ütemben nőtt, és mindig a GDP növekedésétől elmaradóan, azaz Ausztria nem élte fel a jövőjét. A magánfogyasztás növekedése Ausztriában 2,6 százalékot mutatott 2005-ben, ami 2007-re 1,0 százalékra csökkent. Ismét figyelemre méltó jelenség, hogy 2008-ban a magánfogyasztás 1,1 százalékos ütemet mutatott, és 2009 elején még azt remélték, hogy EU-szerte csaknem páratlanul, 1,3 százalékkal tovább emelkedik. A májusi prognózisok szerint azonban idén éves szinten stagnálás, 2010-ben mikroszkopikus, 0,5 százalékos növekedés várható. A közületi fogyasztás általában a magánfogyasztásnál lassabban nőtt, (kivételesen 2007), és 2008-ban 0,9 százalékkal növekedett. 2009-ben az év elején 1,1 százalékos növekedéssel számoltak, a májusban érzékelt trendek szerint viszont az állami és tartományi fejlesztési és stabilizációs programok hatására várhatóan 1,5 százalékkal növekszik. 2010-re csak 0,8 százalékos növekedéssel számolnak.

Az államháztartási mérleg Ausztriában EU-összehasonlításban, de világméreteken is igen konszolidált volt a mérleg hiánya 2005-ben 1,5 százalékot mutatott, amit 2007-re 0,4 százalékra csökkentettek, és 2008-ban is csak 0,7 százalékot ért el. 2009-ben a maastrichti küszöbértéket jóval meghaladó, 3,9 százalékos államháztartási hiány várható, és 2010-re további romlással számolnak; a GDP-hez viszonyítva 5,0 százalékos hiányt várnak. A kiegyensúlyozott államháztartástól így Ausztria is messze kerül.

Az államadósság mértéke az éves GDP-hez viszonyítva 2005-ben 63,7 százalékot mutatott, ami meghaladta a megengedett szintet. Ezt az arányt 2008-ig folyamatosan 57,5 százalékra csökkentették, 2009-ben viszont várhatóan eddig soha nem tapasztalt mértékben, újra meghaladja a maastrichti küszöbértéket; 69,8 százalékos jeleznek előre, és 2010-re újabb romlást várnak 73,8 százalékra.

Ausztria külgazdasága igen kiegyensúlyozottan fejlődött az elmúlt években. Az *export* éves növekedési üteme reálértékben 2005 és 2007 között 7,0-8,8 százalékot mutatott, az *import* ettől mindig lényegesen elmaradóan, de ugyancsak számottevően növekedett. Az import növekedése a jelzett időszakban a 6,3-7,5 százalékos sávban mozgott. 2006-ban némileg alacsonyabb volt. 2008-ban az export 2,9, az import 2,2 százalékkal nőtt. 2009-re az export 7,8 százalékos, az import 5,6 százalékos visszaesésével számolnak.

A bemutatott fő makrogazdasági mutatók azt jelzik, hogy Ausztria gazdasági fejlődése 2007-ig kifejezetten kedvező volt. 2008-ban és várhatóan 2009-ben és 2010-ben a világgazdasági és pénzügyi válság azonban egyre nagyobb mértékben érinti Ausztriát, és az osztrák gazdaság 1955 óta tartó imponáns fejlődése után először kénytelen szembenézni a válság súlyos következményeivel.

2) Hogyan érinti a válság Ausztriát?

Ausztria gazdasági helyzete az elmúlt években végbement pozitív fejlődés eredményeként nagymérvű stabilitást mutatott. *A kis méretű, nyitott, fejlett, a világgazdaságra rendkívül ráutalt és szomszédaival igen nagymértékben összefonódott osztrák gazdaság ugyanakkor erő-*

sen függ a nemzetközi folyamatoktól, és sebezhetősége is megmutatkozik válság idején. Míg az év elején a bruttó hazai termék stagnálását jelezték előre, az év közepére már nyilvánvaló, hogy 2009-ben súlyos visszaesés következik be. A visszaesés mértékét 3,0 százalékra teszik. A gép- és berendezésberuházások csökkenésével már az elmúlt év végén számoltak. A visszaesés mértékét egyre súlyosabbnak jelzik előre. Az építőipar minimális növekedése is leállt, és az idén éves szinten 3,3 százalékos visszaesés várható. A külgazdaság reálértékű visszaesésére hosszú évek óta nem volt példa. 2009-ben ez is megtörténik. Az export reálértékben 7,8 százalékkal, az import várhatóan 5,6 százalékkal csökken, ezzel megtörik az a kedvező trend is, hogy korábban igen pozitív módon Ausztriában az export az importot meghaladóan fejlődött. A munkanélküliség növekedését is többször újra felfelé módosították a prognózisok, sőt 2010-re a munkanélküliségi helyzet további súlyosbodását jelzik előre. Az osztrák adatok EU-összehasonlításban viszonylag kedvezőnek mondhatók, de a megszokott osztrák munkaerőpiaci stabilitás komoly romlását jelzik. Az államháztartás mérlegének hiánya a 2009. májusig lezajlott fejlemények tükrében a vártnál is jóval nagyobb lesz.

Nemzetközi összehasonlításban is drámainak mutatkozik, hogy 2008-ról 2009-re az államadósság/éves GDP-arány majdnem 13 százalékponttal romlik, és 2010-ben újabb 4 százalékpontos romlás várható (amivel Ausztria a maastrichti küszöbértéket korábban soha nem tapasztalt mértékben lépi túl) 73,8 százalékra. Ausztria tőkemérlege az elmúlt években igen hullámzóan alakult, 2007-ben nettó -6,290 milliárd eurót mutatott. Az osztrákok külföldi közvetlen beruházásai 23,183 milliárd eurót értek el, a külföldiek közvetlen befektetései Ausztriában 22,605 milliárd eurót tettek ki. A portfólióberuházások terén az osztrák követelések 15,119 milliárd eurót értek el, s a tartozások értéke 36,247 milliárd euró volt. Az egyéb beruházások nettó szaldója -22,768 milliárd euró, a követelések értéke 35,506 milliárd euró. A hitelkihelyezések ebben az egyetlen évben (2007-ben) nettó 25,809 milliárd eurót értek el, míg a hiteltartozások (kötelezettségek) értéke 12,738 milliárd euró volt. A készpénz és az egyéb betétek 18,426 milliárd eurót tettek ki.

3) Osztrák intézkedések a válság ellen és a gazdaság stabilizálására

A GDP újraelosztása terén Ausztria a középmezőnyben helyezkedik el. A megtermelt GDP újraelosztásának aránya az utóbbi években a 45-47 százalékos sávban mozgott. A GDP-hez viszonyítva az adók aránya 2009–2010-ben 26,9 százalékot ér el, a TB (egészségügyi és nyugdíj járulékok együttesen) 15,8 százalékot tesz ki, így az adó- és járulékkerhek együttesen 41,7 százalékos aránnyal szerepelnek; az egyéb bevételekkel együtt az összbevételek aránya a GDP-hez viszonyítva 2009-ben 47,3 százalék; 2010-re egytized százalékpontos elmozdulást terveznek, 47,4 százalékra.

Az osztrák állam kiadásainak fő tételei: A szociális jóléti rendszerek kiadásai 2009-ben 22,9 százalékkal szerepelnek, 2010-re egytizedpontos csökkenést terveznek, 22,8 százalékra. A közszféra bérköltségei plusz a közületi fogyasztás az állami kiadásokban 13,3 százalékkal, a pénzügyi transzferek 17,9 százalékkal szerepelnek. Az állam kamatkidadásaira a költségvetés 2,5 százalékát fordítják, szubvenciókra pedig 2,9 százalékát. A GDP-hez mérten a fő kiadásai tételek aránya csaknem változatlan: a szociális kiadásoké mintegy 20 százalék, az egészségügyi kiadásoké 6,9 százalék, az oktatási kiadásoké 5,9 százalék, a kormányzati kiadások 7,0 százalékkal szerepelnek. A honvédelmi kiadások aránya a GDP-hez viszonyítva 0,9 százalék, az állami lakásépítésé 0,6 százalék.

Az osztrák kormány a gazdasági helyzet javítására ún. *offenzív programot* dolgozott ki, amelynek fő tételeit és összegeit mutatja a 2. táblázat.

2. táblázat
Az offenzív program területei
(millió euró)

	2009	2010
Növekedés és foglalkoztatás	250	400
Képzés	180	200
Szociális biztonság	340	400
Infrastruktúra	120	120
Egyetemek	222	222
Katonai repülőgépek	215	65
Gyermekgond. támogatás növ.	95	35
Energia- és klímaalap	150	150
Adóügyi intézkedések	180	180

Forrás: <http://www.bmf.gv.at>

ték, ebből várhatóan 2009-ben és 2010-ben évente 150 millió euró többletforrás folyik be.

Az aktív munkaerő-piaci politikára 930 millió eurót szánnak, ennek kétharmadát hátrányos helyzetű, illetve 50 év feletti munkanélküliek továbbképzésére kívánják fordítani. Igyekeznek a család és a munkavállalás összeegyeztetésének rendszerét korszerűsíteni, támogatni.

Ausztriában a privatizáció terén az egyik legnagyobb horderejű eseménysorozat jelenleg zajlik. 2008-ban meghirdették és minden bizonnyal 2009-ben lebonyolítják az osztrák légitársaság (Austrian Airlines, AUA) részleges privatizációját, eladását a német Lufthansának. Az eladás részletei, a konkrét feltételek nyilvánvalóan csak az eladás után fognak kiderülni, de annyi bizonyos, hogy a részvények 25 százaléka + 1 részvény osztrák tulajdonban marad. Jelenleg az AUA részvényeinek 42,8 százaléka van az ÖIAG-n (Austrian Industries) keresztül az osztrák állam tulajdonában.

Mind Ausztria számára mind a közép- és kelet-európai országok számára rendkívül fontos kérdést jelentenek az osztrák nagybankok befektetései ezekben az országokban. Az osztrák nagybankok kihelyezett eszközvagyonra mintegy 280 milliárd eurót tesz ki, azaz hatalmas összegről van szó, mert ez Ausztria körülbelül egyévi teljes GDP-jének felel meg. A jó beruházási konjunktúra idején az elmúlt években az osztrák bankok igen jelentős térnyerési politikát valósítottak meg a visegrádi országokban, Ukrajnában és Horvátországban. Jelenleg viszont az osztrák anyabankok otthon kívánják konszolidálni pénzügyi mérlegeiket, amelyhez az osztrák állam is többmilliárd eurós támogatást nyújt. A jelenlegi válsághelyzetben azonban az osztrák anyabankok, hasonlóan más országokéhoz, nem nyújtanak további tőketranszfert közép- és kelet-európai leánybankjaiknak, ami ez utóbbiakra jelentős hatást gyakorol a nemzetközi bankközi hitelezés csaknem „kiszáradása” miatt.

Összességében 2009 elejéig úgy tűnt, hogy Ausztria nemzetközi összehasonlításban jól tudja kezelni a pénzügyi és világgazdasági külső problémarendszert. A válság hatására viszont 2009-ben az ország belső fejlődése az elemzett kulcsterületeken igen negatív tendenciát vett. Kiderült, hogy a bruttó hazai termék visszaesése a vártnál jóval nagyobb lesz. A magánfogyasztás stagnálása a vártnál erősebben visszavetette a beruházási klímát és hajlandóságot. A gép- és berendezésberuházások zuhanása (közel 10 százalékkal), az állami kiadások növelése, a konjunktúra-élénkítő csomagok hiánynövelő hatása, a munkanélküliség osztrák fogalmak szerint súlyos növekedése, az államadósság megugrása mind-mind rontja az osztrák gazdasági helyzet összképét. Az osztrák prognózisok 2009 májusában az év elejéhez képest jóval borúsabbak (kivéve az inflációnak a vártnál is kedvezőbb alakulását). Az osztrák importpiac beszűkülése, az import reálértékű visszaesése súlyosan érinti fő partnereit, köztük a közép- és kelet-európai országokat; fokozottan érvényes ez Magyarországra is. (Az osztrák recesszió hatásai 2009–2010-ben a legnegatívabban Szlovákia és Magyarország Ausztriába irányuló exportját érintik.)

A fenti területek ösztönzése mellett kiemelt figyelmet fordítanak a kutatás-fejlesztés tönzésére. E célra 2009-ben 800 millió euró többletforrást biztosítanak. A 2007–2010-es képzési program összesen 575 millió eurót fordít a jelzett célra.

A válságellenes és fejlesztési programok ösztönzése mellett törekszenek a kiadások csökkentésére, a megtakarítások növelésére. A közigazgatási kiadásokban 2009-ben 670 millió eurót, 2010-ben újabb 760 millió eurót kívánnak megtakarítani. A társadalombiztosítás terén a megtakarítások és hatékonyságnövelés 2009-ben 100 millió euró, 2010-ben újabb 160 millió euró tehercsökkentést jelent az államháztartásnak. A betegbiztosítási járulékot 0,15 százalékkal növel-

A korábban sokat dicsért osztrák gazdaságpolitika néhány fő területen kevésbé hatékonynak bizonyult: 2009 elején a gazdaság mélyrepülését nem sikerült megfékezni, a munkahe-lyek leépítése felgyorsult; 2010-ig 120 ezer új munkanélkülivel kell számolni, a külpia-cok válsága miatt az osztrák export meredeken zuhant. A konjunktúra-programok a vártnál las-sabban és kisebb mértékben fejtik ki hatásukat, az államháztartás bevételei az adócsökkenté-sek és kedvezmények miatt mérséklődtek, a kiadások viszont megnöttek. Ausztria az euróövezet stabilitásából profitál, de a termelési profitkilátások és a piaci helyzet kedvezőtlen volta miatt az Európai Központi Bank 2009. májusi 1,0 százalékos kamatlába és a piacon el-érhető 2-3 százalékos hitelkamatok sem ösztönzik a reálberuházásokat. A magánfogyasztás reálértékben stagnál 2009-ben, ami sok EU-országban jó hír lenne, az osztrák polgárok vi-szont ezt olyan negatívumként érzékelik, amelyre köztársaságuk történetében még nem volt példa.

* * * * *

Referenciák

European Commission (2009): *Austria: Interim Forecast*. January, p. 35.

Statistik Austria (2009): *Statistisches Jahrbuch*. Wien, p. 322.

Bank Austria (2009): *Wirtschaft im Überblick*. No. 1, 15 p.

<http://www.bankaustria.at> Letöltve: 2009. május 21.

<http://www.bmf.gv.at> Letöltve: 2009. május 21.

<http://www.oenb.at> Letöltve: 2009. május 24.

BENELUX ORSZÁGOK

Somai Miklós

1) Előzmények

A Benelux országok gazdasága az utóbbi 8-10 évben – a 2001 és 2003 közötti átmeneti lassulás után – viszonylag stabil növekedési pályán állt. Míg Belgium és Hollandia évi 2-3 százalékos növekedési üteme megfelelt az „érett” gazdaságok hasonló mutatójának, Luxemburg mindig is kilógott a sorból. A nagyhercegségben a kedvező pénzügyi és adózási feltételeknek köszönhetően több mint 150 bank és biztosítótársaság van jelen, és az ország az Egyesült Államok után a világ második legnagyobb befektetési alapkezelő központja.¹ Minthogy a luxemburgi GDP mintegy fele a pénzügyi/biztosítási szektorból származik, nem csoda, ha az ország – egészen a legutóbbi időkig – kiemelkedően magas növekedési ütemet mutatott (*1. ábra* a függelékben).

Mindhárom ország a kezdetektől az eurózóna tagja. Az inflációt általában sikerül féken tartani, bár Luxemburg, mint pénzügyileg kissé túlfűtött központ, hajlamos a másik két országnál valamelyest gyorsabb fogyasztói áremelkedést produkálni. Az energiaárak alakulására a teljesen az importtól függő Belgium és Luxemburg hektikusabban reagál, mint az északi-tengeri forrásaira részben támaszkodni képes Hollandia (2008-as adatok a függelék *2. ábráján*). A költségvetés kiegyensúlyozott, egyedül a hollandoknak volt a maastrichti kritériumot meghaladó hiánya 2003-ban (-3,1 százalék). (*10. ábra* a függelékben.) Az államadósság terén Luxemburgban nincs ok az aggodalomra: az adósság a GDP 10 százalékát sem éri el. A másik két ország mutatói (2007-ig) folyamatosan javultak, és különösen Belgium ért el jelentős eredményt – igaz, részben az ellenzék által élesen kritizált széles körű privatizáció (pl. a minisztériumi épületek eladása, majd visszabérlése) révén –, mert 10 év alatt a GDP 120 százalékaról 84 százalék körüli szintre csökkentette az államadósságot² (*11. ábra* a függelékben).

A munkanélküliségi ráta (Belgium kivételével) európai összehasonlításban igen alacsony, és 2004/2005 óta csökkenő tendenciát mutat. Hollandia külön is kiemelkedik a mezőnyből, amennyiben 2000 és 2007 között 3,1 százalékponttal (72,9-ről 76 százalékra) volt képes emelni a foglalkoztatottságot. Ez utóbbi tekintetében 2007-ben már második helyen állt az örök európai első Dánia mögött.³

A külfölddel folytatott áruforgalmi és tőkekapcsolatok tekintetében – egészen a legutóbbi időkig – jellemző volt az egyaránt gyorsan növekvő export és import, a külforgalomtól való jelentős és növekvő függés, valamint a pozitív folyó fizetési mérleg. Itt is a hollandok teljesít-

¹ Wikipedia FR

² Belgium az 1980-as években halmozta föl államadósságát. Volt olyan év, hogy a költségvetési hiány a GDP 14 százalékára rúgott. Az államadósság 1991-ben a GDP 140 százalékán érte el csúcspontját. Labouverie (2009)

³ Tilford-Whyte (2009)

ménye a legmeggyőzőbb: a GDP 8 százaléka körüli folyó fizetési többlet elsősorban az évről évre növekvő külkereskedelmi többlet lecsapódása. A külföldi közvetlen befektetések tekintetében Belgium nettó tőkeimportőr, míg a másik két ország jellemzően többlet fektet be külföldön, mint a külföldiek önála (4–9. ábrák a függelékben).

2) Válság és válságkezelés

Az USA jelzálogpiacáról kiinduló pénzügyi válság – a Fortis és a Dexia révén – a Benelux országokat Európában az elsők között érte el. A gondok 2008 derekán kezdődtek, likviditási problémákkal és tőzsdei értékvesztéssel. A kormányok bankmentéssel, államosítással és a betétekre vonatkozó garanciák kibővítésével próbálták visszaállítani a bizalmat.

A Fortis (belga–holland kereskedelmi bank és biztosítótársaság, erős luxemburgi leányvállalattal) 85 ezer embernek ad munkát, és Európában a 20 legnagyobb bank között tartják számon. 2007-ben még 24,2 milliárd euróért szerzett részesedést holland riválisában, az ABN Amroban, majd 2008 szeptemberére már csődközeli helyzetbe jutott.⁴ Első lépcsőben a három kormány arról állapodott meg, hogy mintegy 11,2 milliárd eurót mozgósít, kisebbségi (49 százalékos) részesedést szerezve a Fortis belgiumi és hollandiai részlegében (4,7, illetve 4 milliárd euróért), a luxemburgiak pedig 2,5 milliárdnyi, kötelezően részvénné konvertálandó, kötvényben nyújtott kölcsönrel operálnak. Mindössze néhány nappal ezután a holland kormány visszalépett az egyezségtől, óriási pánikot keltve a belga kormányban és a Fortis igazgatótanácsában. Ez utóbbiak – források hiányában és a csődöt kerülendő – elhatározták a bank feldarabolását:

- * A bank hollandiai (banki és biztosítási) részlegét, beleértve a Fortisnak az ABN Amroban lévő részesedését is, a holland kormány 16,8 milliárd euróért teljesen kivásárolta.
- * Ami a Fortis Bankból maradt, az ideiglenesen a belga kormány fennhatósága alá került.⁵ A belgák már 2008 októberében megállapodtak a BNP Parisbas-val a Fortis Banque 75 százalékanak részvénycserés ügyletben történő átadásáról.⁶ A francia bank 1,5 milliárd eurónyi garanciát is kap a belga kormánytól, arra az esetre, ha a Fortis hiteleivel kapcsolatos veszteségek meghaladnák a 3,5 milliárd eurót. A franciák a Fortis biztosítási üzletágában is befolyásra törnek, mivel a megállapodás része, hogy a bank átveszi a biztosítási részleg egynegyedét.

Brüsszelben nagy megdöbbenést okozott a hollandok akciója és a bank földarabolása. A Fortis Belgiumban körülbelül olyan szerepet játszik, mint Magyarországon az OTP: kétmillió embernek van ott számlája, sok a kisrészvényes, akiknek a Fortis-részvények jelentették a kölcsöneikhez a fedezetet. Összességében a belga háztartások kétharmada áll kapcsolatban a bankkal. A Fortis-részvények árfolyama 2008 szeptembere és 2009 márciusa között 30-ról 1 euróra esett.⁷

A fenti szcenárió azonban nem tetszett a kisrészvényeseknek. Úgy vélték, a hollandok túl olcsón kapták vissza az ABN Amrót, és a BNP Paribasnak szinte az ölébe hullott a Belgiumban

⁴ Az ABN Amro ügyletben a brit Royal Bank of Scotland és a spanyol Santander volt a partnere. A Fortis nagyon drágán és a lehető legrosszabb pillanatban vásárolt be a holland bankból, igaz ez csak utóbb derült ki.

⁵ A bank luxemburgi leányvállalatában a luxemburgi állam 2008 decemberében részvénné konvertálta a már említett kötvényekben nyújtott kölcsönét, majd a banknak a BNP Paribas általi átvételekor az állami részesedés 33 százalékra csökkent. (DeTijD [web/a])

⁶ A megállapodás szerint a belga kormány 11 milliárd euró értékben (68 euró/részvény árfolyamon) 12 százalékos részesedést vásárolt a BNP Paribasban, ahol ily módon a legnagyobb részvényessé vált. (BNP Paribas, Communiqué de presse 08 mars 2009)

⁷ Labouverie (2009)

és Luxemburgban piacvezető bank. Szerintük – és sok pénzügyi szakértő szerint is – a belga kormánynak a bankközi piacba állami garanciával kellene életet lehelni, ily módon időt nyerve a Fortisnak a megtisztuláshoz és a megerősödéshez. A brüsszeli másodfokú bíróság határozata időközben fel is függesztette a banknak a Benelux államok és a BNP Paribas közötti felosztását, és a terv megvalósulását a részvényesek közgyűlése általi megszavazáshoz kötötte.⁸

Természetesen, a közgyűlés ellenében is végre lehetett volna hajtani a tervet, de akkor hosszú pereskedésre került volna sor, és amennyiben – a bizonytalanságra hivatkozva – a BNP Paribas elállt volna a tervtől, úgy a belga kormányra hárult volna a feladat, hogy a Fortist megerősítse. Csakhogy a bank mérlegfőösszege éppen a duplája a belga GDP-nek, és a költségvetés már eme extra tennivaló nélkül is éppen eléggé deficités.

A részvényesek közgyűlése végül 2009. április végén – igaz, botrányos körülmények között és a kisrészvényesek érdekeinek semmibe vételével, de – mind Belgiumban, mind pedig Hollandiában megszavazta a bank feldarabolását. 2009. május közepi hírek szerint, a Fortis 2008. decembere és 2009. májusa között betéteinek 10 százalékát veszítette el, ugyanakkor 2009. első negyedében már 44 millió eurós profitot tudott felmutatni.⁹

A fenti eseményekkel egy időben zajlott a Dexia, belga–francia, elsősorban önkormányzatokra szakosodó, de jelentős magánügyfélkörrel is rendelkező pénzügyi intézmény megmentése. A belga, luxemburgi és francia kormányok összesen 6,4 milliárd eurónyi tőkeinjekcióval, és 150 milliárdos garanciavállalással siettek a Dexia segítségére. A bank problémáit elsősorban amerikai leányvállalatának (az FSA-nak) köszönheti, mely utóbbi alaposan bevásárolt „mérgezett” papírokból.¹⁰

A további válságkezelő intézkedéseket illetően, az egyszerűség és az érthetőség kedvéért, külön kezeljük a három országot.

3) Hollandia

A 2008. szeptember 27–28-i hétvégén kezdődő Fortis-válságot, illetve az abban játszott szerepüket a hollandok a belgáktól eltérően értékelik. Az említett hétvégén valóban létrejött a három kormány között az egyezség arról, hogy mindegyikük 49 százalékos tulajdonrészt szerez a banknak az adott országban lévő leányvállalatában. A Fortis legnagyobb ügyfelei azonban nem voltak elégedettek a fenti lépésekkel, valamint a kimunkált mentési tervvel, és értesítették a bankot, hogy véget vetnek a vele való együttműködésnek. A holland kormány erre kihátrált a háromoldalú megállapodásból, és 16,8 milliárd euróért felvásárolta (gyakorlatilag államosította) a Fortis teljes hollandiai birodalmát (bank, biztosítás) az ABNAmróval egyetemben, mely tulajdont rövid távon meg is szándékozik tartani.¹¹

2008. október 9-től kezdődően, a holland kormány húszmilliárd eurót tett elérhetővé bankmentési akciókra, de ebbe már beleszámolta a Fortis felvásárlására elköltött összeget.

A 2009. február elejéig bejelentett lépések összesen 31,5 milliárd euróra rúgtak, vagyis több mint másfélszeresen meghaladták az eredeti elképzeléseket. A Fortison kívüli főbb meg-

⁸ A közgyűlés korábban már kétszer is nemet mondott a tranzakcióna: a tulajdonosok – köztük a szavazatok 5,1 százalékával rendelkező Ping An, kínai biztosító – nem akarták ilyen nyomott áron eladni a részvényeiket. Érdekes módon a kínai arra a 2005-ös beruházásvédelmi megállapodásra hivatkozott, amely az esetleges államosítást csak megfelelő kompenzációval engedélyezi. Ezt a passzust annak idején nyilván a belgák vetették bele a szövegbe, most azonban paradox módon a kínaiak hivatkoztak rá. A belga kormány végül elutasította a kártérítési igényt, mondván a beruházásvédelmi megállapodást a vallon tartomány még nem ratifikálta, és ezért az még nem volt érvényben. Wikipedia (EN)

⁹ Wikipedia (EN) és De Tijd (web/b)

¹⁰ Európai Bizottság (web)

¹¹ DLA Piper (web)

mentett cégek a következők: ING Bank (tízmilliárd euró), AEGON biztosítótársaság (hárommilliárd euró), NIBC (kereskedelmi bank, 1 milliárd euró) és SNS REAAL bank és biztosítótársaság (750 millió euró). A tőkeinjekciók általában olyan állami részesedésben öltenek testet, amely után az államot minimum 8,5 százalékos osztalék illeti meg.¹² A kormány két – bizonyos kérdésekben vétőjoggal rendelkező – tagot delegált az említett cégek felügyelőbizottságába, és letiltotta a vezetői bónuszokat. Az eredeti tulajdonosoknak jogukban áll, hogy három év múlva a nominális érték 150 százalékán visszavásárolják az államtól a részesedést.

A fenti lépéseken túlmenően, a holland kormány még 2008 októberében százezer euróra emelte az állami betétbiztosítás plafonját, és a bankközi hitelezés felélesztésére állami garanciát helyezett kilátásba, amely akár kétszázmilliárd euróig is elmehet.¹³ A nyugdíjalapoknak további haladékot adnak a kötelező tartalékok (újra)képzéséhez, ily módon nem kell a nyugdíjak megkurtításához folyamodni. A kormány arra is készül, hogy fedezze a kereskedelmi kockázatokat azokon a (főleg kelet-európai) piacokon, amelyek vonatkozásában nem lehet már exporthitelhez jutni.

A kormány 2008 novemberének végén 6 milliárd eurós talpra állási tervet jelentett be.¹⁴ A csomag adócsökkentést helyez kilátásba a nagy beruházásokat megvalósító cégeknek, valamint azoknak, amelyek rövidebb időszakra vesznek fel dolgozókat. A kormány rugalmasabbá kívánja tenni a munkapiaci szabályozást, lehetővé téve a munkaidő ideiglenes csökkentését.

Továbbá:

- * a már a reálszférára is áttérjedő válság megfékezése érdekében többletforráshoz juttatják a vállalkozásokat, például a gyorsított amortizáció újbóli bevezetésével;
- * a válság által leginkább érintett szektorokban lehetőség nyílik arra, hogy a rövidített munkaidőben dolgozók is kapjanak munkanélküli-segélyt;
- * regionális mobilitási központokat hoznak létre, amelyek megkönnyítik a munkahelyváltást és az átképzést; külön hangsúlyt kap a programokban a fiatalok munkanélkülivé válásának az elkerülése;
- * a fenntarthatóság, az energiabiztonság és az innováció elősegítése érdekében speciális programokat dolgoznak ki az ezen területeken megvalósuló beruházások elősegítésére (pl. roncsautóprogram, lakások hőszigetelésének támogatása);
- * a kis- és közepes vállalkozások érdekében meggyorsítják a közületi szektor tartozásainak kifizetését;
- * javítják a Schiphol Airporttal kapcsolatban álló cégek likviditását (pl. a repülési adó eltörlésével);
- * a kormány felgyorsítja bizonyos infrastrukturális beruházások megvalósítását (pl. a közutak és a vízi utak, valamint az iskolák és a kórházak felújítását), és időben előrehoz néhány nagyberuházást, mint például a DELTA-projekt további fázisait.¹⁵

2009. január 16-ával a kormány további intézkedéseket jelentett be, amelyek közül az alábbi három érdemel említést:

- * a kormány részt vállal az exporthitelezésből olyan relációk (pl. Oroszország, Kazahsztán és a balti országok) tekintetében, ahová már nem lehet piaci exporthitel-biztosítást kötni;

¹² Az osztalék a következő variánsok közül a nagyobbik érték: vagy 8,5 százalék, vagy a standard részvényre jutó osztalék 110, 120, illetve 125 százaléka a 2009, 2010 és 2011-es években. DLA Piper (web)

¹³ A bankok eleinte nem merték igénybe venni a garanciaalapot, mert féltek, hogy ezáltal romlik a megítélésük. 2009 tavaszán azonban több bank is jelezte, hogy szüksége lenne a garanciára, és ha együtt kérik, úgy a jó hírük sem csorbul. Eijffinger (2009)

¹⁴ Holland kormány (web)

¹⁵ A DELTA-projekt a Rajna deltavidékének a tengeri vihardagályoktól való megóvására született, melynek fő munkálatai 1953 és 1997 között folytak.

- * a kormány garanciát vállal a vállalati hitelek 50 százalékára, maximum 50 milliárd euró értékhatárig, a beruházási tevékenység előmozdítása érdekében;
- * végül, a pénzügyi garanciaalap hatályát kiterjesztik a lakásépítésekre és a kórházbővítésekre.

Kérdés, hogy a fenti intézkedések elegendőek lesznek-e a gazdasági válság csillapítására. A CPB (holland központi tervehivatal) 2008. szeptemberi jelentésében még arról volt szó, hogy a növekedés 2009-ben 2,25 százalékosra, 2010-ben pedig 1,25 százalékosra lassul, de a munkanélküliség alacsony marad, a költségvetés pedig mindkét évben 1,3 százalékos többlettel zár.¹⁶ A CPB legújabb, 2009. júniusi jelentése azonban már egészen más képet fest a közeljövőről. 2009-ben a holland gazdaság várhatóan 4,75 százalékkal, 2010-ben pedig további 0,5 százalékkal esik vissza. A visszaesés legfőbb oka a kereskedelem hanyatlása: a holland gazdaság motorját adó export például több mint 16 százalékkal csökkenhet 2009-ben, amire a II. világháború óta nem volt példa. 2010-re minimális (1-2 százalékos) növekedést várnak.

A válságot mélyíti, hogy a hollandok (a munkanélküliségtől való félelmükben) elkezdtek növelni a megtakarításaikat. A fogyasztás 2009-es 2,75 százalékos visszaesését részben a csökkenő osztalékok és a mérséklődő ingatlanárak is magyarázzák. 2010-ben a magánfogyasztás további 1 százalékos csökkenését jósolják.

A munkanélküliségi ráta gyorsan emelkedik: a jelenleg (2009 júniusában) a részmunkaidőre vonatkozó kedvezmények miatt még 3,8 százalékos szint az év végére 5 és fél, 2010-ben pedig 9,5 százalékra emelkedik, ami már igen közel lesz az 1983–84-es rekordhoz.

Egyrészt az adó- és társadalombiztosítási bevételek, valamint az északi-tengeri gázból származó bevételek csökkenése, másrészt a TB-kiadások (munkanélküliségi segélyezés) növekedése, és végül az életbe léptetett válságkezelő intézkedések következtében a költségvetési többlet deficitbe fordul. Ráadásul az előrejelzéseket negyedévről negyedévre 1-2 százalékkal negatív irányba módosítják: márciusban például még 2009-re 2,8 százalékos, 2010-re pedig 5,6 százalékos hiányt vártak, júniusban pedig már 4,1 és 6,7 százalékosat. (Vesd össze a szeptemberi előrejelzésben szereplő, mindkét évre vonatkozó 1,3 százalékos többlettel!) A GMU (gazdasági és monetáris unió) szerint számolt államadósság – az utóbbi 10 év eredményeit semmissé téve – 2010-ben a GDP 66 százaléka fölé emelkedik, ami több mint 20 százalékkal fogja meghaladni a 2007-es szintet.¹⁷

2009 márciusáig a bankszektorban a bizalom visszaállításához szükséges intézkedések 80 milliárd euróba kerültek. Minthogy a holland kormány sem 2009-ben, sem 2010-ben nem tervezi a kiadások visszafogását, ez a politika további 50 milliárd euró hiányt generál a költségvetésben. A hiány lefaragására csak 2011-től kerül majd sor, és évente minimum a GDP 0,5 százalékával tervezik javítani a szaldót. A tervezett reformok között szerepel többek között a nyugdíjkorhatár 67 évre emelése, az egészségügyi kiadások fokozott ellenőrzése, és az egy-millió eurónál értékesebb ingatlanok adójának a megemelése.¹⁸

4) Belgium

A belga kormány 2008 decemberének közepén tette közzé válságkezelő programját. A program a következő fő beavatkozási területeket jelölte meg: bank- és pénzügyek, társadalom és gazdaság, vállalatok és foglalkoztatás, és végül közpénzügyek.

¹⁶ CPB (web/a)

¹⁷ CPB (web/b)

¹⁸ Holland kormány (web)

A pénzügyi válság kezelésére rövid és hosszú távra szóló intézkedéseket egyaránt találunk. Az előbbieket sorába tartozik, hogy a kormány:

- * közel 20 milliárd eurót áldozott bankok és biztosítótársaságok feltőkésítésére és megerősítésére (Fortis, Dexia, Ethias, KBC¹⁹), ami – mivel belső források hiányában a nemzetközi pénzpiacon kellett beszerezni – önmagában 6 százalékkal növelte az államadósságot;
- * állami garanciát tett elérhetővé a bankközi hitelezés megkönnyítésére;
- * 100 ezer euróra emelte a betétbiztosítási plafont;
- * és kilátásba helyezte, hogy 2014-ben felkínálja a kisbefektetőknek a BNP Paribas-ban meglévő részesedését.

A hosszú távra szóló intézkedésekből egyelőre csak annyi látszik, hogy a kormány különböző bizottságokat állít fel, illetve nemzetközileg elismert szakértőket (pl. Alexandre Lamfalussyt) kér fel az új pénzügyi szabályozórendszer kimunkálására.²⁰ Ez utóbbival kapcsolatban a kormány álláspontja az, hogy európai szinten kell megoldani a pénzügyi ellenőrzést, a krízishelyzetek megoldását (finanszírozását), és fel kell számolni az adóparadicsomokat.

A társadalmi/gazdasági intézkedéseket három fő irányban képzelik el: „lélegzethez” juttatni a vállalatokat; javítani a foglalkoztatást, illetve megerősíteni a vásárlóerőt; és végül beruházni a fenntartható növekedés érdekében.

A vállalati szféra számára az alábbi intézkedések körvonalazódnak:

- * a számlák gyorsabb kifizetése (400 millió eurós csomag);
- * hitelhez jutás megkönnyítése (az Európai Beruházási Bank és a belga kormány mintegy egymilliárd eurónyi pluszforrása);
- * az adó- és TB-befizetésekben történő elmaradás elnéző kezelése 2009 első három negyedévében, természetesen csak indokolt esetben (pl. büntetőkamatok nagy részének elhagyása);
- * áfa-visszatérítés havonkénti engedélyezésének megkönnyítése a válság által különösen érintett szektorokban;
- * az éjszakai, a csapatban végzett munka (428 millió euró) és a kutatás-fejlesztés (38 millió euró) közterheinek enyhítése;
- * a hitelbiztosítási szerződések adójának eltörlése (15 millió euró);

A foglalkoztatás és a vásárlóerő érdekében a kormány növeli az ideiglenes munkanélküliségre járó juttatásokat, javítja a munkahelyekkel kapcsolatos információáramlást, árfigyelő rendszert épít ki a gyors drágulásokat okozó okainak nyomon követése érdekében. Erősíti a versenyhivatalt és a fogyasztóvédelmet, különböző intézkedésekkel mintegy tíz százalékkal csökkenti a háztartási elektromos energia árát. Növeli a kedvezményesen adható juttatásokat (pl. üzemi étkeztetés, tömegközlekedés igénybe vétele) adómentességi limitjét, valamint a szociális juttatásokat és szélesíti az adósávokat. Fontos, hogy az említett könnyítéseken felül semmiféle béremelésről nincs szó. A szociális partnerekkel történő egyeztetés eredménye, hogy a munkavállalók lemondanak a további béremelési igényeikről.

A jövőbeli és fenntartható növekedés érdekében a kormány elő kívánja segíteni a háztartások energiaszükségletének csökkentését, és az ennek érdekében eszközendő beruházásokat. Külön programmal segítik a közintézmények átállítását, energiamegtakarítást eredményező beruházásait (100 millió euró). Felgyorsítják a környezetterhelés csökkenésével járó beruházásokat (metróépítés, belvárosi tömbrehabilitáció, vasúti pályaudvarok és a gördülő állomány

¹⁹ A KBC bank részvénye fél év alatt 90-ről 5 euróra csökkent. Ez az egyébként igen jól vezetett, és nagy tartalékokkal rendelkező belga bank annak köszönheti a mélyrepülését, hogy – a befektetők szemében – túl sokat investált Közép- és Kelet-Európa átmeneti gazdaságú országaiba. A belga kormány kölcsönökkel sietett a segítségére. Labouverie (2009)

²⁰ Portail Belgium.BE (b)

felújítása, illetve lecserélése, börtönfejlesztés, iskolaépítés, mindez körülbelül 500 millió euró értékben), mely programban a különböző igazgatási szintek listákon terjesztik be a javaslatokat. Az építőipar megsegítése érdekében (körülbelül 300 millió euró) csökkentik a szociális bérlakások és egyéb, szociális célú építkezéseket, valamint a bontás utáni újjáépítést terhelő áfát, valamint különféle adókönyvitéseket vezetnek be az energiamegtakarítást eredményező építkezések esetén.²¹

Ami a közpénzügyeket illeti, a kormány elfogadja, hogy ha ideiglenesen is, de megbomlik a költségvetés egyensúlya. Fel- és elismeri, hogy a jelen helyzetben az adók emelése vagy a szigorú takarékoság előírása csak tovább mélyítené a válságot. Bizonyos adótervekről le is mondtak, például a repülőgépek tervezett megadóztatásáról. A kormány 2008 decemberében 2009-re még a GDP 0,7 százalékának, 2010-re a GDP 1,0 százalékának megfelelő hiányt prognosztizált. Három hónappal később, 2009 márciusában, már a GDP 2,5-3,0 százalékos visszaesésével, és 4 százalékos költségvetési hiánnyal számoltak a 2009-es évre. Az államadósság 2008-ban – 17 év óta először – újra növekedésnek indult (a GDP 88 százalékára rúgott), 2009-re 95 százalékot várnak.

A fent ismertetett program a fellendülés programja, amelyről a kormány 2008 decemberében döntött. A program 2 milliárd eurót mozgósít, ami a belga GDP 0,6 százaléka. A program folytatása ugyan felmerült, de egyszerűen nincs rá pénz a költségvetésben. A helyzet további romlása esetén valószínűleg nem lehet eltekinteni az adóemelésről.²²

2009 júniusában a belga gazdaság helyzetét az alábbiakban lehet összefoglalni: A GDP 2008 negyedik negyedében mért 1,7 százalékos csökkenése 2009 első negyedében megismétlődött, ami a második világháború óta tapasztalt legsúlyosabb válságot jelenti. A visszaesés üteme 2009 második negyedétől ugyan erősen csökken, de a 2009-re várható GDP adat így is -3,5 százalék. A számítások szerint a GDP még 2010-ben is csökken, mintegy további 0,2 százalékkal. A kormány által támogatott részmunkaidős megoldások és a fehér galérosok munkaszerződése felfüggesztésének 2009. július 1-től megnyíló lehetősége ideig-óráig enyhítheti a termelés-visszaesés munkaerőpiacra gyakorolt hatását, de a válság elhúzódása fel fogja gyorsítani a munkanélküliség növekedését: 2009-ben 36 ezer, 2010-ben további 80 ezer munkahely megszűnésével számolnak.²³

5) Luxemburg

Az ország pénzügyi szektorának jellemzői:

- * 152 bank és pénztintézet – többségükben külföldi tulajdonban lévő leánybank van jelen;
- * Európa legnagyobb pénzügyi befektetési piaca;
- * Európa második legnagyobb pénzügyi központja.

Fentiek tudatában nem meglepő, hogy a kis ország a nemzetközi pénzügyi válságot különösen megérzi. Ráadásul, nem csupán a pénzügyi szolgáltatások exportja szenved meg a válságot, hanem a reálgazdaság tradicionális exportszektorai is. A Fortis és a Dexia állami feltőkésítésén kívül további három, fizetéseképtelenné váló banknál is be kellett avatkozni. Az állami akciók és a gazdaság lassulása már a 2008-as költségvetést is érzékenyen érintették: míg

²¹ Belgiumban egyelőre nem vezettek be roncsautó-prémiumot, bár az országban három nagy autógyár is működik (Opel, Ford, Volvo). A környező országok (Franciaország, Németország) roncsautó-programjai – amelyek elsősorban a természetet kevésbé károsító kisautókra fókuszálnak – azonban érezhető hatással vannak a termelésre (elsősorban az Opel esetében, ami Corsákat gyárt Belgiumban).

²² Portail belgium.BE (a/b) és Labouverie (2009)

²³ NBB (2009)

2007-ben a többlet még a GDP 3,2 százalékára rúgott, tavaly 1,4 százalékos szintre csökkent. 2009-ben pedig 3,2 százalékos deficittel lehet számolni.²⁴

A nagyhercegség kormánya – a szociális partnerekkel történő háromoldalú egyeztetések után, és a válsággal összefüggésben felállított különleges szakértői bizottság ajánlásait figyelembe véve – az alábbi fő „csapásirányokat” jelölte ki a válság legyőzése érdekében:

1. A vásárlóerő fenntartása célzott intézkedésekkel

- * adózással kapcsolatos intézkedések:
 - o adósávok széthúzása;
 - o lakással kapcsolatos adókedvezmények;
 - o mindenféle jövedelemadó-kedvezmény átalánnyá alakítása (míg a kedvezményeket a jól keresők jobban ki tudták használni, az átalány mindenkire nézve egyforma, és így a legszegényebb rétegek számára jelenti a legnagyobb támogatást).
- * szociális intézkedések:
 - o a minimálbér, a minimális jövedelem, a nyugdíjak és egyéb szociális juttatások emelése;
 - o a „drága élet” pótlék bevezetése (a korábbi fűtési hozzájárulás helyett, de kétszer akkora összeggel);
 - o a gépjárműadóval kapcsolatos kedvezmények (pl. nagycsaládosoknak, rokkantaknak).
- * lakásügyi intézkedések:
 - o a jelzáloghitelekre vonatkozó ún. „szociális” kamat leszállítása (2,2 százalékosra), és a meghitelezhető összeg határának emelése (175 ezer euróra);
 - o energiaracionalizálási beruházások támogatása (10 évnél idősebb lakások esetén) hitelkamatok bonifikálása formájában (maximum 50 ezer eurónyi kedvezmény).
- * környezetvédelmi intézkedések:
 - o alacsony CO₂-kibocsátású autók vásárlásához nyújtott szubvenció összegének emelése (750 euróra);
 - o alacsony energiafogyasztású hűtőgépek vásárlásához nyújtott szubvenció bevezetése (mérettől függően 100-150 euró);
 - o alacsony CO₂-kibocsátású autók (maximum 150gr/km) vásárlásánál roncsautó-beszámításhoz nyújtott állami támogatás bevezetése – feltéve, hogy a roncsautót megsemmisítik;
 - o lakások környezetvédelmi/energetikai fejlesztéséhez nyújtott támogatások emelése.

2. Vállalkozások támogatása adózási és egyéb intézkedésekkel

- * profitadó csökkentése;
- * cégalapítás megkönnyítése;
- * az állami (közületi) szubvenciókra vonatkozó támogatásintenzitási küszöbök felemelése (7,5-ről 10 százalékra a közepes, 15-ről 20 százalékra a kisvállalkozások esetén);
- * beruházási támogatások, hitelkönnyítés.

3. Kedvező vállalkozói klíma kialakítása

- * integráltabb ügyintézés:
 - o „egyablakos” rendszer az építkezések engedélyezésére;
 - o települési normák kidolgozása a műszaki, jogi és egyéb szabályozást illetően;
 - o tárcaközi platform felállítása a problémák könnyebb áthidalására;

²⁴ IMF (web)

- * egy sor törvény módosítása oly módon, hogy a vállalkozás, építkezés stb. előtti akadályok minél egyszerűbben felismerhetőek és/vagy leküzdhetőek legyenek.
4. A vállalkozások segítése állami beruházások révén
- * a beruházási tevékenység fokozása:
 - o a központi kormány 2009-ben több mint 24 százalékkal növeli beruházásait;
 - o a különböző állami alapok (pl. útlap) költségvetése százalékosan két, de néha három-jegyű számmal nő;
 - o 160 kisebb (épületfelújítási, -modernizálási) és néhány nagyobb (oktatási, kulturális, konferencia és sport) beruházás előrehozása;
 - o szociális lakásépítési program felgyorsítása.
 - * a beruházásokkal kapcsolatos bürokratikus procedúra egyszerűsítése és gyorsítása
5. Vállalatok közvetlen támogatása
- * ideiglenesen alkalmazandó eszközök kidolgozása a válságból való gazdasági kilábalás elősegítésére:
 - o közvetlen állami támogatás (maximum 500 ezer euró/cég);
 - o bankhitelekkel kapcsolatos állami garanciavállalás (a hitel maximum 90 százaléka-ig).
6. Foglalkoztatással kapcsolatos intézkedések
7. A válság utáni időkre vonatkozó elképzelések
- * információs szupersztrádákba történő beruházás:
 - o a beruházásokért felelős LuxConnect nevű cég fejlesztése;
 - o a luxemburgi posta beruházási keretének megduplázása;
 - o a beruházások nyomán néhány év alatt a lakosság 95 százaléka számára elérhető lesz a másodpercenként 25MB-nyi információ fogadása.
 - * a kutatás-fejlesztés és az innováció különböző állami programokon keresztüli katalizálása.²⁵

* * * * *

Referenciák

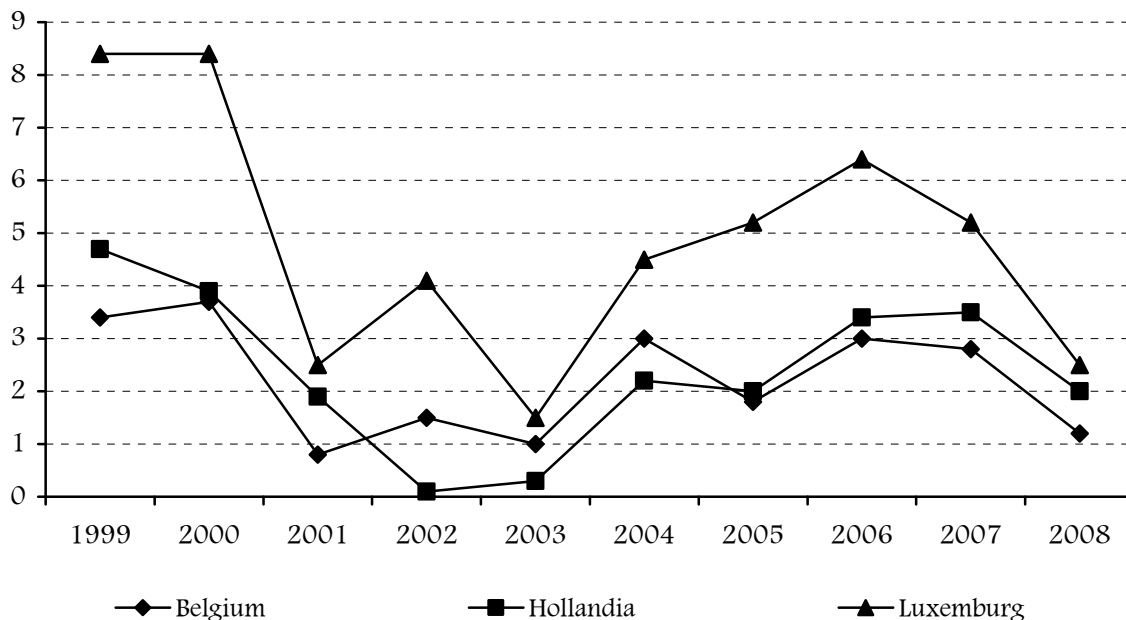
- European Commission (2009): State Aid: Commission Opens In-depth Investigation into Restructuring of Dexia... IP/09/399 Brussels, 13 March
<http://209.85.129.132/search?q=cache:djhBP1Stsskj:europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do%3Freference%3DIP/09/399%26format%3DPDF%26aged%3D0%26language%3DEN%26guiLanguage%3Den+dexia+fsa&cd=10&hl=hu&ct=clnk> Letöltve: 2009. március 31.
- BNP Paribas (2009): Nouvel accord sur les termes de l'acquisition des activités de Fortis en Belgique et au Luxembourg, Communiqué de presse: Paris, le mars 2009.
<http://media-cms.bnpparibas.com/file/44/3/cp-fr-fortis-accord-final.6443.pdf> Letöltve: 2009. március 30.

²⁵ Luxemburgi kormány (web)

- CPB (2009) (web/a): Macro Economic Outlook 2009: Slowdown in Dutch Economic Growth in 2008 and 2009. http://www.cpb.nl/eng/news/2008_26.html Letöltve: 2009. március 09.
- CPB (2009) (web/b): CPB June Forecast: Historic Contraction of Dutch Economy CPB: The Netherlands is in a Deep Recession. http://www.cpb.nl/eng/news/2009_18.html Letöltve: 2009. június 21.
- De Tijd (2008) (web/a): Paribas neemt Fortis Bank over, De Tijd 05/10/2008 http://www.tijd.be/nieuws/ondernemingen_financien/Overname_Fortis_Bank_door_BNP_rond'.8086128-433.art Letöltve: 2009. június 25.
- De Tijd (2009) (web/b): Fortis: winst bij lichte daling incasso's, De Tijd 14/05/2009 http://www.tijd.be/nieuws/ondernemingen_financien/Fortis_behaalt_44_miljoen_euro_winst.8183523-433.art Letöltve: 2009. június 25.
- DLA Piper (2008) (web): Summary of the Netherlands Rescue Plan to Stabilise the Financial http://www.dlapiper.com/files/upload/DLA_Piper_EMEA_Govt_Rescue_Plan_EMEA_Govt_Rescue_Plan_Netherlands_19_Nov.PDF Letöltve: 2009. március 31.
- ECOSTAT (web): http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL Letöltve: 2009. március 12.
- Eijffinger, Sylvester (2009): Banking Rescue and Economic Recovery Plans in the Netherlands and Other EU Member States – Briefing Paper for the Annual Meeting of the Committee on Economic and Monetary Affairs with the National Parliaments on 11–12 February 2009 at the European Parliament in Brussels http://feweb.uvt.nl/pdf/news_februari_2009_2.pdf Letöltve: 2009. március 30.
- Holland kormány (web) Credit Crisis http://www.government.nl/Subjects/Credit_Crisis?pagenr=2&searchbase=10&searchrange=10&sortfield=publishdatetime&freetext=*&informatiotype=pers-en-nieuwsberichten Letöltve: 2009. március 14. – június 28.
- IMF (2009) (web) Luxembourg Amidst the Financial Crisis, Luxembourg–2009 Article IV Consultation, IMF Concluding Statement, Luxembourg, March 30 <http://www.imf.org/external/np/ms/2009/033009.htm> Letöltve: 2009. március 31.
- Labouverie, Pierre (2009): konzultáció Pierre Labouverie, budapesti belga nagykövettel 2009. április 1-jén
- Luxemburgi kormány (web) Plan de conjoncture du gouvernement http://www.gouvernement.lu/salle_presse/actualite/2009/03-mars/06-plan/plan-soutien.pdf Letöltve: 2009. március 16.
- NBB (2009) Projections économiques pour la Belgique – Printemps 2009, Economic Review June http://www.nbb.be/pub/06_00_00_00_00/06_03_00_00_00/06_03_03_00_00/20090610_Eco_Review_II_2009.htm?l=en Letöltve: 2009. június 27.
- Portail Belgium.be (a) Plan de relance: rétablissons la confiance, 11 décembre 2008 http://www.belgium.be/fr/actualites/2008/news_plan_relance_retablissons_confiance.jsp Letöltve: 2009. március 12.
- Portail Belgium.be (b) Rapport du Comité Supérieur pour une nouvelle architecture financière – Rapport Final, 16 juin 2009 http://www.belgium.be/fr/actualites/2009/news_rapport_final_lamfalussy.jsp Letöltve: 2009. június 28.
- Tilford, Simon – Whyte, Phylip (2009): The Lisbon Scorecard IX – How to Emerge from the Wreckage, CER (Center for European Reform) 2009 February http://www.cer.org.uk/pdf/rp_882.pdf Letöltve: 2009. március 13.
- WIKIPÉDIA EN [http://en.wikipedia.org/wiki/Fortis_\(finance\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Fortis_(finance)) Letöltve: 2009. március 13. [http://en.wikipedia.org/wiki/Fortis_\(finance\)#cite_ref-50](http://en.wikipedia.org/wiki/Fortis_(finance)#cite_ref-50) Letöltve: 2009. június 28.
- WIKIPÉDIA FR [http://fr.wikipedia.org/wiki/Luxembourg_\(pays\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/Luxembourg_(pays)) Letöltve: 2009. március 12.

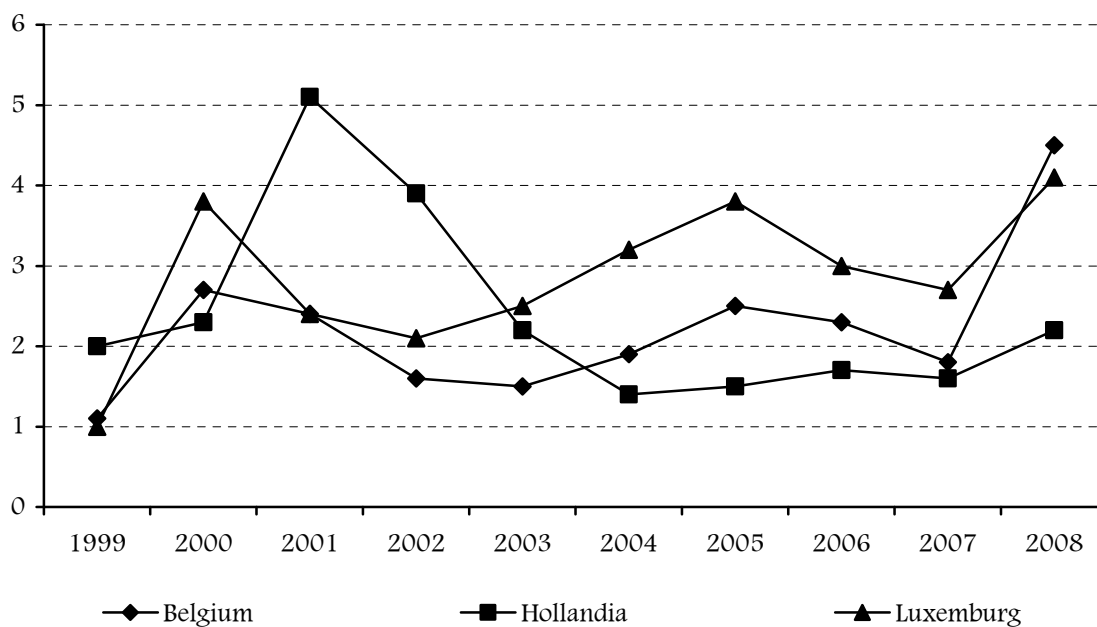
Függelék

1. ábra
Reál GDP alakulása a Benelux országokban 1999 és 2008 között

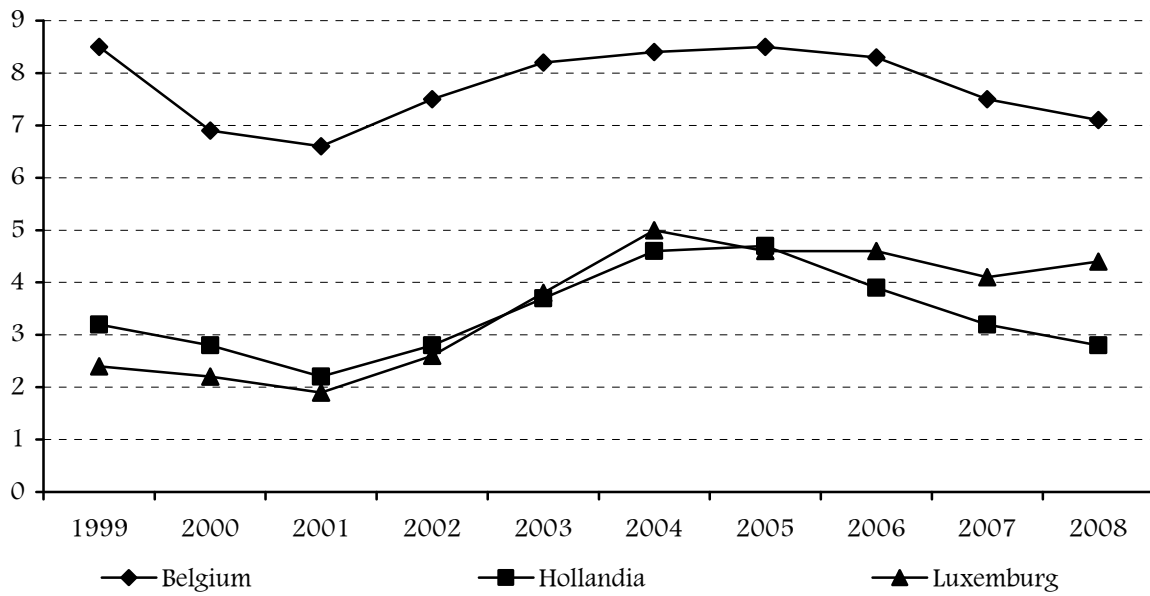
Forrás: Eurostat.

2. ábra
Az infláció alakulása a Benelux országokban 1999 és 2008 között

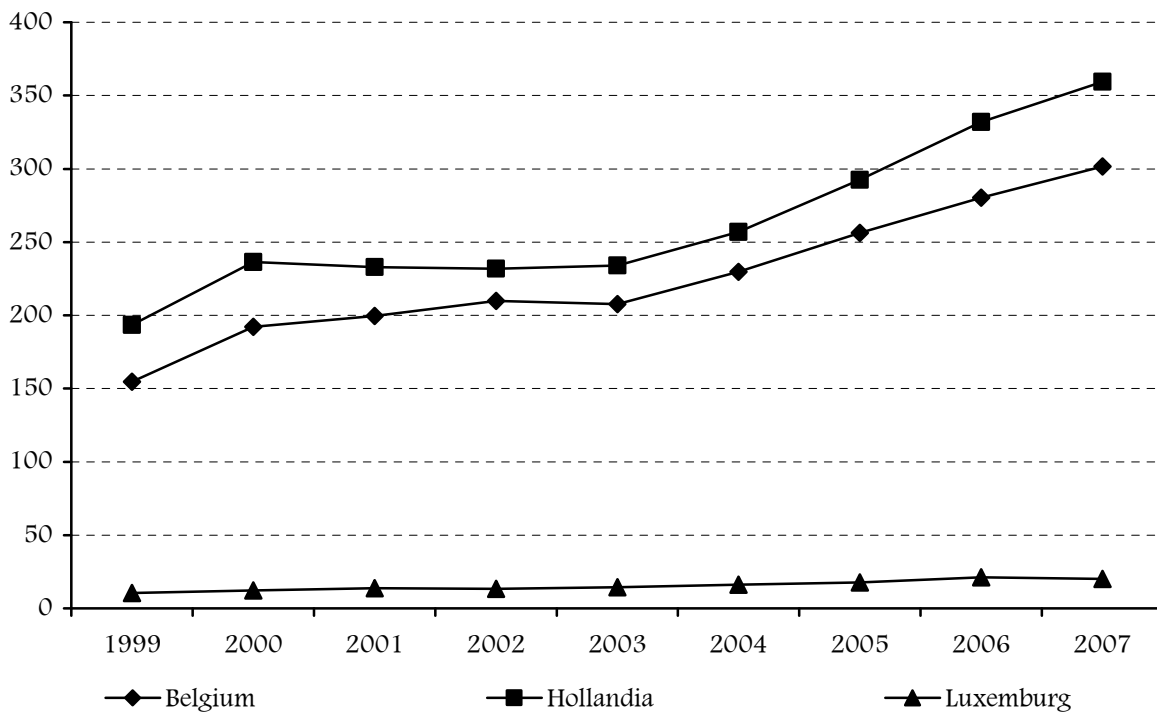
Forrás: Eurostat.

3. ábra
A munkanélküliségi ráta alakulása a Benelux országokban 1999 és 2008 között

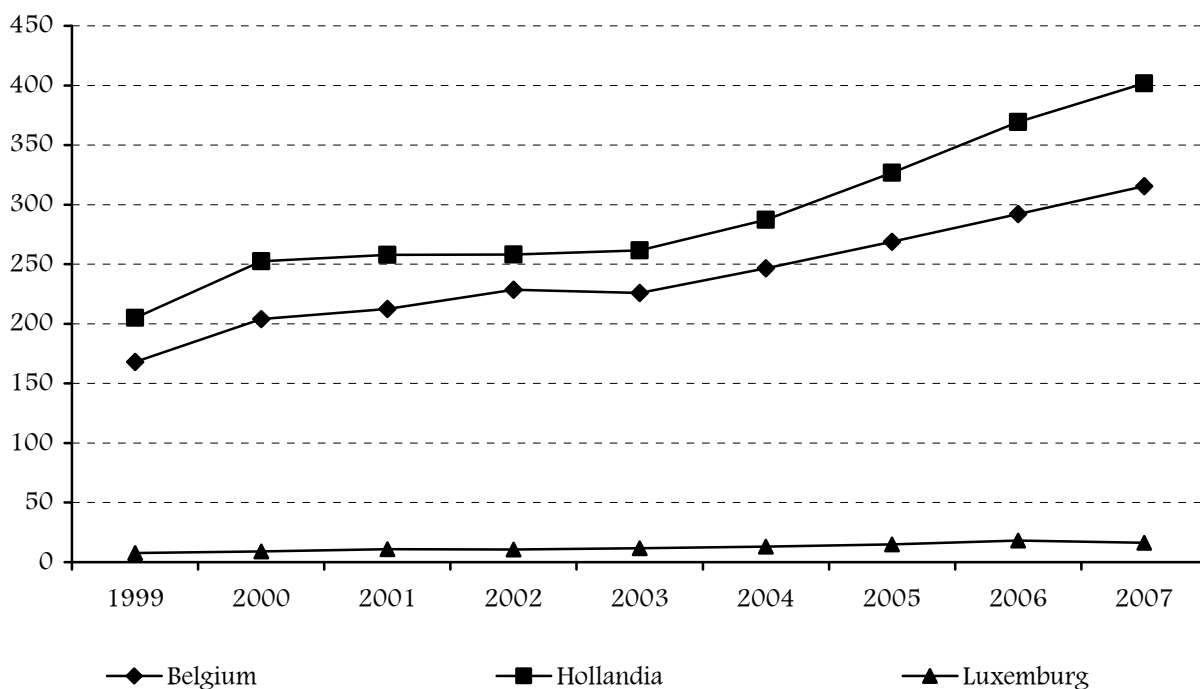
Forrás: Eurostat.

4. ábra
Az áruimport alakulása a Benelux országokban 1999 és 2007 között

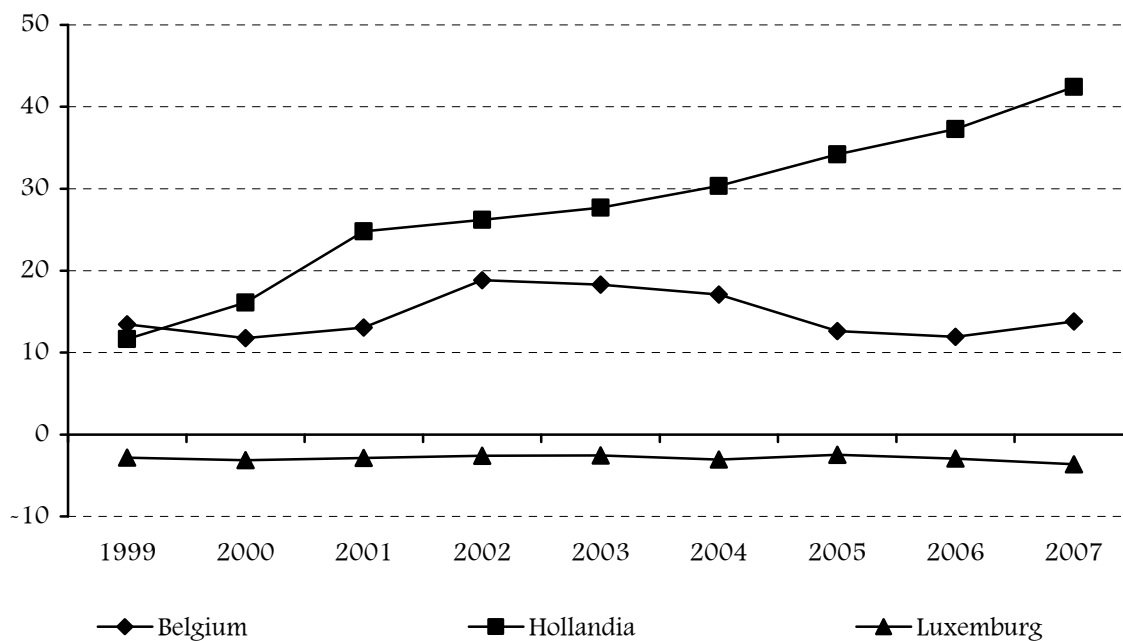
Forrás: Eurostat.

5. ábra
Az áruexport alakulása a Benelux országokban 1999 és 2007 között

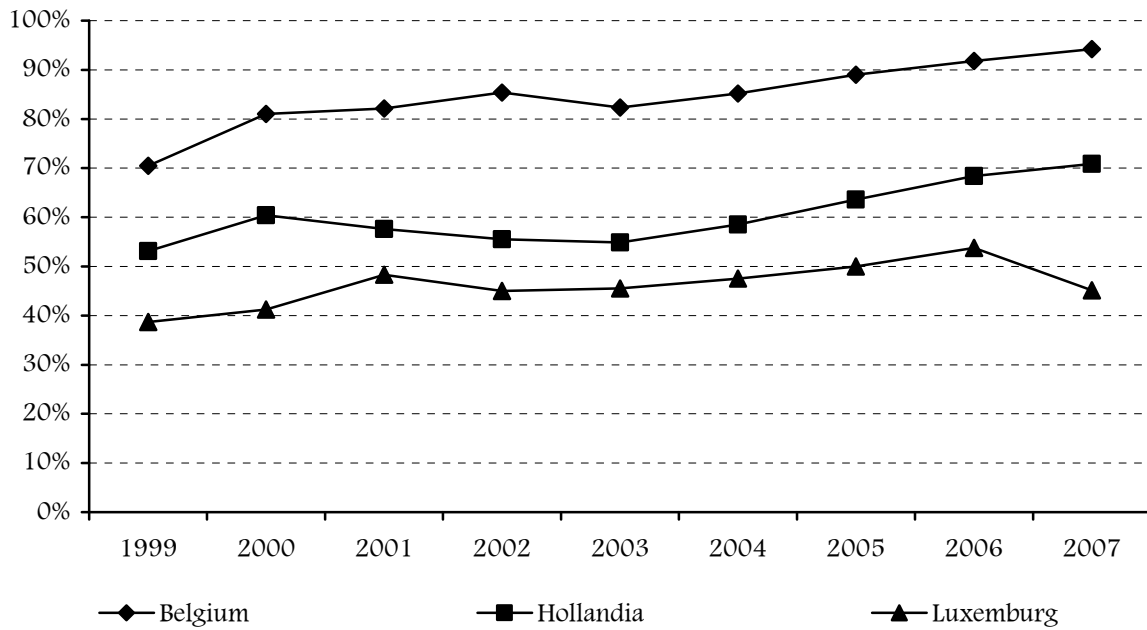
Forrás: Eurostat.

6. ábra
A külkereskedelmi mérleg alakulása a Benelux országokban 1999 és 2007 között

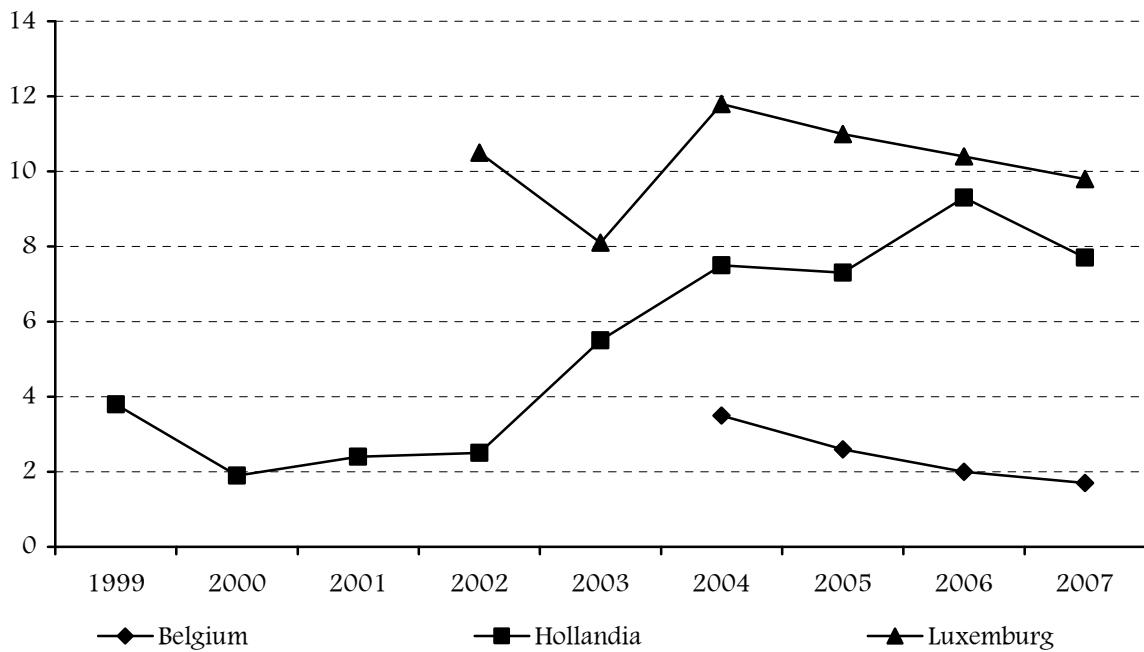
Forrás: Eurostat.

7. ábra
A külkereskedelmi függés alakulása a Benelux országokban 1999 és 2007 között
(export/GDP)

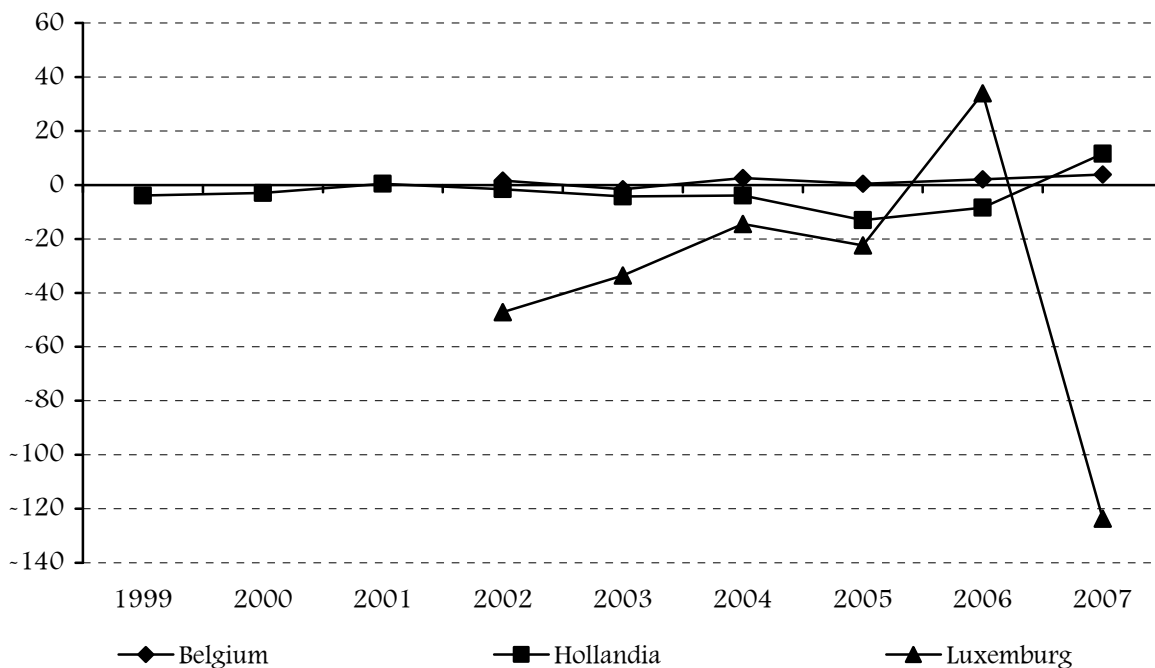
Forrás: Eurostat.

8. ábra
A folyó fizetési mérleg alakulása a Benelux országokban
(a GDP százalékában)

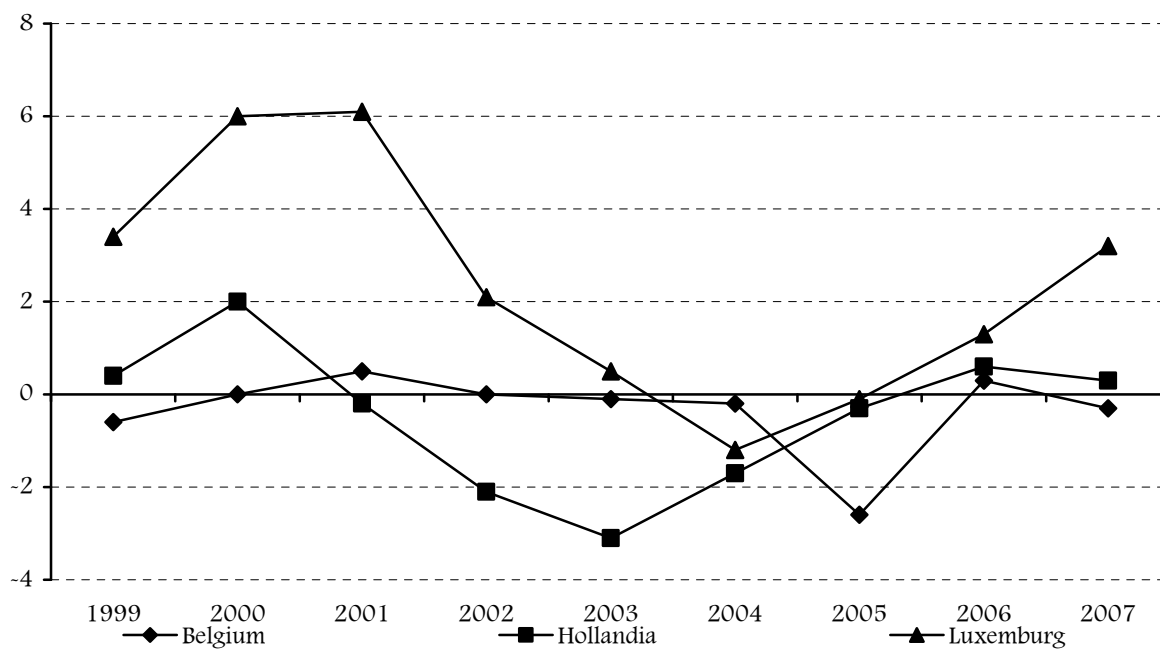
Forrás: Eurostat.

9. ábra
FDI-mérleg (tőkeimport-tőkeexport) a Benelux országokban
(a GDP százalékában)

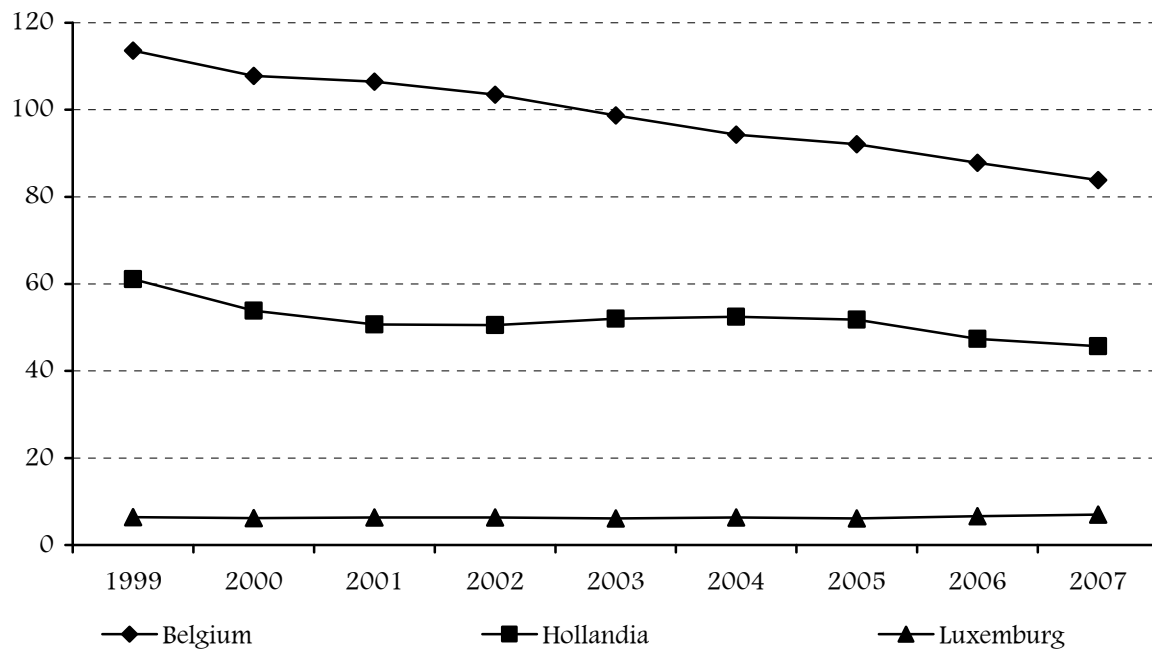
Forrás: Eurostat.

10. ábra
A költségvetési egyenleg alakulása a Benelux országokban
(a GDP százalékában)

Forrás: Eurostat.

11. ábra
Az államadósság alakulása a Benelux országokban
(a GDP százalékában)

Forrás: Eurostat.

VÁLSÁGKEZELÉS GÖRÖGORSZÁGBAN*

Artner Annamária

1) A válság előtt

A görög gazdaság 2003 és 2007 között évi közel 4 százalékos ütemben nőtt, bár a munkanélküliséget ez sem tudta alacsony szintre szorítani (2007-ben 7,5 százalék, más források szerint 8,4 százalék volt az állástalanok aránya). Az infláció ezzel szemben alacsony volt (2007-ben 2,6 százalék). A költségvetési deficit a 2004-es csúcs (7,4 százalék) óta csökkenő trendet mutatott, 2006-ban 3 százalék alá került, 2007-ben 2,7 százalékot (az Európai Unió szerint 3,5 százalékot) tett ki. A külső adósság 2007-ben a GDP 82 százalékával ért fel, de az adósságszolgálat 2009-ben már 12 milliárd euróra rúg. Az export 2005 után két számjegyű növekedési ütemet mutatott, de a kereskedelmimérleg-hiány így is megmaradt. A fizetési mérleg deficitje a GDP 14-15 százalékával volt egyenlő. Az FDI-beáramlás 2006-ban megugrott, de még ekkor is csak a beruházások 7,8 százalékát tette ki, 2007-ben pedig mindössze 2,4 százalékát. Az FDI-importállomány GDP-hez mért aránya még 2007-ben sem érte el a GDP 17 százalékát (UNCTAD).

2) Hogyan érintette Görögországot a válság?

Görögország bankszektora viszonylag stabil, közvetlenül nem érintett az amerikai másodlagos hitelpiaci válságban. Az ország gazdasági alapjairól azonban nem mondható el ugyanez (ikerdeficit). Az év közepén lassuló növekedésre válaszként adott restriktív októberben sztrájkokhoz, tüntetésekhez vezettek. (Október 21-én 2,5 millió dolgozó, a görög foglalkoztatottak mintegy fele részvételével 24 órás általános sztrájkra került sor a közszolgáltatások – beleértve a közlekedést – területén, december 6-ától pedig lázongássorozat kezdődött, majd pár napra rá ismét általános sztrájk következett stb.)

Az elégedetlenség a tervezett 2009-es megszorítások, privatizációk (pl. Olympic Airlines) és az adóztatás szigorítása ellen irányult. Az utóbbi a tőkejövödelmeken kívül az önfoglalkoztatókra is nagyobb terheket rótt, márpedig Görögországban – Magyarországhoz hasonlóan, de annál is nagyobb mértékben – a munkanélküliség elleni menekülés egyik fő útja éppen a saját kisvállalkozások alapítása volt. A kormány adatai szerint a munkavállalók (!) körülbelül

* A tanulmány megjelenik a Köz-Gazdaság c. folyóirat IV. évf. 2010/1 számában.

egyötöde a szegénységi szint alatt él, az ő keresetük nem éri el az évi 5000 eurót (Thompson 2008).

A társadalom nagy része ugyanis nem részesedett kellően a korábbi évek növekedéséből. A 25 év alattiak egynegyede munkanélküli, a diplomás fiatalok 6 százaléka nem talál munkát, sok a hosszú ideje munka nélkül lévő. Görögország mindkét utóbb említett szomorú jellemzővel élen jár az EU27-ben (az előbbivel az első, az utóbbival a második helyen). A korrupció szintén kimagasló.

A gazdaság strukturális gyengeségét a fogyasztásvezérelt növekedésben, a hazai termelési potenciált meghaladó fogyasztásbővülésben látják az elemzők. A munkanélküliség, infláció, fizetésimérleg-hiány, az alacsony megtakarítási ráta (a lakosságnak mindössze 10-12 százaléka képes félretenni) és az euróövezeti tagság behatárolja a mostani mozgásteret.

Görögországban már 2008 közepén lassulni kezdett a növekedés. A korábbi jó GDP ütemhez infláció társult, a folyó fizetési mérleg deficitje és a külső eladósodás nőtt. A strukturális reformok elégtelenek voltak. A válság elleni intézkedésekre nincs elég erő a költségvetésben, és a kormány hitelfelvételeinek feltételei az utóbbi hónapokban romlottak. A GDP 2009-ben 0,5 százalékkal fog nőni a Bank of Greece eddigi előrejelzése szerint (vö. a 2008-as 3 százalékkal), a kormány viszont ennél optimistább. A nem pénzügyi vállalatok és a háztartások hitelexpanziója csökken, bár a Bank of Greece (2009/a) szerint a likviditást növelő intézkedések lassítják a lefelé húzó spirált, és hatásukra 2009-ben 10 százalékos hitelexpanzió érhető el.

A központi bank restriktív költségvetési politikát javasol, a deficitet 2009-ben a GDP 3 százaléka alá, 2012-ig pedig nullára kell csökkenteni. A költségvetési kiadásokat a Bank of Greece szerint át kell irányítani az infrastrukturális beruházásokra, és gyors eredményeket hozó mikrogazdasági reformokat kell életbe léptetni, valamint át kell strukturálni az energia-termelést és -fogyasztást (energiaszektor megnyitása). Ezekről az intézkedésektől a fenntarthatóság, a foglalkoztatás, a beruházások és az ország energiafüggésének szempontjából is kedvező változásokat várnak (Bank of Greece 2009/a). Ehhez hasonló a kormány elképzelése is, de az elmúlt hónapok alatt „lazítani” volt kénytelen sarokszámait.

2.1. Mennyiben volt szó a görög gazdaság problémáiról és mennyiben importált hatásokról?

Hogy mennyiben külső és mennyiben belső problémák okozták a válságot (milyen mértékben kötődik az ország a világgazdasághoz, a nemzetközi pénz- és tőkepiacokhoz), azt egy 6 fokozatú skálán értékeljük.

Függésértékelő skála

- * Csak belső gondok okozták a válságot. Ez csak zárt gazdaság esetén képzelhető el.
- * A világgazdaság általános érezteti hatását: nyitott (külkereskedelmi forgalom/GDP legalább 15 százalék), nem túlnyomóan piaci (legalábbis vegyes), a külföldi tőkétől lényegesen nem függő gazdaság esetén.
- * A globalizációs folyamatokba bekapcsolódott, külföldi tőkétől nem jelentősen függő, az amerikai hitelpiaci válságban nem érintett, de erősen eladósodott ország.
- * A globalizációs folyamatokba bekapcsolódott, nagymértékben külföldi tőkére és exportra építő, ezért kisebb-nagyobb mértékben duális gazdaság, amely azonban közvetlenül nem érintett az amerikai másodlagos hitelpiaci válságban.
- * A globalizációba ágyazott, tőkeimportőr, exportorientált, az amerikai hitelpiacal kisebb mértékű kapcsolatban lévő pénzügyi szférával rendelkező gazdaság.

* Az előbbi értelemben nyitott, exportfüggő és jelentősen a külföldi működő tőkére utalt, az amerikai hitelpiacban és a spekulációs tőkeáramlásban is erősen érintett gazdaság, jelentős, de legalábbis nem elhanyagolható mértékű külföldi adóssággal.

Ezen a skálán Görögország 4-est kaphat. Voltak ugyan komoly szerkezeti és mechanizmusbeli problémái már a válság kirobbanása előtt is (magas munkanélküliség, külső-belső eladósodás), amelyek előbb vagy utóbb megkérdőjelezték volna a rendszer fenntarthatóságát, de ezek nem most, és nem ilyen mértékben okoztak volna a maihoz fogható válságos helyzetet. A külföldi tőke részvétele a gazdaságban ugyan jelentős (az állománynak a GDP-hez mért aránya 16-17 százalék), de a világtáznál (27 százalék) jóval kisebb. Az ország exportfüggősége nem olyan nagy, mint például Írország vagy hazánk esetében (a külkereskedelmi forgalom összesen a GDP körülbelül harmadával ér fel), viszont nagy kereskedelmimérleg-hiányt mutat. A költségvetés helyzete az elmúlt években sokat javult, a hiány 2004 és 2008 októbere között 7,4 százalékról 2,5 százalékra csökkent. A külső adósság is csökkent (2004-ben még 98 százalék), de továbbra is magas, és 2008 folyamán ismét növekedésnek indult (93 százalékos rátát érve el a GDP viszonylatában). A munkanélküliség 2008-ban 7,5 százalék volt, ami (jórészt az önfoglalkoztatás terjedésének köszönhetően) alacsonyabb a 2004-es értéknél, de 2008 folyamán az addig csökkenő trend emelkedőbe váltott (Livadas 2009).

A válság tehát elsősorban mint külső, a világpiacon környezetet rontó tényező jelentkezett, de hatásának mélységét meghatározza az ország külső-belső egyensúlyi állapota, intézményrendszere is: a belső tényezők (költségvetési eladósodottság, munkanélküliség, szegénység, a bankszféra labilis gazdaságokban való érintettsége stb.) a válság előrehaladásával mindinkább súlyosbító, a válságmenedzselést nehezítő tényezővé válnak.

2.2. Hogyan hatott a válság a pénzügyi szektorra?

A görög bankszektor kevésbé érintett az amerikai „mérgezett papiroktól”. Sőt, a bankok kamatrésze a legmagasabbak között van az EU-ban, ami meglehetősen profitábilissá tette őket. Külső kitettséjük is alacsonyabb az európai átlagnál: hitel-betét arányuk 108 százalék, míg a nagy európai bankok esetében ez az arány 127 százalék (Livadas 2009).

A kezdeti, látszólag viszonylag kis érintettség ugyanakkor a válság kibontakozásával súlyos gondoknak adhatja át a helyét. Ugyanis a görög bankok az utóbbi években erősen terjeszkedtek a Balkánon, Ukrajnában, Oroszországban. A Bank of Greece például az utóbbi időkben szerezte meg a török Finansbankot (Zoumpoulidis 2008). Amint ezeknek az országoknak a pénzügyi-gazdasági helyzete megrendül, a görög bankok könyveiben tömegesen jelenhetnek meg a veszteségek.

2.3. Hogyan terjedt át a válság a makrogazdasági keretfeltételekre?

2008 egészét tekintve (de főként az utolsó negyedévnek köszönhetően) a fizetésimérleg-hiány 2,6 milliárd euróval (több mint 7 százalékkal), 35 milliárd euróra nőtt (ami a GDP 14,5 százaléka). A romlás dandárja (1,8 milliárd euró) decemberre esett. Ennek oka egyértelműen a jövedelmi mérleg romlása volt, ugyanis az pontosan ennyivel csökkent a növekvő kamatok és profitkivonások miatt. A külkereskedelmi és jövedelmi mérleg romlását a folyó tranzsferek és a szolgáltatáskereskedelem aktívuma sem tudta ellensúlyozni. A folyó tranzakciók egyenlegének többletét azonban az EU-ból jövő összegek növelték, a tőke-tranzsferek egyenlege kis csökkenéssel, 4,1 milliárd euróval zárt.

A működőtöke-beáramlás 2008-ban 3,5 milliárd eurót ért el, a kiáramló FDI értéke 1,8 milliárd euró volt. Ehhez járult még 16,4 milliárd euró beáramló portfólióberuházás. Az ország valutatartalékai 2,5 milliárd eurót tettek ki (Bank of Greece 2009/b).

A görög bankszektor fent említett viszonylagos stabilitásának ára a belföldi eladósodás növekedése és a vásárlóerő csökkenése mind a lakossági, mind a vállalati szférában. Ez különös jelentőséget nyer a görög gazdaságnak a turizmusra utaltsága tükrében: a válság visszafogja ezt a szférát, és egyelőre nem látszik, hogyan tudná pótolni a belpiac ezt a keresletkiesést. Negatív hatást gyakorol a görög gazdaság másik tartópillérének, a tengeri szállításnak a visszaesése is. Előttünk vannak még a külföldi cégek üzembeszárásai is, amelyek még csak most kezdődtek. (Pl. a Tate & Lyle – Egyesült Királyságbeli agrármulti – most telepítette át thessaloniki üzemét Bulgáriába.)

2009-ben a görög központi bank 0,5 százalékos gazdasági növekedést vár. 2009-ben a költségvetési deficit 3,7 százalékra nő (ezzel az egymás utáni harmadik évben fogja túllépni a maastrichti előírást). Az elemzők a kormányadósság felpörgésére számítanak. 2009-ben 42 milliárd euró (52,3 milliárd USD) hitelfelvételt tervez a kormány, ami valamivel kevesebb, mint 2008-ban volt. A hitelt állampapírok kibocsátásával veszik fel.

A munkanélküliség 2009 elején 1992 óta nem látott csúcsra, 8 százalékra emelkedett (2007 végén már 7,5 százalék volt), ami ugyanakkor nem extrém, tekintve az eurózóna 8,2 százalékos átlagát. Ennek ellenére az elbocsátások nagy tiltakozást váltottak ki, 2009. május 1-jén a két legnagyobb szakszervezet sztrájkot hirdetett, majd ezt követően országszerte tüntetések voltak (SETimes 2009/b).

3) Válságkezelő csomagok és eszközök

3.1. A bankszektor megsegítése

A görög bankszektor fundamentumai önmagukban erősek, viszont nem maradtak érintetlenek a nemzetközi pénzpiacok krízisétől (hitelek befagyása), és megrendülhetnek, ha külső befektetések piaca is összeomlik. A pénzügyi válság ebben az értelemben kívülről jöttek tekinthető. A görög kormány már rögtön a pénzügyi válság kirobbanása után, 2008 októberében bejelentette, hogy az állam felemelt limittel (100 ezer euróig) garantálja a bankbetéteket (Embassy of Greece, Washington, 2008/a).

A kormány a nemzetközi gyakorlathoz hasonlóan cselekedett akkor is, amikor a nemzetközi pénzpiacok befagyása miatt forráshiányossá vált bankokat megsegítette. Ami a görög válságkezelésben talán újszerű, az a beleszólás, amelyet az állam ezért a segítségért cserébe kért.

A görög kormány már 2008 őszén összeült a fontosabb (a hazai hitelpiac 90 százalékát ellenőrző) görög bankokkal, *gentlemen's agreementet* kötött velük a kollektív válságkezelésre, és 28 milliárd eurót (a GDP 12 százaléka) különített el a bankszektor megtámogatására (garanciák, államkötvények, részvényvásárlás stb.). Az egyezmény szerint az állam 6 milliárd euróért tulajdonrészt („preferenciális részvényt csomagot”) vásárol a bankokban. A kormány képviselője minden, a körbe bevont bank igazgatótanácsában ott ül, biztosítva a közvetlen állami beleszólást, egyes kérdésekben a vétójogot. Különösen figyelemre méltó az egyezménynek az a része, amelyben az állam limitálja a bankvezetők javadalmazását azon elvárás alapján, miszerint a bankvezetőknek is osztozniuk kell a válságos idők pénzügyi terheinek viselésében a lakossággal. A megsegített bankok vezetése nem kaphat több ellenértéket munkájáért, mint amennyit a központi bank igazgatója kap (300 ezer euró). Nagyobb fizetés esetén a kormány képviselője vétójoggal élhet. Sőt, az egyezményben a kormány explicite elutasította a veszteség esetén történő személyi kifizetések lehetőségét. Ettől azt várják, hogy más bankok,

sőt nem pénzügyi szervezetek körében is elterjed a felső vezetők fizetésének nyilvánosságra hozatala, amely gyakorlat Görögországban jelenleg elmarad a nemzetközi (európai) mértéktől.

Az egyezményben a National Bank of Greece, az EFG Eurobank, Agricultural Bank of Greece, Alpha Bank, Piraeus Bank, Hellenic Postal Savings Bank vesz részt. Hogy a bankmentés kétélű fegyver, arra jó példa, hogy a csomag kihirdetése után néhány nappal a Moody's Investors Service stabilról negatívra változtatta a National Bank of Greece, EFG Eurobank, Alpha Bank and Piraeus Bank minősítését.

A 2008. október közepén összeállított 28 milliárd eurós bankmentő csomagból

- * 5 milliárd eurót tett ki az állami tőkeinjekció, amihez szavazati jog járult. A jutatással szerzett részesedést a bankok öt év múlva opciós joggal és tízszázalékos felárral visszavásárolhatják. Ezzel a részesedéssel, illetve a betétekre vállalt állami garanciával az állam vétőjogot szerzett az osztalékpolitikára, a bankvezetők fizetésére és bónuszaira vonatkozóan. A fizetések nem haladhatják meg a központi bank elnökének fizetését, ami körülbelül 25.000 euró havonta, az osztalékok pedig a nettó profit 35 százalékáig terjedhetnek. Ebből a csomagból eddig 3,8 milliárd eurót használtak fel a bankok.
- * 8 milliárd euróból speciális (2-35 éves) kötvények kibocsátását fedezték, amelyekkel a bankok likviditása növekedett. Ennek az összegnek eddig 55 százalékát használták fel a bankok (Mayer Brown 2009).

Az intézkedések hatására Görögország bankrendszerét a Moody's negatívból pozitívba minősítette át.

3.2. A költségvetés rendbetétele

A költségvetési egyensúly javítása már jóval a válság kirobbanása előtt a görög kormány prioritásának számított (éppen az ezt szolgáló lépések vezettek sztrájkokhoz, zavargásokhoz).

A kormány a költségvetés elkészítésekor 2008 végén 2,7 százalékos gazdasági növekedéssel, 3 százalékos inflációval, 2,2 százalékos magánfogyasztás-növekedéssel és a reálbérek 3,5 százalékos emelkedésével számolt, ami mind mérsékelten kisebb a 2007–2008-as számoknál. A beruházások ütemének növekedését, a munkanélküliség szinten maradását prognosztizálták (Embassy of Greece, Washington, 2008/b).

2008 folyamán a költségvetésben a bevételek 10,7 százalékkal, a kiadások 9,1 százalékkal nőttek. 2009-ben a bevételek 12 százalékkal, kiadások 9,1 százalékkal fognak emelkedni.

A görög kormány az elkövetkező 2 évben 800 millió euró bevételt tervez 33 állami ingatlan értékesítéséből (eladás és visszlízing). A projektet az Emporiki Bank, az UniCredit és a CBRE-Atria tanácsára hirdették meg. Hasonló projektek vannak érvényben Olaszországban, Németországban és Belgiumban is (SETimes 2009/a).

A 2009. januári felújított stabilitási és növekedési program (2008–2011) a gazdaságpolitika két pillérét jelölte ki (MNEC 2009):

- * javítani a költségvetés helyzetét és egyben „biztonsági hálóról” gondoskodni a legsérülékenyebb társadalmi csoportok számára
- * strukturális reformokat végrehajtani a gazdasági növekedés elősegítése végett.

A válság nem változtatta meg ezeket a fő irányokat, de hatására nagyobb rugalmassággal kívánják kezelni a fiskális célokat. A hosszú távú növekedés érdekében elhatározott, és részben már megkezdett reformokat folytatják. Ezek (MNEC 2009):

- * nyugdíjreform (pl. alapok összevonása, 133-ról 13-ra csökkentése, egy „generációközi” biztosítási alap létrehozása [AKAGE] a nyugdíjkifizetések biztosítása végett a privatizációs bevételek, az áfajövedelem és a társadalombiztosítási alap egy részéből)

- * egészségügyi rendszer reformja (költségcsökkentés, transzparencia, PPP aktív használata stb.)
- * foglalkoztatásnövelés a szokásos munkaerő-piaci politikák aktivizálásával

A 2009 elején felújított stabilitási és fejlesztési program szerint 2009-ben a költségvetési hiány 3,7 százalék lesz és csak három év alatt süllyed 3 százalék alá, a GDP-növekedése 1,1 százalék, a munkanélküliség (egészen 2011-ig) 8 százalék lesz. A költségvetés bevétele a tervezettnél 2,5 milliárd euróval kevesebb lesz, és részben 1 milliárd eurónyi privatizációs bevételből származik majd. Viszont nőnek a szociális kiadások (nyugdíj, társadalombiztosítás, segélyek). Az új program szerint az állami kiadásokat havonta ellenőrzik majd.

Mindezzel összhangban Karamanlisz kormánya 2009. február 25-én hirdette meg a közkiadásokat visszavágó programját, és nagyon határozottan lépett fel a program szigorú betartása és gyors megvalósítása mellett.

A 12 pontból álló programfelhívás a következő (ANA-MPA 2009):

- * A miniszterek működjenek együtt az állami intézmények számának (jelenleg több mint 1000) csökkentésében (összevonások, megszüntetések). Azonnali eredményeket várnak, négy hónapon belül.
- * Minden minisztérium költségvetését csökkentsék 10 százalékkal (ez 500 millió euró megtakarítást jelent).
- * Szigorú elkötelezettség a minisztériumok részéről a közszféra reformja mellett.
- * A közszféra munkaerő-felvételének befagyasztása az egészségügy és az oktatás kivételével.
- * Az állam által megkötött ideiglenes (elő)szerződések (temporary contracts) költségeinek 10 százalékos csökkentése 2009 folyamán.
- * Az érintett minisztériumok viseljenek felelősséget a helyi kormányzatok, továbbá kórházak, társadalombiztosítási alapok kiadásainak ellenőrzésére vonatkozó törvények érvényesítését illetően.
- * Teljes mértékben lépjen életbe az egészségügyi szektor beszerzéseinek integrált rendszere a takarékoság jegyében.
- * Az érintett minisztériumok gyorsítsák fel a receptírás ellenőrzésének számítógépesítését (szintén takarékosági célból).
- * A minisztériumok működjenek szorosabban együtt a nemzetgazdasági miniszterrel annak érdekében, hogy létrehozzanak egy egyszerű rendszert a köztisztviselők bérének kifizetésére.
- * Azonnali plafon bevezetése a közszeaktor vezetőinek bérére. Ez a plafon megegyezik egy minisztériumi főtitkár (ministry general secretary) fizetésével. („Akinak nem tetszik, hazamehet” – tette hozzá Karamanlisz.)
- * A bürokrácia költségeinek 25 százalékos lefaragása.
- * Tovább növelni az adóellenőrzést az adóelkerülés elleni harc jegyében.

2009 márciusában Karamanlisz miniszterelnök 6 irányelvet terjesztett elő a politikai riválisainak beleegyezését kérve (News-ERT 2009). Eszerint:

- * Görögországnak, az eurózóna tagjaként követnie kell az EU válságkezelési szabályait.
- * A költségvetési hiány központi kérdés, koordinált kezelést igényel.
- * A költségvetési hiányt a kiadások csökkentésével és nem új adók kivetésével kell elérni.
- * A deficitcsökkentés fejlesztésekre és szociálpolitikára gyakorolt hatása kiváltja a társadalom ellenállását, ha a kormány letér a helyes útról („if we stray”) a helyzet kontrollálatlanná válhat.

- * Egyes lényeges szektorok, mint például az idegenforgalom speciális kezelést igénylenek, az EU-szabályok tiszteletben tartásával.
- * A nehéz körülmények között ellen kell állni a túlzott követeléseknek, különben a helyzet veszélyessé válhat. (Az intézkedések limitálják az alacsony jövedelműeket szolgáló szociális intézkedéseket.)

A baloldali pártok (a szocialista PASOK, a kommunista GCP, a radikális baloldali koalíció, a SYRIZA) a tervvel nem értettek egyet, a szélsőjobboldali LAOS viszont pozitívan fogadta Karamanlisz elképzeléseit.

3.3. A makrogazdasági növekedési ütem csökkenésének mérséklése

A kormány – a miniszterelnök szavai szerint – egyszerre kívánja intézkedéseivel biztosítani a növekedést és a költségvetési egyensúly megőrzését. Elképzelése a policy mix filozófiáján alapul, ami – Karamanlisz szavai szerint – nem ismer el abszolút igazságokat: sem az állami beavatkozás, sem a neoliberais megoldások egyedüli üdvösségét. A krízis ugyanis egyszerre igényli a növekedés és a jólét szolgáltatását, ugyanakkor ennek ellentétét, a közkiadások visszafogását, a közszféra adósságának csökkentését is. A görög miniszterelnök azt is kijelentette, hogy most inkább a kormány által kitűzött növekedési célokat igyekeznek tartani, mint az EU elvárásait, ami a múltat jellemezte. Közmunkákat léptetnek életbe szerte az országban, az eddig ismert legnagyobb infrastrukturális programot Görögországban, miközben az EU-programokat is igyekeznek teljesíteni. Mindezt összefogással és a lehető leggyorsabban.

A 2008-ban készített költségvetésben 8,5 milliárd euró állami beruházás szerepelt, amit azóta 300 millió euróval toldottak meg, de még ez sem fogja fedezni az EU-alapokból érkező pénzek (2008-ban 7,98 milliárd euró) 1,3 milliárd eurós csökkenését.

További intézkedések, programok:

- * 2009 márciusában a kormány elhalasztotta a 10 százalékos tőzsdai tőkenyereség-adó bevezetését 2010-ig. Ezt az adónemet eredetileg 2008 nyarán hirdették meg (Mayer Brown 2009).
- * A kis- és középvállalatok számára 1,3 milliárd eurós 8 hónapos támogatási programot indítottak el 2009. április elején. A „Versenyképesség II.” nevű program része például az energiatakarékos épületmodernizáció, földgázvezeték építés Aliveri ipari városba, a textilipar fellendítése, bőrcipőgyártás, turisztikai beruházások.
- * 2009. április 27-én a pénzügyminiszter az építőipart támogató programot hirdetett meg. A program a jelzálog 25 százalékáig nyújtott hitelgaranciát, az első lakásra nagyobb kamattámogatást és az energiatakarékos lakások építésének ösztönzését takarja (SETimes, 2009/a).

3.4. A munkaerőpiacot és a szociális ellátó rendszert érintő intézkedések

A bankrendszer stabilitását szolgáló 28 milliárd eurós program költségvetését a szociális jóléti programok terhére lehet csak előteremteni. Karamanlisz kormánya már a válság előtt is a nyugdíjrendszer megkurtítására törekedett, így a válság csak megerősítette ezt az irányt.

Ugyanakkor az EU-konform Szociális Kohézió Nemzeti Alapja keretében – ami szintén régebbi keletű – folytatják a szegénység elleni harcot. A 2008-ban, már a válság hatására 2009-re készített költségvetés a deficitcsökkentés mellett adóreformot, munkanélküliség-csökkentő

intézkedéseket is takart. Az adórendszert illetően ez már a harmadik fázis, amelyben 27 százalékról (2008) 25 százalékra (2009) kívánják csökkenteni az általános adóterhelést, növelni az adókedvezményekre jogosító személyi jövedelmi plafont, és a három (vagy több) gyerekeket illető adómentes szociális juttatásokat. Ugyanakkor a kormány, mint szó volt róla, még a válság előtt új adó kivetését jelentette be a tőkejövedelmekre és az önfoglalkoztatókra, illetve kihirdette, hogy a szabadfoglalkozásúakra 9500 euró jövedelemig nem vonatkozik az adófelmentés 2008-ban, ami a 900 ezer görög önfoglalkoztató mintegy felének jelentett átlagosan körülbelül 1000 euró többletadót (Zoumpoulidis 2008).

A pénzügyminiszter azzal indokolta a bankok megsegítését (ami a társadalomban jelentős felzúdulást váltott ki, lásd Thompson 2008), hogy a pénzügyrendszer stabilitása lehetővé teszi a kis- és középvállalatok megmaradását, és így a munkahelyek megőrzését (Embassy of Greece, Washington, 2008/b). Mindenestre Karamanlisz miniszterelnök 2009. január elején 16 tagú kabinetjének 9 tagját leváltotta, köztük a pénzügyminisztert is, és helyére az addig az uniós programokért felelős miniszterelnök-helyettest tette.

Karamanlisz ugyanakkor megerősítette a kormány addigi irányvonalát, kifejtve, hogy céljaik 5 alappillére: a gazdaság likviditásának növelése, munkahelyek védelme, segíteni a legnehezebb helyzetben lévőket, folytatni a reformokat és végül teljesíteni az EU-s fejlesztési programot (Granitsas 2009).

3.5. Milyen összegű programok láttak napvilágot?

Egyelőre a már említett 28 milliárd eurós bankmentő csomag ismert (a GDP 12 százaléka), valamint a költségvetés 8,5-ről 8,8 milliárd euróra emelt beruházási csomagja és a farmerek támogatására szánt 500 millió euró (amelyet a farmerek az energiaár-emelkedések miatt ugyancsak kevesellnek).

3.6. Hogyan ítéltethető meg a programok hatékonysága?

A költségvetési célok valószínűleg még enyhített formájukban sem lesznek tarthatók rövid távon, mivel az állami válságkezelés ellentmond a költségvetési kiadáscsökkentésnek. A társadalmi helyzet polarizálódása hosszú távú feladatokat ró majd a kormányra, ha évek alatt – a világgpiaci helyzet függvényében – sikerülne is helyreállítani legalább a válság előtti gazdasági egyensúlyi állapotokat.

* * * * *

Referenciák

- ANA-MPA (2009): PM Karamanlis Orders Deep Cuts in State Spending. Phantis February 25 <http://www.ana-mpa.gr/anaweb/user/showplain?maindoc=7350453&maindocimg=6243033&service=6> Letöltve: 2009. március 16.
- Bank of Greece (2009/a): The Bank of Greece Publishes Its Report on Monetary Policy 2008-2009. 16 February http://www.bankofgreece.gr/en/announcements/text_release.asp?relid=1761 Letöltve: 2009. március 16.
- Bank of Greece (2009/b): Balance of Payments: December 2008 19 February http://www.bankofgreece.gr/en/announcements/text_release.asp?relid=1764 Letöltve: 2009. március 10.
- Embassy of Greece, Washington (2008/a): Press Office Statement 08 October <http://www.greekembassy.org/Embassy/Content/en/Article.aspx?office=1&folder=19&article=24343> Letöltve: 2009. február 23.
- Embassy of Greece, Washington (2008/b): Greek Economy to Grow by 2.7 pct in 2009, State Budget. Press Office 22 November <http://www.greekembassy.org/Embassy/content/en/Article.aspx?office=3&folder=221&article=24492> Letöltve: 2009. március 10.
- Evans-Pritchard, Ambrose (2008): Greece Joins Bailout Stampede as Germany Vows No Blank Cheques. *The Telegraph*. 03 October <http://www.telegraph.co.uk/finance/financetopics/financialcrisis/3124320/Greece-joins-bailout-stampede-as-Germany-vows-no-blank-cheques.html> Letöltve: 2009. február 26.
- Gika, Leonidas (2008): Greek Government Responds to Credit Crisis. RiskMetrics Group November 6 http://www.riskmetrics.com/docs/2008greek_credit_crisis Letöltve: 2009. március 2.
- Granitsas, Alkman (2009): Greek PM Reaffirms Policy to Address Economic Crisis. *Dow Jones Deutschland*, Donnerstag, 08. Januar <http://www.dowjones.de/site/2009/01/greek-pm-reaffirms-policy-to-address-economic-crisis.html> Letöltve: 2009. április 6.
- GRC (2008): Greek Economy to Grow by 2.7 pct in 2009, State Budget. Greek Realm Center. 24 December <http://www.greekrealm.com/forum/greek-economics-business/8540-greek-economy-grow-2-7-pct-2009-state-budget.html> Letöltve: 2009. március 2.
- Greek Government Plans EUR 800m Sale-and-leaseback Deal. PropertyEU 13 March 2009 <http://www.propertyeu.info/newsletter/default.asp?id=8676> Letöltve: 2009. április 7.
- Livadas, Panos, Dr. (2009): Global Crisis: Greek Resilience in Turbulent Times (---: General Secretary of Information of Greece) Woodrow Wilson Center, The Southeast Europe Project Washington DC, February 5th <http://www.greekembassy.org/Embassy/files/Woodrow%20Wilsonszázalék20Narrow08-02-20090.doc> Letöltve: 2009. március 16.
- Mayer Brown (2009): Summary of Government Interventions in Financial Markets Greece. Mayer Brown LLP, 19 March http://www.mayerbrown.com/public_docs/0216fin_SummaryGovernmentInterventions_Greece.pdf Letöltve: 2009. május 6.
- MNEC (2009): The 2008 Update of The Hellenic Stability and Growth Programme 2008-2011 January, Ministry of Economy and Finance, Hellenic Republic http://www.mnec.gr/export/sites/mnec/en/economics/growth_programme_2005-8/2009_01_30_SGP_2008_final.pdf Letöltve: 2009. március 30.
- News-ERT (2009): Three Objections-One Agreement to PM's Call for Consensus. News-ERT 05 March <http://www.new.ert.gr> Letöltve: 2009. március 31.

- Presentation of the Greek State Budget for 2008. 20 November 2008 http://www.mnec.gr/export/sites/mnec/en/economics/2008_Budget_at_a_glance/2008Budget_eng.pdf
Letöltve: 2009. február 27.
- SETimes (2009/a): Business: Financial Boost for Greek Construction Sector SETimes.com 01/05 http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/roundup/2009/05/01/roundup-bs-04 Letöltve: 2009. május 4.
- SETimes (2009/b): Greece Marks Labour Day with National Strike SETimes.com 01/05 http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2009/05/01/nb-07 Letöltve: 2009. május 5.
- Thompson, Harvey (2008): General Strike in Greece amid Deepening Financial Crisis. 23 October, World Socialist Website <http://www.wsws.org/articles/2008/oct2008/gree-o23.shtml> Letöltve: 2009. március 16.
- Zoumpoulidis, Georgios (2008) Financial Crisis Update – Greece. November 30, News Blaze. <http://newsblaze.com/story/20081130062929blyw.nb/topstory.html> Letöltve: 2009. március 2.)

VÁLSÁGKEZELÉS ÍRORSZÁIBAN*

Artner Annamária

1) A válság előtt

Írország az utóbbi években 5 százalék körüli növekedést, stabil költségvetést, kis adósságállományt tudhatott magáénak. Az export a GDP 80, az import 70 százalékával ér fel, legnagyobb kereskedelmi partnere az Egyesült Királyság (az export 19, az import 33 százaléka), és az USA (18 és 11 százalékos export- és importrészesedéssel) (CSO Ireland). Írország erősen külfölditőke-függő. 2007-ben az országban lévő működő tőke állománya 187 milliárd dollár volt, ami a GDP 74 százalékát tette ki, de volt olyan év (2003), amikor meghaladta a 220 milliárd dollárt (a GDP 140 százalékát). Az évente beáramló FDI a 90-es évek vége óta a bruttó beruházások 40-110 százalékával volt egyenlő (UNCTAD WIR).

Az ország „kitettséget” jelzi, hogy teljes külső adóssága 2007 végén 1500 milliárd, 2008 végén 1700 milliárd euró (a GDP 8-9 szerese) volt. Az állam adóssága ebből rendre 30 és 51 milliárd euró. Ez a GDP-hez mérve az utóbbi évtizedben gyorsan csökkent, 2007-ben 25 százalékon állt, 2008-ban azonban 41 százalékra ugrott. Az infláció 2008-ig 3 százalék, a munkanélküliség 2007 végéig 5 százalék alatt volt, 2008-ban éves szinten 6,4 százalék (2009 februárjában azonban már 10,4 százalék). A folyó fizetési mérleg 2002-ben fordult deficitbe, 2005-től a hiány felszökött, 2007-ben a GDP 5,4 százalékát, 2008-ban pedig már 6,3 százalékát érte el (CSO Ireland).

A költségvetési egyenleg deficitje a 80-as évek vége óta csökkent, az egyenleg 1988-ban szufficitbe fordult, és csak 2002-ben váltott ismét negatívba, de lényegében egyensúlyban maradt; 2006–2007-ben még többletet is produkált, hogy aztán 2008-ban a válság hatására 6,3 százalékra szökjön a hiány GDP-hez mért aránya.

2) Hogyan érintette Írországot a válság?

A válság gyorsan (az eurózónában elsőként) és súlyosan érintette Írországot. A 90-es évek szárnyalásához képest meglepőnek tűnhet, hogy milyen hamar és milyen erővel sújtott le rá. A növekedés már 2008 második negyedében megakadt, 2008 szeptembere pedig a nyílt recesz-szió hónapja lett. 2008 utolsó heteiben felröppent a – később cáfolt – hír, hogy az ország az IMF segítségére szorul. Rögtön ezt követően a Standard and Poor's az ország gazdasági kilátá-

* A tanulmány megjelent a Köz-Gazdaság c. folyóirat IV. évf. 2009/3. számában.

sait stabilról negatívra minősítette. Az IMF aztán később, február közepén arra kényszerült, hogy megerősítse, Írországnak nincs szüksége az alap segítségére.

A korábbi évek jó konjunktúrája, és az ezáltal serkentett bevándorlás hatására felépített vagy félkész lakások árai már 2008-ban zuhanni kezdtek. A GDP 2008-ban 1,5 százalékkal csökkent, és 2009-ben a visszaesés mértéke – a jelenlegi előrejelzések szerint – 4,5-5 százalék is lehet, a GNP pedig még ennél is jobban csökken. A munkanélküliség már 2008 elején átlépte az előtte évekig ismeretlen 5 százalékot, és azóta hónapról hónapra nő. 2007 decembere és 2008 decembere között a munkanélküliek száma 71 százalékkal, 121 ezer fővel nőtt, a munkanélküliségi ráta pedig elérte a 8,3 százalékot, ami 40 éve nem látott ütemű ugrás. A munkaügyi hivatalokba bejelentkezők száma 2009 elejére megközelítette a 300 ezret. 2009 júniusában a munkanélküliség már 400 ezer felett volt és 11,8 százalékot tett ki.

A regisztrált és nem regisztrált állásnélküliek együttes aránya az Ír Szakképzési és Foglalkoztatási Hivatal (FÁS) legfrissebb előrejelzése szerint még 2009-ben eléri a 12 százalékot. A Gazdaság- és Társadalomkutató Intézet (ESRI) 2010-re 17 százalékos munkanélküliségi rátát jósol. Nemcsak alacsonyan képzett munkásokról van szó. Az építőipar összeomlása miatt építésszek, mérnökök, jogászok keresnek munkát (ellátást) a munkaügyi hivatalokban. Sok lenygel vendégmunkás jelentkezik átképzésre az ezzel foglalkozó FÁS-nál, mert az őket alkalmazó cég visszatelepült Lengyelországba.

Elemzők a 2009-es gazdasági visszaesést 9 százalékra teszik, 2010-ben pedig szintén közel ilyen nagyságú csökkenéssel számolnak. Az export várhatóan 13 százalékkal csökken 2009-ben, az államadósság a GDP 40 százaléka fölé nő (James 2009). A miniszterelnök szerint az írek életszínvonala 10-12 százalékkal esik vissza.

A válság és a megszorítások (pl. sok kormányprogram leállítása, a nyugdíjasok egészségügyi kedvezményének eltörlése, az egyetemi tandíj bevezetése) következtében politikai válság jelei mutatkoznak Írországbán. A kormányzó Fianna Fáil párt népszerűsége zuhant (22 százalékra), megelőzte őt az ellenzéki Fine Gael (32 százalék) és – a történelemben először – az ír Munkáspárt (24 százalék) is. Az ország többsége előrehozott választásokat akar (The Tally Room 2009). Február 21-én 120 ezres tüntetés zajlott Dublinban, amelyen még a fegyveres erők és a rendőrség dolgozói is részt vettek.

Brian Cowen pénzügyminiszter (a kormánykoalíciót vezető centrista Fianna Fáil párt egyik vezéralakja) kormányának a 80-as évekhez (közel 20 százalékos munkanélküliség, 10 százalékos emigráció, 70 százalékos felső adórata) hasonló helyzettel kell szembenéznie, amikor is évekbe telt, míg a krízishelyzet elemzésében és a követendő, partnerségen alapuló megoldásban a politikai elitnek sikerült egyezsége jutni.

2.1. Mennyiben volt szó az ír gazdaság problémáiról és mennyiben importált hatásokról?

A globalizált világ gazdaságban nehéz olyan országot találni, amelyre „kivülről” (saját belső struktúráitól és mechanizmusaitól függetlenül) tört volna rá 2008-ban az amerikai másodlagos hitelpiac összeomlásával kirobbant válság. Ezért inkább azt jelöljük egy 6 fokozatú skálán, milyen mértékben kötődik az adott ország a világpiachoz, ezen belül az USA ingatlanpiaci hiteleihez.

Ez az osztályozás – éppen a dolog természeténél fogva – nem lehet azonos a válság „külsődlegességével”, sőt, inkább azt jelöli, mennyiben „hibás” maga az adott gazdaság abban, hogy a világméretűre duzzadt válság saját – adott esetben önmagában véve jól működő – szektorait is magával rántja. Írország értéke ezen a skálán 5.

A függésre adott magas osztályzat azonban nem jelenti azt, hogy maga az ír gazdaság a válságot megelőzően stabil alapokon állt volna. Írország gazdasága (a 90-es évek elején indult sikerpályája) is nagyrészt, sőt alapvetően importált jellegű, és az eurózóna tagjaként nincs

befolyása valutája árfolyamára sem. A gazdasági folyamatok pedig részben hasonlóak voltak az USA-ban tapasztaltakhoz.

Az ír gazdaság 90-es évekbeli fellendülésének okai: külfölditőke-beáramlás, főleg amerikai működőtőke-import (volt olyan év, amikor az összes Európában keletkező új munkahelyek egyötöde Írorszáiban jött létre), történelmileg alacsony kamatok („olcsótőke-politika”), nagy építőipari (ingatlan-) beruházások. Mindezek a „gazdagság hamis érzetét adták” az íreknek, ugyanakkor a kormány a *boomot* az ingatlanadó megemelésével igyekezett lefölni. Nőtt a közszektor foglalkoztatása is (2000 óta 40 százalékkal). Az írek egy főre vetített eladósodottsága kétszer olyan nagyra duzzadt (36.500 euró), mint az eurózóna átlaga.

Függésértékelő skála

- * Csak belső gondok okozták a válságot. Ez csak zárt gazdaság esetén képzelhető el.
- * A világgazdaság általában érezteti hatását: nyitott (külkereskedelmi forgalom/GDP legalább 15 százalék), nem túlnyomóan piaci (legalábbis vegyes), a külföldi tőkéből lényegesen nem függő gazdaság esetén.
- * A globalizációs folyamatokba bekapcsolódott, külföldi tőkéből nem jelentősen függő, az amerikai hitelpiaci válságban nem érintett, de erősen eladósodott ország.
- * A globalizációs folyamatokba bekapcsolódott, nagymértékben külföldi tőkére és exportra építő, ezért kisebb-nagyobb mértékben duális gazdaság, amely azonban közvetlenül nem érintett az amerikai másodlagos hitelpiaci válságban.
- * A globalizációba ágyazott, tőkeimportőr, exportorientált, az amerikai hitelpiaccaal kisebb mértékű kapcsolatban lévő pénzügyi szférával rendelkező gazdaság.
- * Az előbbi értelemben nyitott, exportfüggő és jelentősen a külföldi működő tőkére utalt, az amerikai hitelpiacban és a spekulációs tőkeáramlásban is erősen érintett gazdaság, jelentős, de legalábbis nem elhanyagolható mértékű külföldi adóssággal.

Már az 1990-es évek végén tisztán látszottak az ír gazdaság súlyos kérdőjelei a hitelalapú fejlődés, az ingatlanpiaci túlfűtöttség, a külfölditőke-vezéreltség, amely az ír gazdaságot az amerikai *IT-boom* hullámlovasának ingatag szerepére kárhoztatta, a munkaerő-piaci és szociális feszültségek, a társadalmi polarizáció, az adórendszer problémái, az EU-pénzek elapadásának hatása stb. (Artner 2000, pp. 103–106).

Mindezek miatt a Nemzeti Versenyképességi Tanács szerint az ír gazdaság 2000 és 2008 között 32 százalékos veszítést versenyképességéből. Ebben különös szerepet játszott a versenytársakénál nagyobb béremelkedésen túl az eurónak az ír gazdaságtól túlnyomórészt független felértékelődése is.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy az „ikerválság” (bankszektor és a költségvetés krízise) a korábbi évek folyamataiban, a világgazdasághoz való kapcsolódás módjában érlelődött.

- * A bankszektor erőteljesen belevetette magát az üzleti és magánépítkezések hitelalapú finanszírozásába.
- * A profitadóktól való jelentős függés az ír költségvetést végzetesen érzékennyé (kiszolgáltató) tette a transznacionális tőke áramlásának.

2.2. Hogyan hatott a válság a pénzügyi szektorra?

A pénzügyi szférát az elégtelen tőketartalékok, a nagykereskedelmi alapoktól való túlzott függés jellemzi. Nem az amerikai hatásra, de ugyanolyan mechanizmus miatt rogyadozik. Az ír bankszektorban (az Egyesült Királysággal ellentétben) az amerikai „mérgezett papírok” aránya nem nagy: az ilyen típusú hitelezést jórészt saját nemzeti piacukon gyakorolták. Ha tehát nincsenek is érintve az amerikai hitelpiac válságától, a hitelek túlfutása itt is jelentős: a legna-

gyobb bankoknál (Allied Irish Banks, Bank of Ireland, Anglo-Irish Bank) végzett független szakértői vizsgálatok jóval nagyobb rosszhitel-arányt mutattak ki, mint amit maguk a bankok előzetesen becsültek.

És a helyzet még súlyosbodni fog: 2005 januárja és 2008 júniusa között Írországra arányaiban jóval kevesebb (112, vagyis évi 32, tehát 100 ezer jelzálagra vetítve mindössze 3) ingatlant vettek vissza a bankok, mint például az Egyesült Királyságban, de Írországra 2009 végéig legalább 12 százalékos munkanélküliséget várnak az elemzők, ami valószínűsíti ennek a számnak a radikális megemelkedését.

Az ír pénzügyi szférának az USA másodlagos jelzálogpiaci krízisétől független válsága bizonyítja, hogy nem pénzügyi, hanem általános gazdasági válságot élünk, amelynek okai a termelésben keresendők.

2.3. Hogyan terjedt át a válság a makrogazdasági keretfeltételekre?

Az ír gazdaság válsága tehát régóta érett, a 2008-as év negyedik negyedében vált láthatóvá (növekvő munkanélküliség és költségvetési hiány), bár csak a 2009-es év legelején robbant ki igazán. Nem is a bankszektorban jelentkeztek először a csődhelyzetek. Az első sokkot egy luxus porcelánokat és kristályokat gyártó cég (Waterford Wedgwood) csődje (vagyongondnokság alá helyezése) jelentette. A hír másnapján látott napvilágot, hogy az ország egyik legnagyobb külföldi befektetője, a Dell (a világ 25. legnagyobb amerikai eredetű multinacionális számítógérgyártója) bezárja limercki számítógépgyárát, és Lengyelországba telepíti a termelést. Pár napra rá az ír állam az ország harmadik legnagyobb hitelező bankjának, az Anglo-Irish Banknak az államosítására kényszerült...

A válság 2009. február elején már a légitársaságok is utolérte. A SwissAir dublini karbantartó leányvállalata (SR) ekkor jelentette be, hogy leáll dublini tevékenységével, ami 1135 ember munkanélkülivé válását jelenti, miközben a Ryanair 200 főt bocsát el (Gergely és Crimmins 2009). 2006-ban a befejezett újlakás-építések száma 88 ezer volt, ez – az előrejelzések szerint – 2009-ben 30 ezerre zuhan. A piac már „beállt”, a házak legtöbbször 6-7 hónapja árulják.

Írország tőkevonzó képessége ugyan 2007 folyamán veszített nemzetközi pozíciójából (négy helyet esett vissza a National Irish Bank által készített 30-as listán), de a szigetország azért továbbra is kedvelt célpontja a működőtőke-beruházásoknak. (Még 2008-ban is a világ összes FDI-beáramlásának 1,9 százaléka esett Írországra a NIB legfrissebb adatai szerint. O'Hora, 2009.) A külföldi vállalatok betelepülésével foglalkozó IDA által támogatott projektek jóvoltából 2008 folyamán 8837 (2007-ben 9000) új álláshely született, 130 tőkeberuházás keretében, amelyek összértéke mintegy 2 milliárd eurót tett ki. A K+F- és innovációs beruházások értéke az FDI-n belül 22 százalékkal nőtt.

A gyógyszeripar terén Írország most is élenjár az FDI-vonzást illetően Európában (a gyógyszeriparban keletkező új munkahelyek közel 40 százalékát adja). A legnagyobb beruházó továbbra is az USA: 2008-ban az új munkahelyek közel kétharmadát amerikai cégek teremtették. Általános tendencia, hogy a világban csökkennek a zöldmezős beruházások. 2009-re 20 százalékos visszaesést várnak e téren, amit Írország is meg fog érezni. A Dell, az Intel, az Ericsson írországi létszámleépítése is a tőke visszahúzó hatásának folyamatára utal (O'Hora 2009). Írországgal szemben az amerikai cégeknek kedvezőbb befektetési lehetőségeket kínálnak az olyan inflálódo valutájú, alacsony bérű országok, mint például India. 2009-ben tehát az ír recesszió tovább mélyül a zöldmezős beruházások, a pénzügyi szolgáltatások, az építőipar, a kiskereskedelem és az autóipar területén is.

Az FDI-beáramlás lassulásának újabb jelei egyébként már 2008-ban mutatkoztak. Az IDA által támogatottan 2007-ben ugyanis még 2,3 milliárd euró működő tőke áramlott az országba, így 2008-ban 15 százalékos csökkenést könyvelt el ez a szféra. Ugyanakkor az FDI meny-

nyiségének e visszaesése kisebb mértékű zsugorodást jelentett az újonnan létrehozott munkahelyek tekintetében. Ez annak is betudható, hogy kisebb projektek születtek (ezek száma 14 százalékkal nőtt 2007-ről 2008-ra), és inkább barnamezős, bővítő, illetve a korábbinál munkaigényesebb termelés települt be.

A működőtőke-áramlás egyenlege azonban már korábban is figyelmeztető jel lehetett volna. A 2004 és 2006 közötti 3 évben ugyanis mínusz 48 milliárd dollár volt az ír FDI-import, ami nagyarányú profitkivonásra utal. 2007-ben aztán ismét 30 milliárd dollár fölé ugrott a működőtőke-beáramlás.

2009-ben a költségvetés hiánya eléri a GDP 9,5 százalékát, de csak akkor nem kúszik 10 százalék fölé, és éri el néhány éven belül a 12-13 százalékot, ha a kormány 2 milliárd eurós megtakarítást eredményező reformcsomagja megvalósul (Crimmins 2009). Ez a megtakarítás a béreken, az infrastrukturális beruházások visszafogásán képződik, az adóemelésekkel bővül, és nagyrészt a megroggyant bankszektorba áramló összegeket hivatott pótolni.

3) Válságkezelő csomagok és eszközök

3.1. A bankszektor megsegítése

A bankok kinnlevőségei a GDP 11 százalékára rúgnak. A pénzügyi pánik kirobbanásakor (már 2008. október elején) az ír kormány rögtön bejelentette, hogy minden bankbetétért kezességet vállal, vagyis 440 milliárd eurónyi kinnlevőségre adott garanciát.

Az ír állam 2008 végén előbb 1,5 milliárd eurót kínált az ország harmadik legnagyobb bankja, az Anglo-Irish Bank részvényeinek 75 százalékáért, majd úgy döntött, hogy teljesen állami kézbe veszi azt. További 2-2 milliárd euróval tőkésítette fel a Bank of Ireland-et és az Allied Irish Banks-t, 25-25 százalékos tulajdonrészt szerezve bennük.

A bankszférának tehát 5,5 milliárd eurót adott tőkeemelési célokra (2-2 milliárdot az AIBnek és a BoInek, másfelet az Anglo-Irish Banknek). De amikor az Anglo-Irish Banket állami kontroll alá vették, a másik két bank iránti bizalom is megrendült, így újabb tőkeinjekciókra lett szükség. 2009. január végén már 3-3 milliárd euró állami juttatásról volt szó. A Standard and Poor's szerint összesen – scenáriótól függően – 8-15 milliárd euró (a GDP 4-8 százalékával egyenlő) feltőkésítésre van szüksége az ír bankszférának (Brennan and Keenan 2009). Február első hetében végül is egy újabb 7 milliárd eurós tőkeinjekciót kapott a két nagy bank (Bank of Ireland és Allied Irish Banks) (Moya 2009).

3.2. A költségvetés rendbetétele

A kormány a válságmenedzselés végett 15 milliárd euró hitelt vett fel kötvénykibocsátás formájában, és így adóssága 70 milliárd euróra ugrott. A kormányadósság egyébként a válságot megelőzően is több mint 80 százalékban kötvényekből állt. A válság kirobbanása utáni kötvénykibocsátások (NTMA):

- * 2008. november: 3 éves lejáratú kötvények összesen 4 milliárd euróért.
- * 2009. január: 5 éves lejáratú kötvények összesen 3 milliárd euróért, de ezeket túljegyezték, ezért még egyszer ennyit bocsátottak ki (tehát összesen 6 milliárd euró). A kötvénykibocsátás egy szindikátuson keresztül történt, amelynek tagjai: Barclays Capital, BNP Paribas, Da-

vy, HSBC, ING. Ezt követően minősítette le a Standard & Poor's Írországot „AAAstabil”-ról „AAAnegatív”-ra.

* 2009. február: 3 éves lejáratú, 4 milliárd eurónyi kötvénykibocsátás.

Az ír államkincstár (NTMA) szerint 2009-ben összesen 25 milliárd euró kötvény kibocsátására lesz szükség. 2009. március végétől erre tervszerű rendben kerül sor. Írország számára ez a lehetőség azért járható, mert minősítése – még a lerontásokkal is – végig AAA volt. (Szemben Magyarország minősítésével, amely eleve „BBB”-ről indult, a magyar kötvénypiac pedig rögtön az amerikai hitelválság kirobbanásakor „beállt”.)

A kormányhitelek miatt az ír államadósság/GDP ráta 2009-ben 60 százalék fölé nő, sőt 80 százalékos szintről is beszélnek, pedig 2007-ben még csak 24,7 százalék volt ez a mutató (Dey 2009). A kényszerű hitelfelvétel – együtt a kedvezőtlen tőke mozgásokkal, és az így veszélybe kerülő adóbevételekkel – felborította a költségvetést, megszorításokra, bevételnövelő intézkedésekre lett szükség. 2008 vége óta a bevételnövelő és kiadáscsökkentő intézkedéseket mindig újabbakkal egészítették ki – ahogy a szükség hozta.

2009-re számtalan új adót vetettek ki, illetve emeltek meg, eltöröltek vagy csökkentettek kedvezményeket. Ez érintette a személyi jövedelmeket, a tőkejövedelmeket, a jelzáloghitel-kedvezményeket, az autóparkolást, az orvosi költségeket, a forgalmi adót, a jövedéki adókat stb. Ugyanakkor más esetekben bővítették a kedvezményeket (pl. első lakásvásárlók esetén, K+F-re, a nyugdíjjárulékra stb.). (PWH 2009.)

A közszféra béreire pótlólagos nyugdíjjárulékot (pension levy) vetettek ki, amellyel 1,4 milliárd eurót spórolnak meg. További 300 milliót takarítanak meg a közszféra tőkeberuházásain, és csökkentik a külföldre irányuló segélyezést, valamint a gyermektámogatásokat is.

A kormány mozgástere rövid távon szűk, az adóemelések hatása csak középtávon érvényesül. A gyors eredmények érdekében több hullámban visszafogták a közszféra kiadásait: 2008 szeptemberétől 21 hónapra 6 százalékos emelésben állapodtak meg előbb 9 havi befagyasztással, ám később ezt módosították: 2009 februárjában törölték a 2008. szeptemberi megállapodást, és a bérbefagyasztást kitolták 2010-ig. Ez 7,5 százalékos bruttó jövedelemcsökkenést jelent az érintetteknek, és 1 milliárd eurót a 2009-es költségvetésnek (Sharrock 2009).

Az intézkedésektől azt várják, hogy a költségvetési hiány 9,5 százalék lesz (januárban 747 millió euró volt – szemben az egy évvel ezelőtti 630 milliós többlettel), az egyébként 10-11, sőt, 2013-ban akár 12 százalék helyett. A megszorítások egyik rövid távú eredménye: a fogyasztói árak 2009 januárjában 1960 óta először csökkentek.

Azonban a költségvetési hiány tovább nő, és így újabb megszorításokra (a kormány elképzelései szerint az adóbázis és -ráta kiszélesítésére) lesz szükség. Egy ilyen „vészköltségvetést” szándékoznak április elején a parlament elé terjeszteni.

Mindehhez a kormány nem kérte és nem kapta meg a szakszervezetek beleegyezését, ami a dolgok pillanatnyi állásán nem változtat, de felborítja azt a társadalmi szerződést, amely az egyik masszív pillérét jelentette a „kelta tigris” sikereinek a 80-as évek vége óta. A második ingatlan birtoklókra különadót vetnek ki, ami pedig a kormányzó Fianna Fail szavazói bázisát feldühítheti, mert a *boom* idején ösztönözve voltak az ingatlanvásárlásra. Az intézkedések bevezetése óta már a kormány is hangsúlyozza is a társadalmi megegyezés szükségességét.

2009 februárjában 120 ezres tömegtüntetés volt az országban a munkát terhelő válságmenedzselés ellen (BBC).

3.2.1. Pótköltségvetés – 2009. április

2008 októberében a kormány a kiadások csökkentésével és az adók növelésével mintegy 2 milliárd eurót nyert a költségvetésben, ugyanakkor a szociális kiadások a megugró munkanélküliség miatt „automatikusan” nőttek. A 2008 őszi megtakarítások azonban nem bizonyul-

tak elegendőnek. 2009. április 7-én pótköltségvetést hirdettek meg, amely 2009-re további 700 millióval javítja az egyenleget.

A kormány az áprilisi pótköltségvetés kapcsán 6 pontban foglalta össze a gazdaság helyreállításának teendőit (Lenihan 2009):

- * a költségvetés stabilizálása;
- * a bankrendszer stabilizálása a hitelezés biztonságának helyreállítása végett;
- * a versenyképesség visszaszerzése, az export fellendítése, a világpiaci részesedés növelése;
- * a munkahelyek védelme, munkanélküliek visszavezetése a munkapiacra;
- * a gazdaságba vetett bizalom visszaszerzése (ennek feltétele az 1. pont);
- * az ország jó hírének visszaszerzése, amelyet a lisszaboni szerződés népszavazással történő elutasítása rombolt le, és a pénzügyi szféra összeomlása tovább rontott.

A kormány a korrektség („*fairness*”) jegyében mindenkire rak terheket a válságmenedzselés kapcsán, de a gazdagabbakra többet. Így például a minimálbérre is kivet extra adót (2 százalék), de a magasabb jövedelmekre nagyobbat (4 és 9 százalék), a kormánytagok fizetését 10 százalékkal csökkentik stb. (Lenihan 2009). A munkanélküliséget például előrehozott nyugdíjazással is igyekeznek enyhíteni.

A pótköltségvetéssel a kormány összességében 2009-ben közel 2,7 milliárd, 2010-ben körülbelül 4,8 milliárd eurónyi egyenlegjavulást (megtakarítás+bevételnövekedés) ér el. Az intézkedések nagy része év közben lép hatályba, ezért a 2009-es tényleges és a teljes évi (2010-ben érvényesülő) eredményszámok eltérőek, azaz a költségvetési szerkezetátalakítás hatása csak 2010-től érvényesül teljes egészében.

Az ír pénzügyminiszter, Brian Lenihan által meghirdetett 2009. áprilisi program hatására a kötvénypiac fellendült.

Az intézkedéseket az *1. táblázatban* foglaljuk össze.

3.3. A makrogazdasági növekedési ütem csökkenésének mérséklése

Az Európai Bizottság 2009 februárjában alaposan megbírálta a költségvetési hiány miatt készített ír stabilizációs és növekedési programot, mondván, hogy a pénzügyi szektor megmentésére szánt összegek veszélyeztetik a program végrehajtását (Burke-Kennedy 2009). Úgy tűnik tehát, hogy az ír kormány jobbjára csak a pénzügyi szférával foglalkozik, fejlesztési terve nincs, pedig a defláció veszélye fenyeget: az alacsony infláció mellett a bérek abszolút csökkenése várható.

3.4. A munkaerőpiacot és a szociális ellátó rendszert érintő intézkedések

Az ír foglalkoztatási és szakképzési hivatal (FÁS) tett lépéseket, hogy az építőiparból és hozzá kapcsolódó ágazatokból elbocsátott embereket újra munkához segítse, például külföldön (tanácsadás, átképzés) (Taylor 2008). Ennél többről nem tudni, pedig már rég hallatszanak sürgető hangok a gazdasági-szakértői körökből, amelyek a kormány termelésélénkítő politikáját hiányolják.

I. táblázat
Írország költségvetése 2009–2010-re
(millió euró)

	2009	2010
<i>Kiadások csökkentése – megtakarítás</i>		
Szociális szféra (pl. álláskeresési támogatás csökkentése, nyugdíj-kiegészítés csökkentése, karácsonyi bónusz megszüntetése a közszférában)	300	400
Nemzetközi fejlesztési segélyezés csökkentése	100	100
Egészségügy, gyermekellátás (pl. kisgyermeket nevelők ellátásának csökkentése, a gyermekjogokról szóló népszavazás elhalasztása)	166	241
Közalkalmazotti juttatások csökkentése	150	300
Minisztériumok kiadásainak csökkentése (pl. helyi kormányok büdzséhez való hozzájárulás csökkentése, helyi programok finanszírozásának csökkentése, harmadfokú képzés támogatásának csökkentése, a nemzeti úthálózat fenntartását végző NRA támogatásának csökkentése, a tömegközlekedés támogatásának csökkentése, védelmi kiadások csökkentése)	170	174
Hírközlés, energiaszektor és egyéb	37	37
<i>Megtakarítások összesen</i>	<i>886</i>	<i>1215</i>
<i>Bevételek növelése</i>		
Jövedelem- és egészségügyi adók emelése (pl. a magasabb jövedelmekre kivetett különadó és az egészségügyi adó megduplázása)	1322	2786
Jelzálog kamatkedvezmények csökkentése	161	223
Megtakarítási, biztosítási kedvezmények csökkentése (önrész, adó növelése)	50	70
Illetékek növelése	110	180
Tőkenyereség-adó, vállalati adó növelése	50	115
Tőkeörökösödési adó növelése	31	42
Privát kórházak, szanatóriumok tőkejuttatásának megszüntetése	-	60
Jövedéki adó növelése (benzin, diesel, dohány)	102	145
Használt autók forgalmára kivetett hozzáadottérték-adó	20	-
<i>Bevétel növekedés összesen</i>	<i>1806</i>	<i>3621</i>

Forrás: Supplementary Budget April 2009, Government of Ireland alapján.

A leginkább rászorulóknak védelme érdekében az infláció mértékénél jobban emelik a szociális kiadásokat, amik így körülbelül 400 millió euróval növelik a lakosság összbevételeit. A teljes mérleg tehát a lakosság oldalán (a közszféra bérfelfagyasztásával együtt) mintegy 1600 millió euró jövedelemcsökkenés; egy főre vetítve – tehát a csecsemőket is beleszámítva – átlagosan több mint 380 euró.

A társadalmi szolidaritás jegyében a miniszterek lemondtak fizetésük 10 százalékról, a magáncégek visszavágták a béreket, és eltörölték a bónuszokat.

Egy másik sajátos jótékonykodásra példa ugyanakkor, hogy 2009. február végén az ír milliárdos elit, az immár harmadik éve megtartott „mini Davoson” („Fortune Forum”) azt javasolja a kormánynak, hogy adókedvezménnyel ösztönözze a leggazdagabbakat az adakozásra. A javaslat szerint annak az összegnek a felét, amelyet az adófizető az ENSZ millenniumi céljait szolgáló projektekre utal, le lehetne vonni a személyi és vállalati adókötelezettségből (nem keletkezne tehát többletterhelés a jótékonykodásból), miközben ugyanakkora összeget az ír kormány is hozzátenne a saját segélybüdzséből. Ez a konstrukció nem jelentene többletterhet az ada-

kozóknak, ugyanakkor ők határozhatnák meg, hogy mire költi az állam annak a pénznek a kétszeresét, amit adójukból „adományként” felajánlanak (és amiről eddig az állami segélypolitika szabadon döntött) (Hyde 2009).

3.5. Milyen összegű programok láttak napvilágot?

A bankoknak nyújtott 6-7 milliárdos tőkeinjekción és 440 milliárd eurós garanciavállaláson kívül egyelőre nem tudni más válságkezelő csomagról. Az ír kormány a költségvetés rendbetételén keresztül igyekszik kézben tartani a válságot.

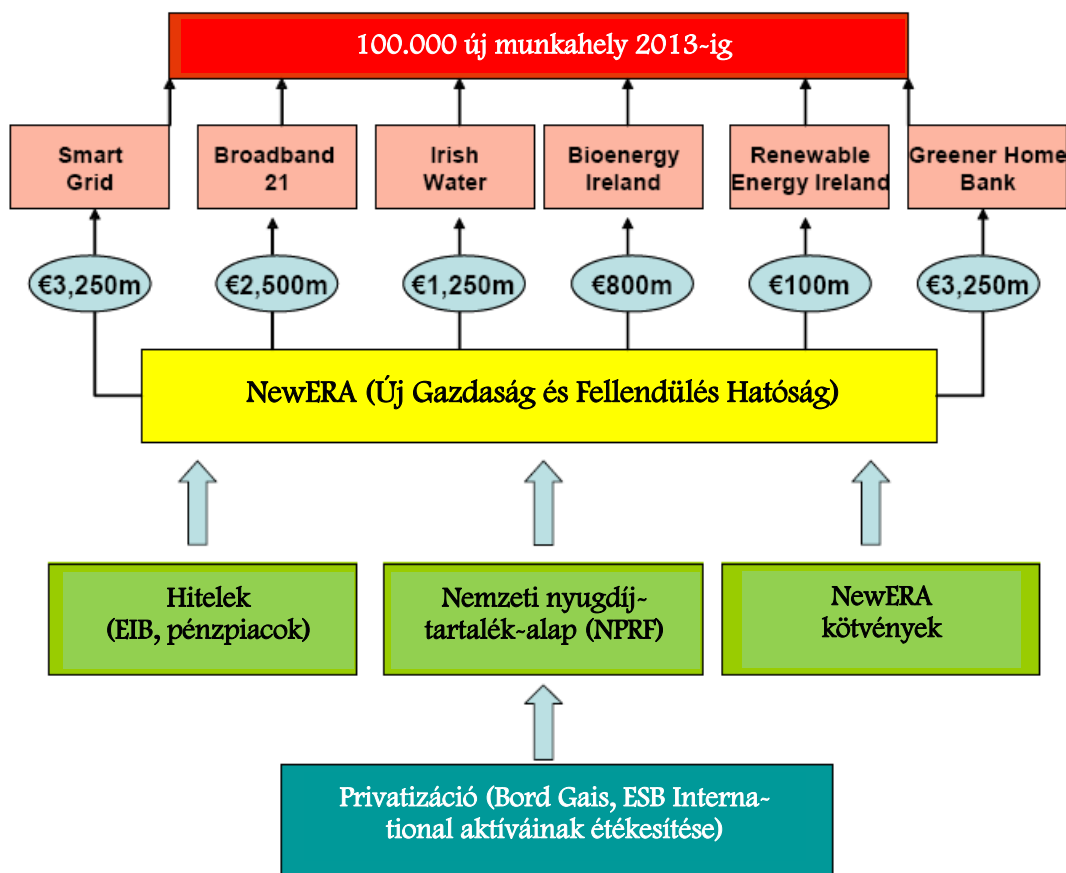
3.6. Az ellenzék javaslata

A legnagyobb ellenzéki párt, a magát „progresszív centrumnak” definiáló Fine Gael azonban kidolgozott, és 2009 márciusának végén nyilvánosságra hozott egy középtávú javaslatot az ír gazdaság új pályára állítására, versenyképességének visszanyerésére, és 100 ezer új munkahely teremtésére 2013-ig. Az elképzelések vázát az 1. ábra tartalmazza. A programról azért is érdemes szót ejteni, mert – mint a bevezetőben elmondtuk – a Fine Gael jelenleg az ország politikai térképén a második, a népszerűséget tekintve pedig első, és ha a helyzet nem javul, akár előrehozott választások is lehetnek. Továbbá azért is, mert a helyzet súlyossága miatt ismét szükség van a politikai eliten belüli konszenzusra – amelyre Írország vezetői a történelmi tanulságok szerint képesek is. A program tehát még akár realitássá is válhat. (1. ábra)

A Fine Gael programtervezete abból indul ki, hogy az állam nem vonhatja ki magát a piaci hibák okozta válságban az állampolgárokkal szemben viselt felelőssége alól. A Fine Gael 2010–2013-ra szóló több mint 11 milliárd eurós beruházási programja a kulcstechnológiák és az infrastruktúra fejlesztésével a versenyképességet és a fenntarthatóságot célozza, miközben munkahelyteremtéssel segítené kihúzni a válságból az ír gazdaságot. A foglalkoztatást elsősorban az építőiparban, a karbantartásban, a gépgyártásban, a kutatásban, a szoftveriparban, a fafeldolgozásban és az erdőgazdálkodásban bővítenék. Például:

- * újgenerációs szélessávú internet minden otthonba és minden céghez,
- * az energiatárolós infrastruktúra fejlesztése a szél- és egyéb megújítható energiaforrások kihasználása végett,
- * finom szabályozók (“Smart Meter”) beépítése minden épületbe az energiafogyasztás szabályozhatóságának és csökkentésének érdekében,
- * új energiaelosztó hálózat és új tarifák a házilag, megújítható energiaforrásokkal tölthető elektromos autók elterjesztésére,
- * a tiszta bio-, és tengerrel kapcsolatos energiák kutatásának és forgalmazásának elősegítése stb.

I. ábra
A NewERA beruházási és munkahely-teremtési program

Forrás: Fine Gael 2009, p. 10.

A beruházásokat egy új állami ipari holdingvállalat a NewERA (New Economy and Recovery Authority – Új Gazdaság és Fellendülés Hatóság), és újonnan létrehozott, valamint átstrukturált állami vállalatok hajtják végre. Az átstrukturálás azt jelentené, hogy az állami vállalatok élére „szuper menedzsereket” állítanának, biztosítandó az állammal való együttműködést. A beruházások nem vinnék el az adófizetők pénzét, tehát nem terhelnék a költségvetést, mert azok a felhasználóktól (fogyasztóktól és vállalkozásoktól) beszedett díjakból nyereséggel térülnének meg. A program 11,15 milliárd eurónyi új és 7,25 régen eltervezett, a nemzeti fejlesztési tervben (NDP) szereplő beruházással együtt 18,4 milliárd eurót tenne ki. Az új beruházások előfinanszírozását elsősorban a nemzeti nyugdíjalap-tartalékból (National Pension Reserve Fund – 9,2 milliárd euró) oldanák meg, mondván, hogy ez a legjobb befektetés a jövőbe, valamint hiteleket vennének fel az Európai Beruházási Banktól, illetve a pénzpiacokról (2 milliárd euró). Ezen kívül a NewERA bárki által megvásárolható kötvényeket bocsátana ki (2 euró értékben). Ehhez jön további 5,2 milliárd eurónyi kötvénykibocsátás vállalkozások, nyugdíjalapok számára, valamint bizonyos állami vállalatok privatizálása (pl. a gázszolgáltató Bord Gais, az áramszolgáltató ESB International stb.), amelyet azonban a kormánynak és a parlamentnek kellene jóváhagynia (Fine Gael, 2009).

3.7. Hogyan ítélték meg a programok hatékonysága?

Vannak, akik a válságért a kormány korábbi túlterjeszkedését, „jóléti intézkedéseit” okolják (Engle 2009). Mások éppen ellenkezőleg, úgy látják, hogy az összeomlást a *laissez faire* modell, a pénzügyi szféra szabadjára engedése (alacsony kamatok, amelyek nem bátorították a megtakarításokat, viszont ösztönözték a hitelfelvételt stb.) okozta a bajt, és a kormány most sem az állami gazdaságfejlesztés, hanem a pénzügyi tűzoltás útját járja. A helyzet – tartja például O’Sullivan – hasonlít az USA-ban az (első) nagy válság idején alkalmazott hooveri politikára, amely a kötvénypiacnak igyekezett kedvében járni, és katasztrofálisnak bizonyult.

A „könyvelő szemléletű” programok kizárólag a költségvetés helyzetére koncentrálnak, és ráadásul az állami pénzeket a saját gazdálkodásuk miatt bajba jutott intézmények ugyanarra a pályára való visszaállítására fordítják, amely ide vezetett. Az ország gazdasági kiszolgáltatottságának csökkentéséről szó sem esik.

A dolgozók és munkanélküliek helyzetére kisebb gondot fordítanak, holott már most el kellene kezdeni a programokat, hogy a gyorsan növekvő munkanélküliséget mielőbb felszívják. Ezek híján Írorszáiban nemcsak tüntetésekre, de jelentős sztrájkokra is sor kerülhet (illetve már került is, például a Tesconál), és újra fellendülhet a kivándorlás.

A Fine Gael javaslata, a jelenlegi válságkezeléshez képest, számos új ötlettel némi elmozdulást jelent a kevésbé piaci válságmenedzselés és növekedésserkentés irányába.

* * * * *

Referenciák

- Artner Annamária (2000): *A perifériáról a centrumba? Írország gazdasági fejlődése az elmúlt évtizedekben*. Aula, Budapest
- Brennan, Joe – Keenan, Brendan (2009): Ireland's Debt Rating Rests on Talks' Outcome. *Independent.ie* <http://www.independent.ie/business/irish/irelands-debt-rating-rests-on-talks-outcome-1620311.html> Letöltve: 2009. április 9.
- Brown, John Murray (2009): Things Fall Apart, January 15. http://www.ft.com/cms/s/0/33340664-e33e-11dd-a5cf-0000779fd2ac.html?nclick_check=1 Letöltve: 2009. február 25.
- Burke-Kennedy, Eoin (2009): EC Warns Ireland over 'Optimistic' Recovery Plan. *Irish Times* February 18. <http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2009/0218/breaking47.htm> Letöltve: 2009. március 23.
- Crimmins, Carmel – Saul, Jonathan (2009): Irish Emergency Budget in the Works; Unemployment Jumps. *Forex News*, March 4 2009. <http://www.xe.com/news/Wedszázalék20Marszázalék2004százalék2008:53:00százalék20ESTszázalék202009/281921.htm?categoryId=1¤tPage=1> Letöltve: 2009. április 14.
- Crimmins, Carmel (2009): Ireland's Budget Deficit Could Hit 12.75% of GDP. *Reuters, National Post*, April 02. <http://www.nationalpost.com/related/topics/story.html?id=1456541> Letöltve: 2009. április 29.

- CSO: Central Statistics Office Ireland. Online Statistics. <http://www.cso.ie/statistics/> Letöltve: 2009. április 30.
- Dey, Iain (2009): Ireland 'Could Default on Debt'. Times Online February 15. <http://business.timesonline.co.uk/tol/business/economics/article5733723.ece> Letöltve: 2009. március 27.
- Engle, John (2009): Celtic Kitten: The Failure of Intervention in Ireland. Mises Daily by John Engle 4/21 <http://mises.org/story/3405> Letöltve: 2009. május 12.
- Fine Gael (2009): Rebuilding Ireland A "NewERA" for the Irish Economy. Fine Gael <http://www.finegael.ie/news/documents/RBI1.pdf> Letöltve: 2009. május 11.
- Fitzgerald, Mary (2009): The Rise and Crash of Ireland. guardian.co.uk , Thursday 30 April. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/apr/30/ireland-unemployment#history-byline> Letöltve: 2009. május 26.)
- FORFÁS (2008): *Annual Competitiveness Report 2008 Volume 2: Ireland's Competitiveness Challenge*. National Competitiveness Council, FORFÁS, Dublin
- Gergely, Andras – Crimmins, Carmel (2009): Bank Woes Keep Irish Crisis Simmering. *The International Herald Tribune*. February 12. <http://www.ihf.com/articles/reuters/2009/02/12/business/OUKBS-UK-IRELAND-BANKS.php> Letöltve: 2009. április 6.
- Government of Ireland (2009): Supplementary Budget <http://www.budget.gov.ie/2009SupApril09/SummaryofSupplementaryBudgetMeasureSPolicyChanges.html> Letöltve: 2009. május 19.
- Honohan, Patrick és Lane, Philip (2009): Ireland in Crisis. *RGE Monitor*, March 1. http://www.rgemonitor.com/euro-monitor/255800/ireland_in_crisis Letöltve: 2009. április 20.
- Hyde, Marina (2009): Give to the Rich to Help the Poor? An Idea Worthy of Bono. *The Guardian*, Saturday 28 February. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/feb/28/tax-avoidance-aid/printv> Letöltve: 2009. április 28.
- IDA (2008): 2008 saw a Strong Performance in Winning Foreign Direct Investment for Ireland. Biotechnology Ireland http://www.biotechnologyireland.com/pooled/articles/BF_NEWSART/view.asp?Q=BF_NEWSART_3089688 Letöltve: 2009. május 5.
- James, Steve (2009): Unemployment Expected to Reach 17 Percent. WSWS 6 May. <http://www.wsws.org/articles/2009/may2009/irel-m06.shtml> Letöltve: 2009. május 9.
- Lenihan, Brian (2009): Statement of The Minister for Finance Brian Lenihan T.D. 7 April. <http://www.budget.gov.ie/2009SupApril09/FinancialStatement.html#Renewal> Letöltve: 2009. április 29.
- Moyas, Elena (2009): Irish Government Faces Growing Fears of Debt Default. *The Guardian* 16 February. <http://www.guardian.co.uk/world/2009/feb/16/ireland-debt-recession> Letöltve: 2009. március 31.
- NTMA: National Treasury Management Agency Statistics Online. <http://www.ntma.ie/AboutUs/aboutUsIntro.php> Letöltve: 2009. április 15.
- O'Sullivan, Michael J. (2009): *Ireland and the Global Question*. New York
- O'Hora, Ailish (2009): Recession Puts Brake on Foreign Direct Investment. Independent.ie. Wednesday February 25. <http://www.independent.ie/business/irish/recession-puts-brake-on-foreign-direct-investment-1651904.html> Letöltve: 2009. március 31.
- PWH (2009): Highlights: Budget 2009. Price Water House. <http://www.pwc.com/ie/budget2009/> Letöltve: 2009. május 12.
- Sharrock, David (2009): Dublin Outlines €2bn Cut in Spending. February 3, Times Online. <http://business.timesonline.co.uk/tol/business/economics/article5653950.ece> Letöltve: 2009. április 24.

- Taylor, Charlie (2008): Government Unveils Unemployment Initiatives. *Irish Times* October 7. <http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2008/1007/breaking85.htm> Letöltve: 2009. március 17.
- The Tally Room (2009): Ireland: Economic Crisis, Early Election? *The Tally Room*, March 8th. <http://www.tallyroom.com.au/864> Letöltve: 2009. április 30.
- UNCTAD (2009): WIR: World Investment Report. UNCTAD Online Tables. <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3277&lang=1> Letöltve: 2009. május 14.

PORTUGÁLIA ÉS A GAZDASÁGI VÁLSÁG

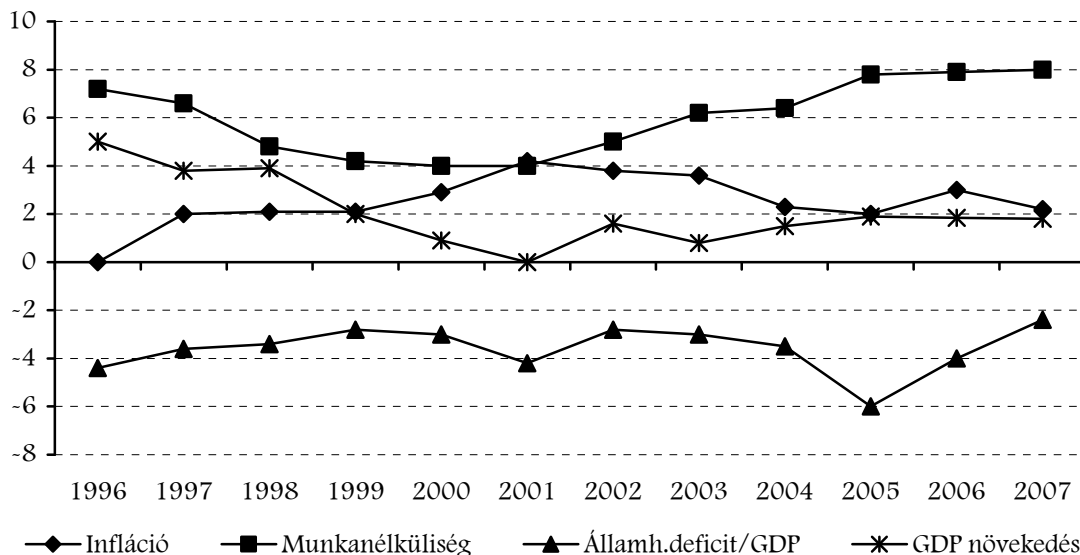
Éltető Andrea

1) Portugália gazdasági helyzete a válság kitörése előtt

Portugália tagsága a gazdasági és monetáris unióban (GMU) 1999-től árfolyamstabilitást, kisebb inflációt és kamatlábakat eredményezett. 2001-ig a gazdasági növekedés meghaladta az EU átlagát. Ugyanakkor a magánszektor hitelei jelentősen megnöttek, és a folyó fizetési mérleg hiánya is nőtt.

2002 és 2004 között sikerült az államháztartási deficit szintjét a GDP 3 százaléká alatt tartani a maastrichti feltételeknek megfelelően, 2005-re azonban ez már 6,1 százalékra ugrott. Azóta a 2005-ben megválasztott kormány minden erővel a hiány leszorításán fáradozik, 2006-ra -3,9 százalék, 2007-ben -2,6 százalék volt az államháztartás egyenlege. Ezt részben bevételnövelő intézkedésekkel (adószedés hatékonyságának javítása, magasabb adók), részben kiadáscsökkentéssel sikerült elérni. 2007-ben a növekedés 1,7 százalékos volt.

I. ábra
Portugália egyes makrogazdasági adatai

Forrás: Eurostat.

Portugáliában a legtöbb foglalkoztatott már nem az iparban és a mezőgazdaságban, hanem a szolgáltatási szektorban dolgozik, beleértve az idegenforgalmat is. Az Európai Unió keleti

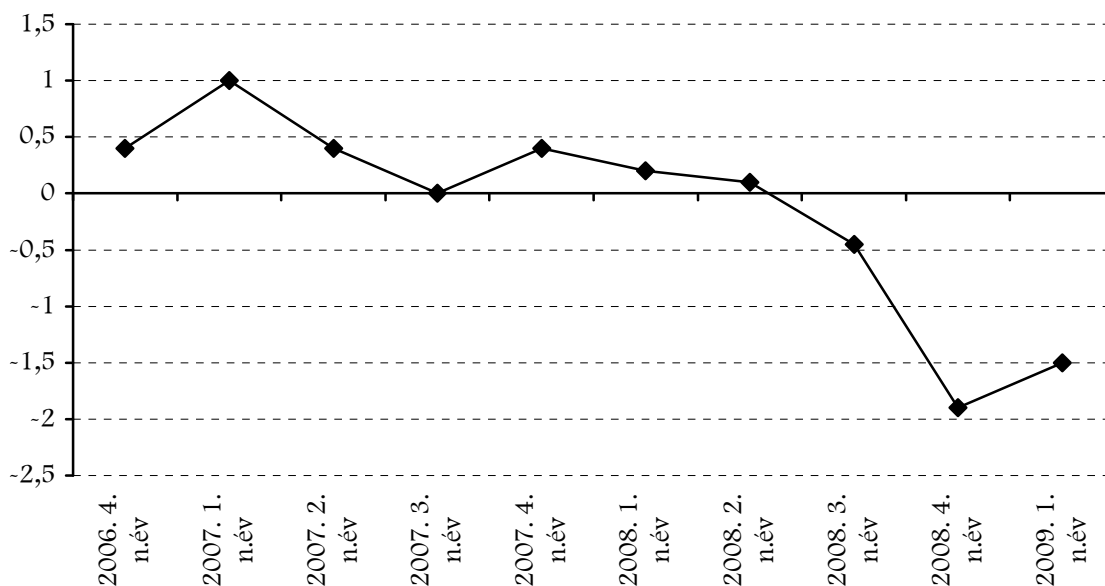
kibővülése erodálta a portugál ipar olcsó munkaerőn alapuló versenyképességét, így a gazdasági növekedésnek már inkább az exporton és a beruházásokon kell alapulnia.

2) A válság hatása

2008-ban a GDP stagnált, nullaszázalékos növekedéssel, ami a válság következménye. Az export és a beruházások jelentősen visszaestek. A kivitel csak alig egy százalékkal nőtt 2008-ban, az előző éves 7,6 százalékhoz viszonyítva. 2009-re a külső környezet, vagyis az exportpiacok romlásával további csökkenés várható. Az import, amely 2008-ban még 7,2 százalékkal nőtt,¹ szintén lassul. A portugál kormány 2009-re a GDP 3,4 százalékos csökkenését várja.

A válság hatását legjobban 2008 negyedik negyedéve tükrözte, akkor az import 6,4 százalékkal, az export pedig 11,0 százalékkal esett vissza az előző év hasonló időszakához képest. A legnagyobb visszaesés a francia és a spanyol viszonylatban következett be. A kis portugál gazdaság erősen exportfüggő, ezért a főbb partnerek fellendülése elengedhetetlen a kivitel erősödéséhez. Különösen fontos a szomszédos Spanyolország helyzete, hiszen a külkereskedelem számottevő része (a portugál kivitel körülbelül 21 a behozatal 30 százaléka) vele bonyolódik. 2008 végén az exportban előretört Angola, a negyedik legfontosabb exportpiaccá vált az ibériai ország számára. A folyó fizetési mérleg hiánya a GDP 11 százalékát teszi ki.²

2. ábra
A portugál GDP negyedéves alakulása
(az előző negyedévhez képest)

Forrás: OECD.

A válságkezelő intézkedések hatására 2009-re várhatóan az államháztartás deficitje jelentősen megnő. A korábbi 3,9 százalékos becslést a portugál kormány 2009. május végén 5,9 százalékra módosította a GDP-hez viszonyítva. Az államadósság is közelít majd a GDP 70 százaléka felé.

¹ A Nemzeti Statisztikai Hivatal közleménye 2009. március 11. <http://www.ine.pt>

² A Banco de Portugal adata.

A statisztikai hivatal márciusi közleménye szerint a fogyasztói bizalmi index 22 éves mélyponton van, a belső kereslet tehát még nem lendült fel. Ezt támasztja alá az autóeladások radikális csökkenése is; 2008 és 2009 februárja között 42,8 százalékkal estek a személygépkocsi-értékesítések Portugáliában.

A munkanélküliségi ráta 2008-ban 7,6 százalékos volt (2007-ben 8 százalék). A munkanélküliek 47,8 százaléka hosszú távon van munka nélkül.³ 2008 és 2009 februárja között 17,7 százalékkal nőtt a munkanélküliség. Az állástalanok az országon kívül is keresnek munkát: sok portugál éppen Spanyolországba vándorolt ki, főleg nők, és a krízis ellenére sem várható visszatérésük.

Az infrastrukturális beruházások terén kisebb lesz a válság hatása, mert három hatalmas infrastrukturális projekt megkezdése már korábban eldőlt, és 2009-ben is folytatódnak: (1) új repülőtér Lisszabon közelében; (2) egy új híd építése a Tejo folyón; (3) gyorsvasútszakasz építése Lisszabon és Badajoz között, ami majd Madriddal és Franciaországgal is összeköti a portugál fővárost. Ezeken felül még számos infrastruktúra-modernizációs célja van a kormánynak (utak, távközlés, kikötőépítés, hulladékkezelés stb.). Ezek mellett központi szerepet kap a fenntartható energiagazdaság (nap- és szélenergia) fejlesztése is.⁴

3) Intézkedések a válság ellen

Más európai országokhoz hasonlóan a portugál kormány is többféle intézkedéssel reagált a krízisre. José Sócrates kormányfő beszédeiben kritizálta a protekcionizmust és a szociális jogok megkurtítását, mint a krízisre adott választ. Ugyanakkor európai szinten szabályozást és nagyobb politikai integrációt tart szükségesnek.⁵

A 2008 őszen-telén meghirdetett különféle állami csomagtervek összege eddig a 2009-re becsült GDP 5 százalékát teszi ki. Az állami bevételek növelésére 2008 szeptemberében bevezették az olajkonszerneket sújtó „Robin Hood adót”, vagyis az olajáremelésből származó nyereséget 25 százalékos adóval terhelik.

A kormány a pénzügyi szektor ügyében 2008 októberében kezességátvállalásról döntött, 20 milliárd euró értékben. Novemberben három újabb stabilizációs intézkedés került napirendre: a bankok újratőkésítése 4 milliárd euró értékben, a betétek garanciájának megemlése 25-ről 100 ezer euróra, és a nehéz helyzetbe került Banco Português de Negócios államosítása.

A reálgazdaság számára már 2008 júliusban kedvező kamatozású 0,75 milliárd eurós hitelcsomagot hoztak létre (PME Investe I). A rengeteg igény miatt ezt októberben egy második hitelcsomag követte (PME Investe II) 1 milliárd euróval, és december elején egy harmadik (PME Investe III) 1,4 milliárd euróval. Ebből 0,2 milliárd eurót kifejezetten az autószektornak szántak. Ezt a három hitelcsomagot 2008-ban 7700 kis- és középvállalat vette igénybe.⁶ A kis- és középvállalatok számára a felére (12,5 százalékra) csökkentették a társasági nyereségadószintjét az első 12 500 eurónyi összegre.⁷ Ez a portugál vállalatok 70 százalékát érinti kedvezően.

³ A Nemzeti Statisztikai Hivatal adatai.

⁴ Wirtschaftstrends Portugal Jahreswechsel 2008/09. Germany Trade and Invest, Dr. Georg Oster, <http://www.gtai.de>

⁵ <http://www.economista.es/economia/noticias/1025774/02/09/Economia-Laboral-La-OIT-defiende-medidas-coordinadas-y-dialogo-social-para-salir-de-la-crisis.html>

⁶ <http://www.pmeportugal.com.pt/Geral/NotszazalékC3szazalékADcias-das-PMES.aspx?M=News&PID=57&NewsID=235>

⁷ Europa Press, 08/10/2008

Szintén az autóipart célozta meg a legnagyobb (0,9 milliárd eurós) szektorális „csomag” 2008 decemberében. Ezt az ágazat kulcsszerepével indokolták, az autóiipari termékek az össz-export mintegy 15 százalékát teszik ki.

Decemberben jelentették be a „Beruházási és foglalkoztatási kezdeményezés” (Iniciativa para o Investimento e o Emprego, IIE) létrehozását, ami állami beruházásokat jelent 2,18 milliárd euró értékben, amiből 1,3 milliárd hazai, 0,88 milliárd pedig uniós forrásokból származik. A beruházások öt területre terjednek ki: iskolák modernizációja, energiarendszer, technológiai infrastruktúra modernizációja, a gazdasági tevékenység és az export támogatása, a foglalkoztatás támogatása.⁸

2009 márciusában a mezőgazdaságban és élelmiszeriparban tevékenykedő vállalatok számára nyitottak új hitelkeretet 175 millió euró értékben. Valószínűsíthető, hogy további mentőcsomagok is születnek, amik megterhelik az államháztartást.

A válság hatásainak leküzdésében az ország saját erősségeire és esélyeire támaszkodhat (1. táblázat). Ez leginkább a jó infrastruktúrát, a beszállítói lehetőségeket és a megújuló energiaforrásokat jelentheti. A hosszú távú kilábaláshoz fontos azonban egyebek mellett az oktatást és a szakképzést erősíteni.

Portugália gazdasági kapcsolatai a szomszédos Spanyolországgal a legerősebbek. Olyannyira, hogy időnként felmerül a két ország egyesülésének gondolata is.⁹ Felmérések szerint a spanyolok 45, a portugálok 28 százaléka értene ezzel egyet. Mindazonáltal 2008-ban, talán a válság hatására is, úgy tűnik Portugália elkezdett más országok felé is „kiutat keresni”. Ennek legfontosabb példája Angola. Itt a portugál befektetések megháromszorozódtak 2007 és 2008 között (230-ról 620 millió dollárra). A portugál kivitel is olyannyira nőtt, hogy Európán kívül ez az afrikai ország vált a legfontosabb partnerré. Portugália két mintegy 600 milliós hitelkeretet nyitott már meg Angolának, és ezt követi majd egy újabb is. A portugál TAP légitársaság hetente hétszer közlekedtet oda járatot, mivel sok portugál dolgozik Angolában. 2009. március 10-11-én az angolai elnök, Eduardo dos Santos Portugáliába látogatott, ami alkalmat adott további gazdasági kapcsolatélénkítésre.

1. táblázat
SWOT analízis – Portugália

<p>S (Erősségek)</p> <ul style="list-style-type: none"> * Politikai stabilitás * Jó infrastruktúra * Több ágazatnál jó beszállítóipar * Motivált munkavállalók * Az egyetemet végzettek jó szakképzettsége 	<p>W (Gyengeségek)</p> <ul style="list-style-type: none"> * Kis belső piac * Bűrokrácia * Nem kielégítő képzési szint * Merev munkajogi szabályok * Magas energiaköltségek * Nagy eladósodás a magánszektorban
<p>O (Esélyek)</p> <ul style="list-style-type: none"> * Megújuló energiaforrások (nap és szél) * Energiahatékonyság javítása * Együttműködés harmadik országokkal * Beszállítói lehetőségek infrastukturális projektekhez 	<p>T (Kockázatok)</p> <ul style="list-style-type: none"> * Növekvő munkanélküliség * Növekvő államadósság és költségvetési hiány * Külföldi befektetések visszaesése * Termeléskihelyezés

Forrás: Wirtschaftstrends Portugal Jahreswechsel 2008/09. Germany Trade and Invest, Dr. Georg Oster. www.gtai.de

⁸ Wirtschaftstrends Portugal Jahreswechsel 2008/09. Germany Trade and Invest, Dr. Georg Oster. <http://www.gtai.de>

⁹ 2007 júliusában nagy vitát kiváltva José Saramago, Nobel-díjas portugál író jövendölte meg, hogy Portugália Spanyolország egy tartományaként végzi majd, és az egyesült országot Ibériának kellene hívni. (Diário de Notícias, 2007. július 15. http://dn.sapo.pt/2007/07/15/artes/nao_profeta_portugal_acabara_integra.html)

4) Zárszó

A gazdasági és politikai hangulatra kihat, hogy 2009 őszén választások lesznek Portugáliában. Kérdés, hogy a politikai csatározások mennyire tesznek jót a gazdaság fejlődésének.¹⁰ A választási hajrában ráadásul a kormánypártok általában hajlamosak inkább rövid távú célokat figyelembe vevő, nagyobb kiadásokkal járó intézkedéseket hozni, ami viszont hosszabb távon gondokat okozhat az államháztartás és a gazdaság alakulásában.

* * * * *

Referenciák

Europa Press, 08/10/2008

<http://www.eleconomista.es/economia/noticias/1025774/02/09/Economia-Laboral-La-OIT-defiende-medidas-coordinadas-y-dialogo-social-para-salir-de-la-crisis.html>

<http://www.pmeportugal.com.pt/Geral/NotszázalékC3százalékADcias-das-PMES.aspx?M=News&PID=57&NewsID=235>

<http://www.ine.pt>

Wirtschaftstrends Portugal Jahreswechsel 2008/09. Germany Trade and Invest, Dr. Georg Oster, <http://www.gtai.de>

¹⁰ A miniszterelnök 2009. január végén korrupciós botrányba keveredett. A dolog oda nyúlik vissza, mikor Sócrates környezetvédelmi miniszter volt az előző portugál kormányban. Az a gyanú merült fel, hogy nagybátyja nyomására 2002-ben környezetvédelmi előírásokat figyelembe nem véve adott sürgősségi engedélyt a brit Freeport vállalatnak az Alcochete bevásárló központ építésére Lisszabontól délre, és ezért anyagi ellenszolgáltatásban is részesült. A portugál miniszterelnök határozottan tagadja a vádakat.

A NEMZETKÖZI PÉNZÜGYI VÁLSÁG HATÁSA A SKANDINÁV ORSZÁGOKBAN ÉS AZ ARRA ADOTT VÁLASZOK

Lengyel Balázs

A skandináv országokban a válság hatása és a rá adott válaszok sokszínűek; találhatunk példát a legextrémebb válságkezeléstől a kiegyensúlyozott tervezésig. Következik ez abból, hogy eltérő fejlődési pályát futottak be ezek az országok (ami elsősorban Izland és a többi ország összevetésére értendő), valamint abból, hogy az eltérő exportszerkezet miatt Norvégia költségvetése különleges kondíciókkal bír. E tanulmányban áttekintjük a skandináv államokban – Dánia, Norvégia, Svédország, Izland és Finnország – a pénzügyi válság előtt követett gazdaságpolitikákat, a 2008–2009-es makrogazdasági mutatókat, továbbá a gazdaságélénkítő kormányzati intézkedéseket.

1) A skandináv államok gazdasági és a gazdaságpolitikák fő jellemzői a válság előtt

A dán gazdaságpolitika a jóléti berendezkedés mintapéldájának tekinthető, amely a belső keresletösztönzés, a magas bérek és magas állami újraelosztás eszközével tartotta növekedési pályán az országot. A dán válságkezelési eszközök nagymértékben kötődnek a fiskális politika középtávú stratégiájához, ezért ezt érdemes röviden kiemelni. Dániában 2007 augusztusában mutatták be a fiskális politika középtávú, 2015-ig tartó időszakra érvényes stratégiáját. A dokumentumban a fiskális politika fenntarthatósága szerepel legfontosabb célként: az államháztartás többletének 2010-ig a GDP mintegy 0,75-1,75 százalékát kell kitennie, illetve 2015-ig is többlettel vagy egyensúllyal kell tervezni. Ezzel párhuzamosan tovább kell vinni azt a trendet, amely alapján a GDP-hez viszonyított dán államadósság az elmúlt tíz év alatt több mint megfelelőzött, 2007-re mintegy 27 százalékot érve el. A közszféra fogyasztása 1 százalékkal növekedhet évente, aminek következtében a teljes fogyasztáson belül is nőni fog a közösségi fogyasztás aránya, amely a tervek szerint nem lépheti át 2015-re a GDP 26,5 százalékát. A fenntarthatósági célok elérése érdekében a demográfiai trendek munkahelyekre való hatását kell ellentételezni, és az állami támogatásoktól mentes munkahelyek számát 20 ezerrel kell növelni 2015-re. E célok elérése mentén kívánja Dánia az előfinanszírozás és a kínálat-orientált reformok eszközeivel felvenni a harcot az öregedés fiskális következményeivel.

1. táblázat
Makrogazdasági mutatók a skandináv államokban 2005-től 2007-ig,
és 2008-as előrejelzések 2010-ig

		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dánia	Magánfogyasztás	759,8	3,8	2,3	1,5	0,3	0,8
	Közösségi fogyasztás	401,3	2,0	1,6	0,9	1,5	1,0
	GDP	1548,2	3,9	1,7	0,2	-0,5	0,9
	Export	761,6	9,0	1,9	2,6	0,5	3,4
	Import	685,2	14,0	3,8	4,0	0,4	2,2
	Infláció		1,9	1,7	3,5	1,6	1,6
	Munkanélküliség		3,9	3,7	3,1	4,0	4,5
	Megtakarítás		-3,1	-2,8	-1,9	-0,7	1,7
	Költségvetési egyenleg		5,0	4,4	2,4	0,1	-0,6
	Fizetési mérleg		2,7	1,1	0,8	0,9	2,0
Norvégia	Magánfogyasztás	826,2	4,7	6,4	2,4	1,8	1,6
	Közösségi fogyasztás	387,2	2,9	3,6	3,5	3,6	3,2
	GDP	1945,7	2,5	3,7	2,7	1,3	1,6
	Export	868,4	0,4	2,8	2,0	0,6	0,4
	Import	548,1	8,1	8,7	5,8	0,6	0,7
	Infláció		2,3	0,7	3,6	2,5	1,8
	Munkanélküliség		3,4	2,5	2,6	3,0	3,3
	Megtakarítás		0,1	-0,3	2,0	5,2	7,0
	Költségvetési egyenleg		18,5	17,4	20,0	14,0	13,1
	Fizetési mérleg		17,3	15,6	16,2	13,3	14,3
Izland	Magánfogyasztás	610,6	4,4	4,3	-4,7	-16,8	-4,2
	Közösségi fogyasztás	252,6	4,0	4,2	4,0	2,7	2,0
	GDP	1026,4	4,4	4,9	1,5	-9,3	-0,7
	Export	324,5	-5,0	18,1	8,9	2,5	4,2
	Import	451,7	10,2	-1,4	-9,9	-12,5	-0,9
	Infláció		6,7	5,1	12,1	14,9	6,9
	Munkanélküliség		2,9	2,3	2,8	7,4	8,6
	Megtakarítás						
	Költségvetési egyenleg		6,3	5,5	3,2	-1,9	-3,8
	Fizetési mérleg		-25,0	-15,5	-24,0	-13,9	-11,3
Svédország	Magánfogyasztás	1328,4	2,5	3,0	1,9	0,7	2,5
	Közösségi fogyasztás	722,7	1,5	1,1	0,6	1,0	0,5
	GDP	2735,2	4,4	2,9	0,8	0,0	2,2
	Export	1333,4	8,7	6,3	3,3	0,3	3,8
	Import	1120,9	8,2	9,9	4,2	0,3	3,3
	Infláció		1,4	2,2	3,5	1,5	1,1
	Munkanélküliség		7,1	6,1	6,1	7,0	7,7
	Megtakarítás		7,1	8,3	9,2	10,3	9,2
	Költségvetési egyenleg		2,2	3,5	2,8	0,5	0,4
	Fizetési mérleg		8,5	8,4	6,5	6,5	6,9
Finnország	Magánfogyasztás		4,2	3,2	3,3	1,9	1,8
	Közösségi fogyasztás		0,7	1,2	1,5	1,4	1,1
	GDP		4,8	4,4	2,1	0,6	1,8
	Export		11,9	8,2	5,0	2,1	4,8
	Import		7,8	6,6	1,8	2,6	4,9
	Infláció		1,3	1,6	4,0	1,9	1,6
	Munkanélküliség		7,7	6,9	6,2	6,5	6,8
	Megtakarítás		-2,4	-2,8	-2,7	-1,7	-1,2
	Költségvetési egyenleg		4,0	5,3	4,6	3,3	2,7
	Fizetési mérleg		4,5	4,3	2,9	2,4	2,5

Forrás: Economic Outlook Database, OECD 2008.

Megjegyzés: a 2005-ös adatok az ország valutájában milliárd koronát jelölnek; a költségvetés és a fizetési mérleg egyenlege a GDP-hez viszonyított arányt mutatja.

Norvégiára az elmúlt néhány évben erős gazdasági növekedés és nagyon alacsony munkanélküliség volt jellemző. Az alacsony importált infláció engedte a reálbérek növekedését az infláció eddigi mérsékelt szintje mellett. A növekvő belső kereslet enyhítette a munkanélküliséget és erősödő bevándorlást is indukált. A jegybank a kamatlábat 2004 és 2005 között nagyon alacsonyan tartotta, ami a fogyasztás növekedésével együtt (ugyanakkor alacsony megtakarítási ráta mellett) hozzájárult az építőipari *boom* kialakulásához. A Norges Bank 2005 közepén kezdte növelni a kamatlábat, amikor nyilvánvalóvá vált a belső kereslet erősödése. Az infláció 2008-ban kezdett emelkedni, és ez egyszerre volt betudható a maginflációnak és az élelmiszer- és energiaárak növekedésének. Az olajexportból származó bevételek a GDP 20 százalékát tették ki 2007-ben, azonban ezeket a bevételeket egyből az Állami Nyugdíjalapba transzferálják. Ez az alap köteles az olajbevételek hosszú távú bevételeit menedzselni, és az alap külföldi befektetéseinek hosszú távú megtérülését (4 százalék) lehet csak a fiskális politika kisegítésére felhasználni.

Svédországban az elmúlt 10-15 évben jelentős mértékben nőtt az életszínvonal, miközben a jóléti állam modelljét sikerült a gazdaságpolitikában fenntartani. A rendkívül magas adózási szint már lejjebb került az OECD-országok listáján, azonban a további adócsökkentések, a munkanélküliség csökkentése és az oktatás fejlesztése, valamint a privatizáció előmozdítása a gazdaságpolitika fő kihívásai. A svéd gazdaság 2008 első felében már stagnált az alacsony belső fogyasztás és export miatt, miközben növekedtek a kamatok, valamint az élelmiszer- és energiaárak, csökkentek az ingatlanárak és gyengült a munkaerőpiac.

Izland a kiegyensúlyozatlan növekedés hosszú szakasza után a fő izlandi bankok hibájából következően mély recesszióba süllyedt 2008 őszén. Az előrejelzések szerint a gazdaság 2010 elejéig zuhanni fog, és a munkanélküliség meredeken emelkedik a következő két évben. Az izlandi valuta elértéktelenedését követően az infláció fel fog szökni, miután a visszaesés miatt bekövetkező átváltási arányváltozás hatásai érvényesülnek, jelentős lassulás következik. Az izlandi növekedést elsősorban a belső kereslet felfuttatásából érték el, ami azonban a magán-szektor eladósodását eredményezte: 1997 óta többet fogyasztott a magán-szektor, mint a rendelkezésre álló jövedelem. A magán-szektor eladósodása 2003 után felerősödött, miközben a külkereskedelmi mérleg 2003 és 2006 között erős passzívumot mutatott. Az így gerjesztett növekedés 2002 és 2003 kivételével legalább 1,3 százalékkal haladta meg a potenciális növekedést 1998 és 2007 között. Ez az érték a növekedés kimagasló éveiben 3,3 százalék (2004) és 5,8 százalék (2005) volt. Az izlandi bankok kihelyezései elsősorban az építőiparban, a szolgáltatási szektorban és a háztartásoknak nyújtott építkezési kölcsönökben nőttek.

A *finn* gazdaság az elmúlt években igen jó teljesítményt mutatott. A GDP-növekedés magas volt, ezt alacsony infláció kísérte, a foglalkoztatás növekedett, a költségvetés pedig stabil volt. Az erős társadalombiztosítási háló és a felsőoktatási színvonal az országot magas pozícióba helyezte a globális versenyben. Ugyanakkor a munkanélküliség viszonylag magas volta és a munkaerő iránti növekvő igény a munkaerőpiac merevségére utalt. Ezek mellett a társadalom elöregedése jelenti a gazdaságpolitika fő problémáját. Az ipari szerkezet szintén kockázatokat hordoz magában, mert a fakitermelés erős nyomás alatt van, a távközlési szektorban pedig egyre erősebb a nemzetközi verseny. A jövedelemadó nagyon magas, ez visszafogja a munkavállalás ösztönzését, és megnehezíti a képzett munkaerő Finnországba vonzását és ott tartását. A finn gazdaságpolitika előtt a pénzügyi válságot megelőzően a következő fő kihívások álltak: a költségvetés hosszú távú fenntarthatóságának biztosítása (nyugdíjszabályozás és 3,5 százalékos költségvetési többlet); az adórendszer hatékonyabbá tétele (jövedelemadó és társasági adó csökkentése, vagyonaadó növelése, forgalmi adó szélesítése); a verseny bevezetése a jóléti szolgáltatások piacára; a foglalkoztatás és munkaerő-mobilitás növelése; a felsőfokú oktatás reformja és hatékonyabbá tétele; a külföldi munkavállalók erőteljesebb vonzása.

2) A válság hatása a skandináv országokban

A válság újszerű jellege miatt rendkívül bizonytalan előrejelzésekkel rendelkezünk az országok teljesítményének alakulásáról. Halmozottan igaz ez az OECD-államokra, ahol a válság talán legmarkánsabban fejtette ki hatását. A visszaesésről alkotott képünk időben alapjaiban változik. Ebben a fejezetben először kitérünk az OECD 2008-as előrejelzései alapján (lásd 1. táblázat) a skandináv országokban várt lassulásra és visszaesésre, majd 2009 első két negyed-évi mutatói alapján mutatjuk be röviden makrogazdasági helyzetüket.

3) OECD-előrejelzés 2008-ban

A 2008-as OECD-előrejelzésekben még az szerepelt, hogy a piaci árakon mért GDP változása *Dániában* -0,5 százalékos lesz 2009-ben, amelyet +0,9 százalékos teljesítmény követ 2010-ben. A magánszektor fogyasztása várhatóan tovább fog növekedni, viszont csak 0,3 százalékkal 2009-ben és 0,8 százalékkal 2010-ben. Ezzel szemben az építőipar és az egyéb beruházások gyengülni fognak, és az exportot sújtani fogja a magas bérköltségek által okozott versenyképességi hátrány. Összességében 2009-ben mind az export, mind az import a 2008-as szinten fog stabilizálódni és az ismételt külkereskedelmi bővülésben az export gyorsabb növekedésnek indulhat, mint az import.

A *norvég* növekedés lassulni fog, az előrejelzés szerint, azonban semmi jel nem utal arra, hogy hirtelen megszakadjon. Az elmúlt néhány év kiemelkedő teljesítménye után a norvég gazdaság valószínűleg a növekedésének potenciális szintjére süllyed vissza. Ugyanakkor Norvégiában is érződik az OECD országok lassulása, például a helyben generált infláció növekedésnek indult. Az OECD előrejelzései szerint a GDP bővülése 2009-ben 1,3, 2010-ben pedig 1,6 százalék lesz. A teljes helyi fogyasztás üteme szintén lelassul, a hitelek költségeinek növekedése, a lakásárak esése és a külkereskedelem csökkenése miatt a fogyasztás növekedésének 1,5 és 1,6 százalékos szintje várható. Mindezek mellett az átlagos árindex a kívánatos fölé emelkedik és a növekvő munkaerő költségek a norvég gazdaság versenyképességét csökkentik. A külkereskedelem a 2008-as szinten stagnál 2009-ben, ami az eddig rohamosan bővülő import visszaesését jelenti, az exportot viszont mérsékeltebben érinti.

A *svéd* belső fogyasztás növekedése a megelőző években 2-3 százalékos volt. Ez a növekedés a 2008-as előrejelzés szerint 2009-ben 1 százalék alá süllyed majd, ugyanakkor a közösségi fogyasztás növelésével megteremtik a feltételét annak, hogy 2010-ben elindulhasson ismét a bővülés. A GDP növekedése 2008-ban jelentősen lelassult, 2009-ben pedig az előző évi termelés szintjén stagnál majd, ugyanakkor a 2010-es teljesítmény már megközelítheti a 2007-es szintet is. Az export és import is a 2007-es gyors növekedéshez képest jelentősen lelassult 2008-ra, majd 2009-ben szinte stagnálni fog; 2010-re pedig az export gyorsabb növekedése várható. Az infláció az árak csökkenése miatt szintén csökken és az előző években tapasztalt 3,5 százalékról 1,5 százalékra megy le. A munkanélküliség a 6 százalékos 2008-as szintről várhatóan 7 százalékra emelkedik 2009-ben. Az várható, hogy az export továbbra is gyengülni fog rövid távon a nemzetközi pénzügyi válság és a fő kereskedelmi partnerországok lassulásának hatására. A lassulás még markánsabb lehet, amennyiben a svéd bankok balti eszközeinek nagyarányú leírásai a fizetési mérleget kibillentik az egyensúlyból. Az előrejelzések szerint azonban a fiskális politika enyhítése 2009-ben megteremti a keresletet ahhoz,

hogya a kínálat 2010-ben már bővülni tudjon, a központi bank kamatcsökkentő politikája mellett.

A GDP növekedése 2006-ban és 2007-ben még a 4 százalékos szintet is meghaladta *Izlandon*, azonban 2008-ban már csak 1,5 százalék volt a növekedés. 2009-ben érződik igazán a krízis: Izlandon 9 százaléknál is nagyobb visszaesés várható, amely viszont jelentősen mérséklődik majd 2010-re. A recesszió egyaránt érezteti hatását a közösségi és a magánfogyasztás mérséklődésében: az előző növekedése lassulni fog, de még így is 2,7 százalékkal lesz magasabb idén, mint 2008-ban; a magánfogyasztás viszont várhatóan 17 százalékkal fog visszaesni 2009-ben. Az infláció 2008-ban 12 százalékra ugrott, és ez a trend tovább erősödik: a pénzügyi romlás mértéke 2009-ben valószínűleg megközelíti a 15 százalékot. Ugyanakkor az árak 2010-re némi stabilizálódást mutatnak, az inflációs előrejelzések akkorra 7 százalékot jósolnak. A munkanélküliség 2008-ban még 2,8 százalék volt, azonban ez 2009-re 7,4 százalékos is lehet, a munkanélküliség pedig tovább nő majd 2010-ben is. Az import az izlandi korona elértéktelenedése miatt jelentősen csökken 2008-ban és 2009-ben is, ez azonban az export növekedése miatt csak 2008-ban tudott a kereskedelmi mérleg javításában megnyilvánulni, az export növekedése ugyanis jelentősen lelassul 2009-ben.

A *finn* OECD-előrejelzésekben az szerepelt, hogy a jövedelemadó-bevételek 100 millió euróval, a társasági adóbevételek 1520 millió euróval csökkennek 2009-ben a 2008-as bevételekhez képest. A forgalmiadó-bevételek 603 millió euróval, az energiaadó-bevétel pedig 47 millió euróval lesz alacsonyabb az előző évinél. A személygépkocsik adója 250 millió euróval, a tőketranszfer adója 100 millió euróval lesz alacsonyabb a lassuló gazdasági növekedés következtében. A kibocsátás várhatóan 2 százalékkal fog csökkenni 2009-ben. Mivel a finn gazdaság nagyon erősen függ az exportágazataitól, a növekedés csak a világgazdaság rehabilitációja után tud ismét megkezdődni 2009 végén. Az építőipar, a beruházások és az exportágazatok gyengélkedése miatt a munkanélküliség 8 százalék fölé fog emelkedni. Ez a háztartások fogyasztásának csökkenését eredményezi, az infláció lelassul, ehhez a csökkenő energiaárak és az alacsony kamatok nagyban hozzájárulnak. A fogyasztói árak átlagban 1 százalékkal fognak emelkedni Finnországban 2009-ben.

3.1. Dánia

2009 első negyedében a dán gazdaság visszaesése jóval erőteljesebb volt az előrejelzett mértéknél: a GDP az előző év azonos időszakához képest 4,3 százalékkal esett vissza. Dánia gazdasága az adatok szerint 2008 eleje óta zsugorodik, 2009 elején ez a trend látványosan felerősödött. 2008 utolsó negyedéhez képest az export 4,3 százalékkal, a magánfogyasztás 7,3 százalékkal, az import pedig 7,9 százalékkal esett vissza. A közösségi fogyasztás a gazdaságélénkítő beruházásoknak köszönhetően 2,3 százalékkal növekedett. A hagyományosan alacsony munkanélküliség 2009 elején emelkedni kezdett; a fogyasztói árindex januártól ápriliséig 2 százalékponttal nőtt. Az ipari termelés folyamatosan csökken: 2008 októberében még a 2005-ös szint 99 százalékán állt, ez az arány 2009 márciusában már csak 85,6 százalék volt.

A dán gazdaság legnagyobb problémája a magas és gyorsan növekvő bérek miatti versenyképességbeli lemaradás. A növekvő bérek által okozott, 2007 óta jelentkező inflációs nyomás erősíti a recesszió hatását. Az inflációs várakozások a növekedés lassulása mellett is növekedni fognak, hiszen az állami szektor alkalmazottainak fizetését 4-4,5 százalékkal növelte a 2008-ban aláírt kollektív szerződés. Az OECD szerint a kamatláb valószínűleg a dán gazdaság számára optimális szint alatt fog maradni 2009-ben, hiszen az előző évek monetáris kondíciói miatt az túl expanziós célú volt. A dán központi bank mindent megtesz azért, hogy a korona átváltási árfolyama stabil maradjon az euróval szemben. Közben a korona erősödött a dollárhoz képest, a szomszédos, eurózónába tartozó országok nagyon fontos piacai a dán exportnak. Ezért a monetáris kondíciók pozitív és negatív hatásai nagyjából kiegyenlítik egymást az OECD szerint. Az előrejelzésekben az szerepel, hogy a piaci árakon mért GDP változása Dáni-

ában -0,5 százalékos lesz 2009-ben és +0,9 százalékos 2010-ben. A magánszektor fogyasztása várhatóan tovább nő, igaz, csupán 0,3 százalékkal 2009-ben és 0,8 százalékkal 2010-ben. Ezzel szemben az építőipar és az egyéb beruházások gyengülni fognak és az exportot sújtani fogja a magas bérköltségek által okozott hátrány. Összességében 2009-ben mind az export, mind az import a 2008-as szinten fog stabilizálódni, és az ismételt külkereskedelmi bővülésben az export gyorsabb növekedésnek indulhat, mint az import.

Az IMF szerint a dán bankszektor kevésbé van kitéve a globális pénzügyi válság hatásainak, mivel a dán bankoknak kevés befektetésük volt amerikai papírokban, ráadásul tőkeellátottságuk is megfelelő. Néhány kisbank sebezhető lett azonban, mert az ingatlanboom alatt növelte kihelyezéseit. 2007-ben a Dán Bankárok Szövetsége létrehozott egy bankközi segélyalapot, amelyet 2008 augusztusában használtak először, hogy megsegítsék a Roskilde Bank bankfiók-vételét. A jegybanknak is be kellett avatkoznia néhány kisebb bank likviditási problémái és elértéktelenedett kihelyezései miatt; néhány kisebb bankot pedig nagyobb intézmények vásároltak fel.

3.2. Norvégia

Az OECD előrejelzéséhez képest nemcsak lassult, de csökkent is a norvég gazdaság 2009 első felében. A norvég GDP 2009 első negyedévében jelenlegi árakon számolva 0,7 százalékkal volt kevesebb a 2008 első negyedévi GDP-nél. Ebből az olajexportból származó jövedelmek esése miatt az olaj-tevékenységből és óceáni közlekedésből származó GDP 9,6 százalékkal csökkent, a szárazföldi GDP 0,2 százalékkal emelkedett. A második negyedévben a visszaesés erősödött, az előző évi azonos időszak teljesítményétől 2,5 százalékkal maradt el az ideje. A visszaesés Norvégiában folyamatosan erősödött 2009 első felében. A magánfogyasztás 2,4 százalékkal csökkent az első és 1,5 százalékkal a második negyedévben. Ezzel szemben növekvő gazdaságélénkítési intenzitást lehetett tapasztalni, a közösségi beruházások 4,5 és 5,9 százalékkal voltak magasabbak az előző évi azonos időszaknál. Az export 5,9 majd 8,9 százalékkal, az import 14,6 majd 11,9 százalékkal csökkent jelenlegi árakon.

A más országokra negatív hatást gyakorló kínálati sokk az előző években Norvégiában pozitív visszahatást eredményezett; az olaj és néhány fém árának emelkedése, illetve az alacsony vagy csökkenő importárak a kereskedelmi mérleget pozitív irányba billentették. Az olaj- és gázkereskedelem megnőtt bevételei éreztették hatásukat az olajipart kiszolgáló szektorokban. A költségvetés deficitje valószínűleg eléri a 4 százalékot 2009-ben a Kormányzati Nyugdíjalapok befektetéseinek veszteségei miatt.

3.3. Svédország

A svéd GDP esetében jóval erőteljesebb visszaesés volt tapasztalható, mint azt az OECD előrejelzése sejtette. 2009 első negyedévében a svéd gazdaság visszaesése érzékelhető: az előző év hasonló periódusához képest a GDP 6,3 százalékos a lemaradás. Azonban a svéd visszaesés mérséklődni látszik, 2008 utolsó negyedévének lassulása érezteti hatását, viszont 2009 második negyedévében már stagnálás volt regisztrálható az előző év azonos időszakához képest. Sokan ebből arra következtetnek, hogy Svédország túl van a holtponton, és innentől növekedésre lehet számítani. Ugyanakkor a munkanélküliségi ráta 2,3 százalékponttal 8,3 százalékra emelkedett, aminek hosszú távú hatásai várhatók. A magánszektor fogyasztása mérsékelten, 2,5-2 százalékkal csökkent az előző évhez képest 2009 első felében, a közösségi fogyasztás bővülése is visszafogott gazdaságélénkítést mutat: a források mindössze 1,9 és 1,4 száza-

lékkal bővültek 2008 azonos időszakához képest. A svéd külkereskedelem erősen zsugorodott: az export 14,8 és 16,5 százalékkal esett vissza, az import 16,6 és 17,9 százalékkal csökkent.

A svéd kormány avatkozott be legkésőbb Európában a bankjainak megmentése érdekében, a bankszektor a balti államokban való kihelyezései miatt került nehéz helyzetbe. Svéd bankok ellenőrizték ugyanis a három országba kihelyezett kölcsönök kétharmadát.

2. táblázat
A skandináv államok recesszió alatti főbb negyedéves mutatói

		2007/4	2008/1	2008/2	2008/3	2008/4	2009/1	2009/2
Dánia	GDP*	1,9	-0,1	0,8	-1,7	-3,7	-4,3	„
	GDP**	0,1	-0,5	-0,4	-0,9	-2,0	-1,1	„
	Magánfogyasztás*	3,4	2,8	2,4	-0,9	-4,9	-7,3	
	Közösségi fogyasztás*	1,7	0,2	1,5	2,3	1,9	2,7	1,7
	Export*	0,5	1,6	6,7	2,2	-1,4	-4,3	
	Import*	0,6	3,7	7,0	3,6	-0,5	-7,9	„
Norvégia	GDP*	3,7	3,4	3,4	1,2	0,5	-0,7	-2,5
	GDP**	1,1	0,4	0,6	-0,9	0,4	-0,8	-1,3
	Magánfogyasztás*	6,0	3,7	2,4	0,4	-1,7	-2,4	-1,5
	Közösségi fogyasztás*	3,9	4,1	3,7	3,4	4,1	4,5	5,9
	Export*	3,1	1,7	3,9	-0,6	0,4	-5,9	-8,9
	Import*	9,4	9,7	6,8	5,8	-4,1	-14,6	-11,9
Izland	GDP*	7,2	3,3	0,8	-1,3	-1,3	-3,3	„
	GDP**	-1,0	-1,6	-1,6	2,9	-0,9	-3,6	„
	Magánfogyasztás*	9,6	8,1	-4,4	-9,3	-23,8	-22,3	
	Közösségi fogyasztás*	4,4	2,8	3,1	1,7	3,5	1,0	
	Export*	43,9	-0,4	24,4	18,8	-8,8	11,3	
	Import*	4,0	-0,7	-10,4	-10,4	-46,6	-32,8	„
Svédország	GDP*	2,3	2,2	1,2	0,2	-5,1	-6,3	-6,3
	GDP**	0,4	0,4	-0,1	-0,5	-5,0	-0,9	0,0
	Magánfogyasztás*	3,4	1,8	0,4	-1,1	-2,7	-2,5	-2,0
	Közösségi fogyasztás*	0,8	0,9	1,0	1,9	0,6	1,9	1,4
	Export*	6,2	8,3	4,1	1,1	-6,7	-14,8	-16,5
	Import*	9,3	9,0	5,8	1,6	-3,2	-16,6	-17,9
Finnország	GDP*	3,9	3,3	2,0	0,7	-2,6	-6,0	„
	GDP**	1,3	0,8	-0,4	-0,9	-2,1	-2,7	„
	Magánfogyasztás*	2,9	3,0	3,0	0,9	-0,9	-2,9	
	Közösségi fogyasztás*	0,5	1,1	1,8	1,1	2,5	1,1	
	Export*	7,8	15,9	15,8	6,0	-7,0	-24,4	
	Import*	7,4	10,1	12,8	11,6	-6,2	-18,3	„

* növekedés az előző év azonos időszakhoz képest; ** növekedés az előző időszakhoz képest

Forrás: OECD STAT EXTRACTS; <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=350>

3.4. Izland

Izland esetében a növekedési előrejelzések borúsabb képet festettek, mint amit 2009 első fele eddig mutatott, bár a recesszió Izlandon valószínűleg nem érte még el a mélypontot. Az országban már 2008 szeptemberében tapasztalható volt a gazdasági visszaesés, ami az ország három fő bankjának együttes összeomlása miatt következett be. A bankok nem tudták refinanszírozni a Nagy-Britanniába kihelyezett kölcsöneik rövid távú veszteségét. Az ország méreteit tekintve ez volt gazdaságtörténetük legnagyobb bankszűke.

A GDP 2009-ben az előző évhez képest 3,3 százalékkal csökkent, a visszaesés az év elején felgyorsult. Az izlandi fogyasztói árindex 11,9 százalékkal nőtt 2008 áprilisa és 2009 áprilisa között, és az építkezési és lakásköltségekkel csökkentve a növekedés 15,6 százalék. Az izlandi korona értékvesztése és az árak emelkedése miatt az import és a magánfogyasztás jelentősen zuhant, 22,3 és 32,8 százalékkal. Az árak növekedése és a valuta értéktelenedése ellentétes hatást váltott ki az exportra, és 11,3 százalékkal bővült 2008 első negyedéhez képest. 2008 szeptembere óta Izland havi külkereskedelmi mérlege pozitív.

3.5. Finnország

A válság hatása Finnországban szintén erősebb, mint ahogy azt 2008-ban az OECD becsülte. 2009 első negyedében 6 százalékkal alacsonyabb volt a kibocsátás, mint 2008 elején. A finn gazdaság 2008 közepe óta növekvő ütemben zsugorodik. Az ország nyitottsága miatt további szűkülés várható, hiszen mind az export (-24,4), mind az import (-18,3) nagyot zuhant 2009 első negyedében. A folyamatosan bővülő magánfogyasztás 2008 végén megtorpant, és 2009 elején már csökkenésnek indult.

Az ország tehetetlensége és külpiaconktól való függősége a központi költségvetés alakulásában érezhető. 2009-ben a nemzeti számlák a GDP 2,3 százalékaival nagyobb deficitet mutatnak. Az önkormányzatok szintén deficitel fognak zárni az idén, mivel az ő működésük első sorban a helyi társasági adóbevételektől függ. Várhatóan az önkormányzatok problémái tovább fognak erősödni 2010-ben is. A felhalmozott költségvetési többlet el fog tűnni ebben az évben. Az államadósság, ami 2008-ban a GDP 33 százaléka volt, idén a GDP 38 százalékát is elérheti. A finn kormány nem képes kiugró gazdaságélénkítő programok szervezésére; a közösségi fogyasztás 1,1 százalékkal nőtt 2009 első negyedében.

4) Válságkezelő csomagok és eszközök

A következőkben röviden áttekintjük a skandináv országokban 2008-ban és 2009-ben alkalmazott fiskális és monetáris politikai eszközöket, amelyek a válság kezeléséhez kapcsolódnak.

4.1. Dánia

Dániában a fiskális politika bevételi oldalának szűkítése és az adókedvezmények adják a gazdaságélénkítés 2009-es fő eszközeit. A kormány 61,4 milliárd koronás csomagot terjesztett a parlament elé februárban a pénzügyi válság kapcsán a dán vállalkozások megsegítése érdekében. A csomag részeként a vállalatok hat hónappal elhalaszthatják áfa- és TB-fizetési kötelezettségeiket, ezzel likviditásukat segítve élénkítik a gazdaságot. Az adófizetések elhalasztása azonnal ki tudja fejteni hatását, mert a januári társasági adót február 25-i határidővel kellett volna kifizetni.

Február 3-án a parlament nagytöbbsége elfogadta a kormány második mentőcsomagját, amely bankoknak és jelzáloghitelezőknek nyújtott kölcsönökből állt, és 100 milliárd koronát tett ki. Ezt a döntést a parlament október 10-i szavazása előzte meg, amelyben a kormány garanciát nyújtott a betétekre és a bankközi kölcsönökre.

Március 1-jén fogadta el a kormány a 2015-ig tervezett középtávú fejlesztési stratégiához illeszkedő adócsökkentési irányokat. Az adócsökkentés részeként 2009-ben a háztartások összes megtakarításaikat a kötelező nyugdíjbiztosítási számlájukon helyezhetik el, ami 25-30 milliárd dán koronával növeli a likviditást (ez a GDP 1,5 százalékát teszi ki).

4.2. Norvégia

A norvég kormány a 2009-es költségvetéshez kiegészítéseket javasolt 20 milliárd norvég korona értékben. Ebből 16,75 milliárd a kiadási oldal növelését jelenti, 3,25 milliárd pedig a vállalati szektor számára nyújtott célzott adócsökkentésből áll. A csomag következtében a strukturális nem olaj deficit 7 milliárd norvég koronával fog növekedni; ugyanakkor az olajbevételek terén 28 milliárdos növekmény várható az egy évvel korábbihoz képest, ami a 2009-es költségvetést gyarapítja. A kormány továbbá szélesíti a kölcsönök és garanciák hozzáférését, például a Norvég Állami Ingatlanfejlesztési Bank 8 milliárd norvég koronával többet helyezhet ki.

Az eddig a kormány és a központi bank által bevezetett eszközök főként a vállalati és a háztartási szektornak nyújtott kölcsönök színvonalának fenntartását célozták:

- * A 2009-es költségvetésben a szárazföldi GDP 0,7 százalékát szánták keresletösztönzésre.
- * 350 milliárd koronát különítettek el a bankok likviditásának biztosítására.
- * Az export garancia keretét 50 milliárd koronával bővítették, amelyet az Export Tételek Garancia Intézménye használhat fel.
- * Speciális kölcsönprogramot kezdeményeztek 30 milliárd korona összeggel, amellyel az eddigi exporttámogatások folytatását biztosítják.

A központi bank a központi kamatlábat 2,75 százalékponttal csökkentette 2008 októbere óta; 2009. januárban 3 százalék volt a kamatláb. A jegybank szintén közbelépett a bankszektor likviditásának biztosítása érdekében.

A 2009-es költségvetés Norvégia elmúlt 30 évében a leginkább expanzívnak számít:

- * A teljes helyi keresletösztönzés (a nem olaj deficit növekedéséhez viszonyítva) a szárazföldi GDP 2,3 százalékát teszi ki. – ez az 1 százalékos EU-átlaghoz képest szintén kimagasló.
- * Az olajbevételek 119 milliárd koronát fognak kitenni 2009-ben, ami 28 milliárddal több, mint a tavaly becsült összeg. Ennek a felhasználását a költségvetési irányelvek engedélyezik a fiskális politika számára a gazdaság stabilizálása, a termelés és a foglalkoztatás serkentése érdekében.
- * A költségvetés kiadási oldala 2009-ben 6,25 százalékkal nagyobb összegű, mint 2008-ban volt.
- * A nem olaj költségvetési deficit 96,7 milliárd korona, az olajbevételeket is számolva azonban a költségvetés 179,2 milliárd plusszal zár. Az Állami Nyugdíjalap bevételeivel együtt a költségvetés többlete 270,5 milliárd korona, ami megközelítőleg a GDP 11 százalékát teszi ki 2009-ben.

Az erős monetáris és fiskális beavatkozások valószínűleg kordában fogják tartani Norvégiában a visszaesést. A benyújtott fiskális serkentő csomag várhatóan enyhíteni fogja a gyengébb export és a magánszektor keresletcsökkenésének hatását, és tompítani fogja az elsősorban az építőiparban való foglalkoztatás csökkenésének hatásait is. Ezek az eszközök hozzájárulnak ahhoz, hogy a szárazföldi GDP növekedni fog 2009-ben (0,75 százalékkal).

4.3. Svédország

2008 őszén a svéd kormány által eszközölt beavatkozások kettős céllal rendelkeztek: a hitelpiac újraélesztése és a vállalatok számára nyújtott segítség. Ennek keretében a betétekért vállalt garanciát 250 000 svéd koronáról 500 000-re növelték. A kormány előterjesztett egy új törvényt arra vonatkozóan, hogy rövidtávú segítséget adhassanak hitelintézeteknek. Erre a törvényre alapozva az állam garanciát nyújt maximum 1500 milliárd svéd korona erejéig, 2008 végéig azonban csak 150 milliárd korona összegben vették a hitelintézetek igénybe ezt a segítséget. A kormány 2009. február végén 50 milliárd koronát különített el a bankok feltőkésítésére, ebből stabilitási alapot hoznak létre. A feltőkésítést elsősorban magán befektetőktől várják de a keret célja, hogy szükség esetén állami pénzeket is lehessen erre fordítani.

Az export támogatására kormányhatározattal 100 milliárd koronában határozták meg a Svéd Export Hitel Társaság keretét, és megemelték a Svéd Export Hitel Bizottság keretét 200 milliárdról 350 milliárdra. Az autóiipari szektor számára létrehoztak egy új társaságot, ami a környezettechnológia területén végzett autóiipari K+F-tevékenységre kapott 3 milliárd korona állami támogatást. Ezen felül az állam 20 milliárd korona összegben garanciát vállalt az autóiipari vállalatok Európai Beruházási Banktól felvett hiteleire.

A 2009-es költségvetésben 32 milliárd koronát különítettek el a foglalkoztatás támogatására. További jogszabályi módosításokat terveznek a vállalatok adófizetési haladékával kapcsolatban, hogy a rövid távú munkanélküliséget vissza tudják szorítani. 1,1 milliárd koronát különítettek el a Svéd Közösségi Foglalkoztatási Szolgálat számára, amely a munkanélkülivé válókat segíti és pályakezdők is igénybe vehetik e segítséget. A szolgálat szervezésében az állami „köz munkák” számát növelték és ehhez szorosan kapcsolódva a gyakorlati képzést is segítik: erre a célra 2,4 milliárd koronát szánnak. A szolgálat a 2009-es költségvetésből 300 millió koronás extra forrást kap.

Az építőiparban való munkaerő-kereslet ösztönzése érdekében a magánházak felújítása, fenntartása és fejlesztése a házimunkákra vonatkozó adószabályok alá sorolandók, ami az adóbevételeket rövidtávon 3,6 milliárd koronával csökkenti, viszont a nem bejelentett munka is csökkenni fog. Az infrastruktúra fejlesztésére további 1 milliárd koronát különítenek el. A hosszú távon munkanélküli személyeket foglalkoztató munkaadók támogatását megduplázták, ennek kerete 2009-ben 0,9 milliárd korona. A felsőfokú szakképzésben részt vevő munkanélküliek segélyét szintén megduplázzák 2009-ben és 2010-ben, erre 500 millió koronát szánnak.

Ideiglenes adófizetési haladékot vezetnek be, amelyet a vállalatok megpályázhatnak a Svéd Adóhatóságnál. Ennek keretében a szociális hozzájárulás és az előre befizetendő adók alól két hónapos, maximum egyéves, halasztást kaphatnak 2009-ben. A helyi hatóságoknak 2009-ben szánt eseti, 7 milliárd koronás transzfer a válság által okozott jóléti szolgáltatások minőségromlásának kivédésére szolgál, ugyanis a helyi önkormányzatok jelentős bevételektől estek el. 2011-ben és 2012-ben további 5 milliárd koronát szánnak az önkormányzatoknak.

4.4. Izland

4.4.1. Monetáris beavatkozás az IMF-kölcsönig

Az izlandi kormány a központi bankkal együttműködve 2008. szeptember 22-én döntött a Glitnir Banknak nyújtandó azonnali, 600 millió euró (84 milliárd korona) segítségről. Az ál-

lam így 75 százalékos részesedést szerzett a bankban, amelynek tőkemegfelelési mutatója 14,5 százalék lett. Október 2-án a betétekről a központi bank bizonyítványokat állított ki, amelyekre biztosította a kamatfizetést. Az orosz állam október 7-én kereste fel az izlandi kormányt azzal a javaslatával, hogy azonnali, 4 milliárd euró 3-4 éves lejáratú kölcsönt folyósítana az országnak. Ezen a napon a központi bank bejelentette, hogy a bankközi külföldi átváltási piacon a 175 korona/euró árfolyamot vezetné be a 131 korona/euró árfolyam helyett; ez a kezdeményezés azonban csak 2 napig maradt életben.

Október 10-én a központi bank bejelentésében a külföldi valuták kereskedelmének ideiglenes korlátozását szorgalmazta, és a helyi pénzintézetek számára előírta, hogy csak az érvényes utazási jegy felmutatása ellenében adjanak el idegen valutát. Az állampolgárok a bankjukon keresztül igényelhetnek valutát a központi banktól, ahol prioritást állítanak fel a szükséges külföldi árukban: élelmiszer, gyógyszer, olaj stb.

Október 14-én az izlandi központi bank bejelentette, hogy Norvégiával és Dániával devizacserét hajtanak végre 200-200 millió euró értékben. Október 15-én az alapkamatot 12 százalékra csökkentették. Ugyanekkor orosz-izlandi sajtótájékoztatót tartottak a lehetséges kölcsön folyósításáról. Október 16-án a központi bank a külföldi fizetésteljesítések akadozása miatt bejelentette, hogy a pénzáramok közvetítésében szerepet vállal, a külföldi teljesítések rajta keresztül történnek. A módszer biztonságát a külföldi bankoknál vezetett számláival ellentételezve garantálja. Október 21-én bejelentették, hogy a központi bank biztosítékot vállal a kereskedelmi bankokban elhelyezett betétekért. Október 27-én a kormányzat megállapodott az IMF-el egy gazdaságélénkítő programról, amelyet a valutaalaptól kapott kölcsönből finanszíroznak. A kölcsön 2 milliárd dollárt tesz ki, amelyből 830 millió azonnal lehívható. Október 28-án az alapkamatot 18 százalékra emelték. A kölcsön hármas feltételt szab az izlandi gazdaságpolitika számára: a bankszféra talpra állítása, a központi bank monetáris politikai beavatkozása és a fiskális politika újraszabása.

4.4.2. A kereskedelmi bankok funkcióinak átvétele

Október 6-án soron kívüli törvényhozás keretében létrehozták a Betétesek és Befektetők Garanciaalapját, szabályozták a magánkézben lévő pénzintézetek teljes- vagy részbeni állami átvételét, újraszabályozták a pénzintézeti tevékenységek és az ingatlanügyletek állami felülvizsgálatát. A garanciaalap létrehozásával a betétesek prioritást élveznek a vagyontárgyak elosztásakor. Október 8-án a miniszterelnök tárgyalásokat sürgetett Nagy-Britannia képviselőivel az Icesave bank betéteseinek ügyében. Ezek a megbeszélések október 11-én közös bejelentéssel zárultak, amelyben biztosították a betéteseket a számukra történő felgyorsított kifizetésekről. Ugyanakkor a holland betéteseknek történő kifizetésekről is közös bejelentést tett a holland pénzügyminiszter és az izlandi miniszterelnök. Ennek értelmében az izlandi kormány minden holland Icesave befektetőnek 20 887 euró erejéig garanciát biztosít. Ezeket a kötelezettségeket Izland a Hollandia által nyújtott kölcsönből tudja finanszírozni.

4.4.3. Fiskális politika

Az IMF-el kötött kölcsönszerződésben a kormány vállalta, hogy a GDP 2,4 százalékaival csökkenti a kiadásait, vagy növeli az adóbevételeit 2009-ben.

4.5. Finnország

A finn kormány 2009. január 30-án költségvetési kiegészítésként terjesztette be gazdaság-élénkítő csomagját, amely nettó 622 millió euróval növelte a költségvetési ráfordításokat, illetve csökkentette a központi bevételeket. Ebben a csomagban 1,35 milliárd eurót különítettek el a pénzügyi szektor megsegítésére és az exportágazatok támogatására. A növekvő munkanélküliség problémájának megoldásaként 290 millió eurót szánnak a munkanélküli-segélyek, a lakástámogatások és jövedelemkiegészítő támogatások növelésére. Ez a kiegészítő csomag a költségvetési deficitet 5,6 milliárd euróval növelte, így az 2009-ben 62,6 milliárd euró, a GDP 34 százaléka lesz.

A kormány az export élénkítésére az exporthitelkeretet 1,2 milliárd euróról 3 milliárd euróra növelte. Ezen felül létrehozta egy befektetési alapot Finnish Industry Investment Ltd. néven, amely a válság során nehézségekbe ütköző ágazatok segítésére szolgál. Az új alap feltőkésítése 100 millió euróval történik. A Finnvera veszteségeinek ellentételezésére például 15 millió eurót szánnak.

Izland megsegítésére 350 millió eurót különítettek el. Ennek kamatai nem alacsonyabbak, mint a finn kormány által az azonos időszakban felvett hitelek kamatai.

A pénzügyi szektor élénkítéséről a kormány szintén 2009. január végén döntött. A szektor megsegítése mögött az a kormányzati szándék állt, hogy a hitelintézetek ne csak a nagy vállalatok igényeit tudják kielégíteni, hanem a háztartások és a KKV-k hiteligenyeit is. Ezzel a kormányzat összhangba kívánja hozni a pénzügyi szektor stabilitását a gazdaságélénkítés más területeivel is.

A kormány február elején terjesztette a parlament elé a betétkezelő bankokba történő állami befektetések tervét. Az állam a bankoknak kamatozó alárendelt kölcsönöket ajánl fel. Ezeket az alárendelt kölcsönöket be lehet számítani a bank központi (mag) tőkéjébe. A kölcsönök kamata az alapkamatot 6 százalékponttal haladja meg öt éven keresztül. A kölcsönt igénybe vevő bank elkötelezi magát, hogy az osztalékok kifizetése előtt a kamatot fizeti meg. Ugyanakkor jelentős üzletkötéseket csak a kormány jóváhagyásával hozhat meg. Ezen felül a kölcsönt igénybe vevő minden banknak rendszeresen jelentést kell készítenie a háztartásoknak és KKV-knak történő hitelnyújtásáról. Szintén elvárják a bankoktól, hogy csökkentsék a topmenedzsment fizetését: azonos elvek alapján kell a banki fizetéseket megállapítani, mint az állami alkalmazottak fizetéseit. Ennek értelmében tilos kimagasló fizetéseket adni, s a jutalmaknak eredményalapúnak kell lenniük.

A parlament 2008. decemberi felhatalmazására alapozva a kormány garanciát vállalt a finn bankok portfólióinak megtisztítására, maximum 50 milliárd euró értékben. Az eredetileg 2009. április 30-ig limitált csomagot később meghosszabbították 2009 végéig. A bőkezű garanciaprogram mellett a pénzügyminisztérium segíteni fogja az Állami Nyugdíjalapot abban, hogy néhány pénzügyileg stabil vállalat papírjait megszerezze.

5) Összegzés

A pénzügyi válság mélyülése miatt 2009 első félévében Skandináviában rendre kedvezőtlenből alakult a gazdasági visszaesés, mint ahogyan azt 2008-ban az OECD-előrejelzés becsülte. Az adatok még nem állnak teljes körűen rendelkezésünkre, de az látszódik, hogy ha a GDP visszaesése mérséklődik is, a válság társadalmi hatása jóval tovább tart. A gazdaságélénkítés ugyanis a Skandináviában általánosan felhalmozott költségvetési többletet előre látható-

an felemészt. Különösen igaz ez az önkormányzatok költségvetésére, amelyek bevételeinek nagy részét a helyi adók jelentik. Ezek a nyitott gazdaságú országok erősen függnnek a nemzetközi piacoktól, így fellendülés csak a külpiacok élénkülésével várható.

A gazdaságélénkítés eszközeire sok tanulságos példával szolgálnak az északi országok. A bankszektorba való beavatkozásra mindegyik országban szükség volt. A betétekre való garanciavállaláson felül az állami szerepvállalás a bankokban való tulajdonszerzésben, a hitelnyújtás szabályainak szigorításában, továbbá Izlandon a valutaforgalom korlátozásában is megmutatkozott. Érdekes gyakorlat a vállalatok likviditási helyzetének könnyítése, amit az adó- és járulékfizetések elhalasztásával segítenek. Látható, hogy ezek az országok – Izland kivételével – nem írták újra gazdaságfejlesztési irányjaikat. Fő prioritás az adók csökkentése, a humán erőforrás fejlesztése és a környezetvédelem maradt. A válságra adott válaszok főként ezekben a törekvésekben nyilvánultak meg.

* * * * *

Referenciák

Central Bank of Iceland. Monetary Bulletin:

<http://www.seclabanki.is/?PageID=234> Letöltve: 2009. május 25.

Ministry of Finance, Denmark honlapja: <http://uk.fm.dk> Letöltve: 2009. május 27.

Ministry of Finance, Finland honlapja:

http://www.vm.fi/vm/en/03_press_releases_and_speeches/index.jsp Letöltve: 2009. május 28.

Ministry of Finance, Iceland honlapja:

<http://eng.fjarmalaraduneyti.is/Publications/EconomicOutlook/> Letöltve: 2009. június 4.

Ministry of Finance, Norway honlapja:

<http://www.regjeringen.no/en/dep/fin.html?id=216> Letöltve: 2009. június 5.

Ministry of Finance, Sweden honlapja:

<http://www.regeringen.se/sb/d/1468> Letöltve: 2009. május 29.

OECD (2009) Economic Outlook Database, STAT EXTRACTS:

<http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=350> Letöltve: 2009. június 8.

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK, GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

1. kötet Világgazdasági súlyponteltolódások
Szerkesztette: Farkas Péter
2. kötet Transznacionális vállalati stratégiák és multilateralizmus
Szerző: Simai Mihály
3. kötet A válság hatása néhány kiemelt gazdasági tevékenységre
Szerkesztette: Szalavetz Andrea
4. kötet Az állam gazdaságfejlesztő és jóléti szerepe
Szerkesztette: Kőrösi István
5. kötet A válságkezelés egyes nemzetközi dimenziói: nemzetközi pénzügyek,
új regionalizmus
Szerkesztette: Artner Annamária
6. kötet A válság hatása a meghatározó és a feltörekvő nem európai országokban
Szerkesztette: Székely-Doby András és Szilágyi Judit
7. kötet Válság Oroszországban és Ukrajnában: eltérő válságkezelési lehetőségek
Szerkesztette: Weiner Csaba
8. kötet A fejlődő országok/régiók és a válság
Szerkesztette: Szigetvári Tamás
9. kötet Nagy EU-tagállamok és a gazdasági válság
Szerkesztette: Somai Miklós
10. kötet A pénzügyi-gazdasági válság hatása és kezelése az EU fejlett
kis tagállamaiban
Szerkesztette: Vida Krisztina
11. kötet Az új EU-tagállamok és a tagjelöltek helyzete a válságban
Szerkesztette: Novák Tamás és Wisniewski Anna
12. kötet A válság hatása az Európai Unió működésére
Szerkesztette: Meisel Sándor